İsa
Beklenmedik Tanrı

GÉRARD BESSIÈRE

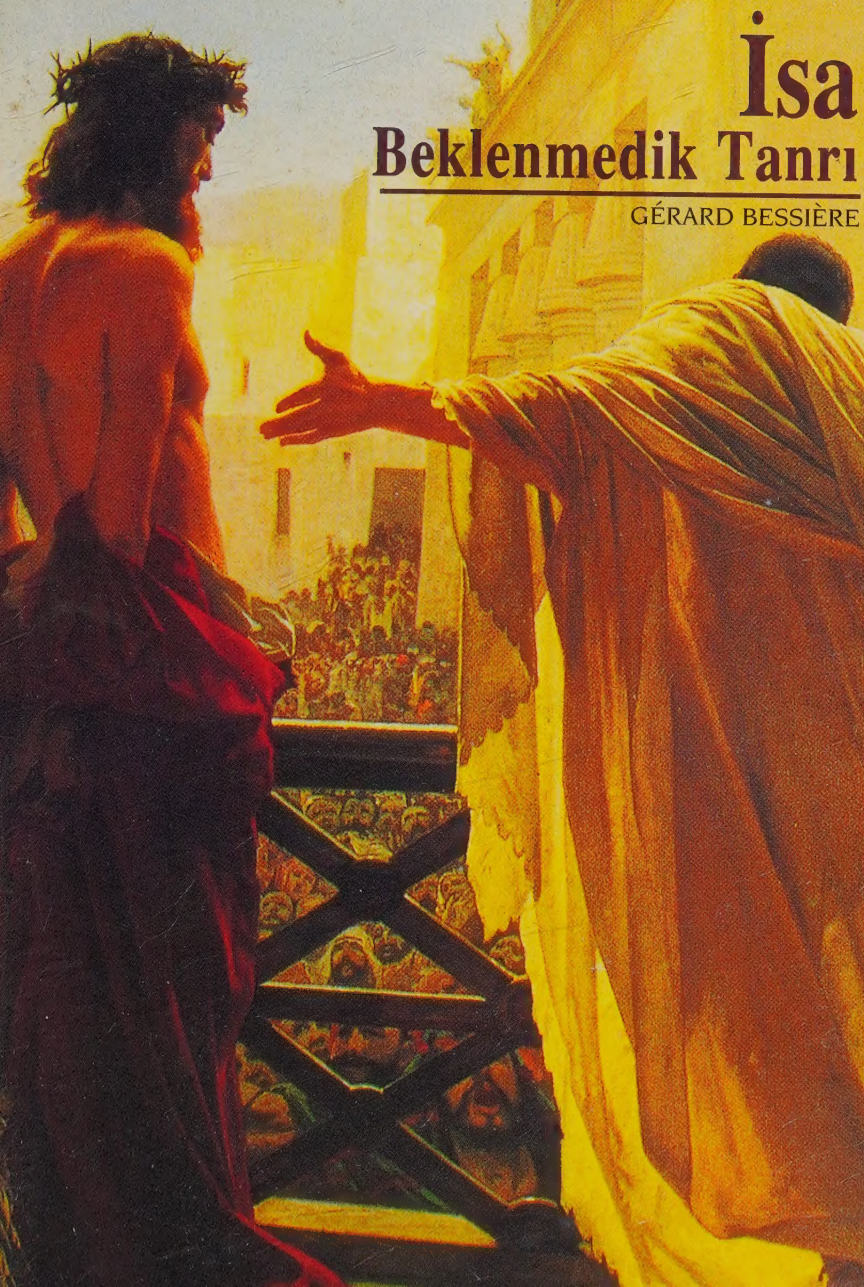

"Tanrı'dan korkan ve doğru yaşayan herkes
hangi ulustan olursa olsun
O'nun tarafından kabul edilir.
Mesajını İsrailoğullarına gönderdi,
herkesin Rabbi olan İsa Mesih aracılığıyla
barışı müjdeledi. Yahya'nın vaftiz konusunda
yaydığı öğüdün ardından,
Galile'den başlayarak tüm Yahudiye
bölgesinde geçen görkemli olayları
biliyorsunuz. Tanrı'nın Kutsal Ruh'la ve
büyük güçle meshettiği Nasıralı İsa'yı da
biliyorsunuz. O iyilik yaparak ve İblisin
tutsak ettiği insanların hepsini iyileştirerek
her yeri dolaştı.
Çünkü Tanrı onunla beraberdi.
Bizler Yahudilerin ülkesinde ve Kudüs'te
O'nun yaptığı tüm işlere tanıklık ediyoruz.
O'nu bir tahtaya asarak öldürdüler.
Ama Tanrı O'nu üçüncü gün diriltti."

Resullerin İşleri, BAP 10, 34-40

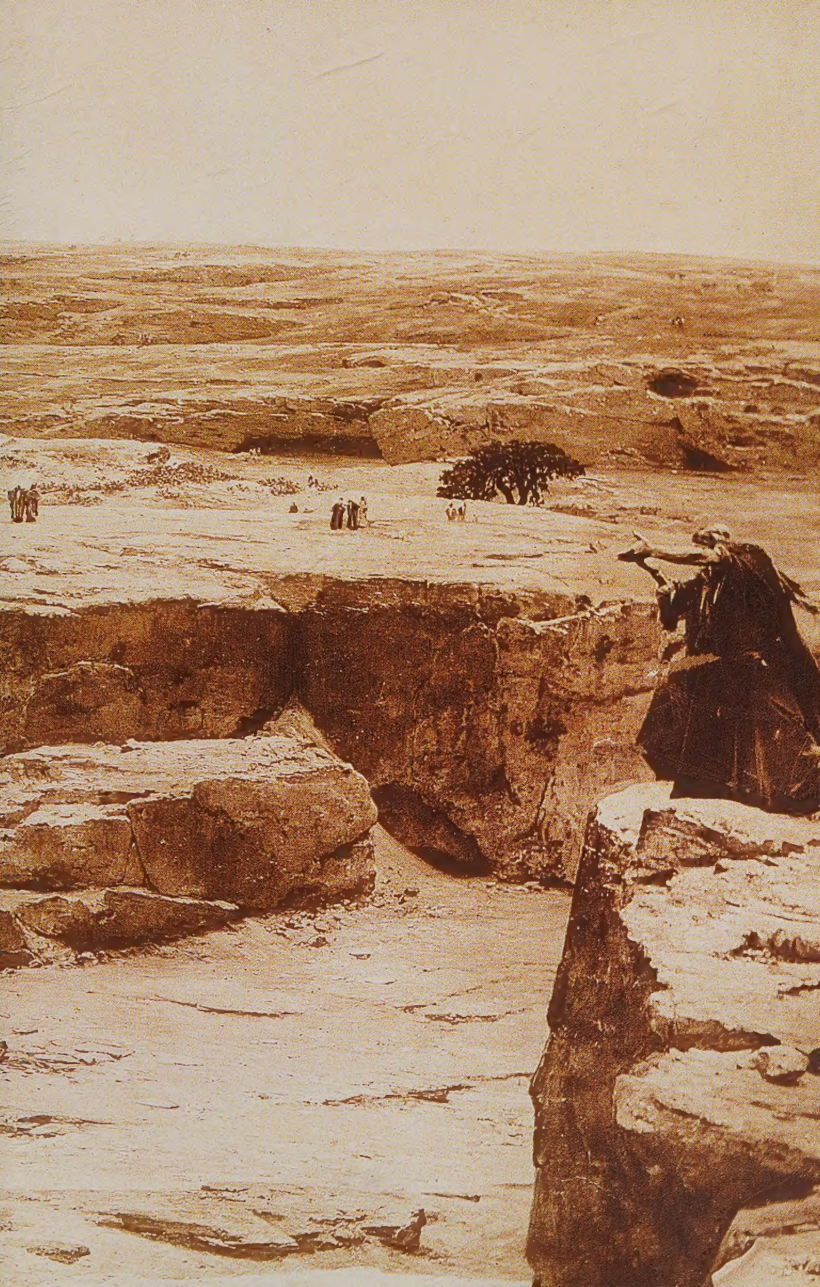

Paris'te doğan Gerard Bessière Tanrıbilim, Kutsal kitap yorumlama, felsefe ve İncil dilleri öğrenimi gördükten sonra, uzun süre yaşadığı bölgede (Lot) ruhban sınıfının eğitimiyle ilgilendi. Üniversite cemaatinin ve öğretim üyelerinin rahibi olarak görev yaptı, ardından "İsa'dan beri İsa" dizisini hazırladığı Cerf Yayınları'nda ve *La Vie* (*Yaşam*) gazetesinde çalıştı. Aynı zamanda H. Vulliez ile birlikte *Notre histoire* (*Tarihimiz*) dergisini kurdu ve France-Culture radyo kanalından yayımlanan anlatıları yönetti. İsa [illegible] yük zevk alan Bessière, çoğu Cerf Yayınları'ndan olmak üzere, *Jésus est devant* (*İsa Önledir*), *Jésus* [illegible], *Aujourd'hui Jésus*, *Dieu en vient jeune* (*Tanrı yeniden genç*), *Le Feu qui rafraîchit*, *Jésus au tombeau* gibi kitaplar yayımladı.

Yapı Kredi Yayınları - 1500
Genel Kültür Dizisi - 2
İsa: Beklenmedik Tanrı / Gerard Bessière
Çeviren: Mehmet Ali Kanbal
Kitap Editörü: Orçun Türkay
Düzelti: İnci Yılmazyurt
Grafik Uygulama: Banu Kaşıkçı
Baskı: Promat
YKY'de 1. baskı: İstanbul, Haziran 2001 / ISBN 975-08-0130-0

Tous droits de traduction et d' adaptation reserves pour tous pays © Gallimard 1993

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 1999

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi, No: 285, Beyoğlu, 80050 İstanbul, Tel: (0 212) 252 47 00 (pbx), Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.yapikrediyayinlari.com; http://www.shop.superonline.com/ykyi; e-posta: ykikultur@ykidanism.com.tr

İSA
BEKLENMEDİK TANRI

GÉRARD BESSIÈRE

YAPI KREDİ YAYINLARI
GENEL KÜLTÜR DİZİSİ

I. yüzyıl Roma İmparatorluğu'nda çarmıha gerilenler binlerle ifade edilir. O kadar ki, 70 yılında, Kudüs'ün General Titos tarafından kuşatılmasında, tarihçi Flavios İosephos, "Çarmıhlar için yer, mahkûmlar için de çarmıh yetmedi" diye yazar. Ondan kırk yıl önce, Nisan ayının 14'ünde yine aynı şekilde üç insan idam edilmişti. Aralarından biri "Çarmıha Gerilen Adam" diye anılır oldu. Hikâyesi günümüze dek ulaştı.

BÖLÜM I

ORTADAKİ ÇARMIHA GERİLMİŞ ADAM

"Orada O'nu ve iki kişiyi daha çarmıha gerdiler. Biri bir yanda, öbürü öbur yanda, İsa ise ortadaydı. Pilatus bir yafta yazıp onu haç üzerine koydu. Yazılan şuydu: "Nasıralı İsa, Yahudilerin kralı."

Yuhanna, BAP 19, 18-19

Kudüs'ün bu planı, Filistin'in mozaik haritasının (VI. yüzyıl) bir bölümüdür. Ürdün'de, Madaba'daki Yunan Ortodoks kilisesinde görülebilir. Üzerinde surlar, anacadde ve kemeraltları, şema halinde gösterilen yapılar arasında da, aşağıya doğru, 325'te Konstantinos'un yaptırdığı Kutsal Mezar Kilisesi (İsa'nın gömütü) fark edilir.

30 yılının 7 Nisanı. Kudüs kapısının yakınında, surların dışında, üç darağacı, çarmıha gerilmiş üç insan. Bu mekânın adı Golgota, yani "kafatası". Ortadaki adamın adı İsa, Galile'deki Nasıra'dan. Diğer ikisi "eşkıya", yani Roma egemenliğine karşı savaşan insanlar. Adları bilinmiyor. İsa'ya gelince, o her yerde tanınıyor. Gezgin vaiz. Onu Galile kasabalarında, Taberiye Gölü kıyısında, Ürdün Vadisi'nde, Kudüs'e uzanan Samiriye yollarında, Yahudiye'de gördüler. Ve daha sekiz gün olmadan, kutsallık mertebesine erişti.

Kudüs'te şanlı gün

Kudüs'e vardığında eşek sırtında ilerlerken, büyük bir grup kendisini coşkuyla karşılamıştı: Yol boyunca yerlere dallar ve harmaniler serilmişti. Alkışlar, düzenin sorumlularını hemen kaygılandırdı: "Davud oğluna Osanna*! Rabbin adıyla gelen kutludur!" (Matta, BAP 21, 9). İsa uyarıldı. İsrail'in görkemli geçmişinde bolca sarfedilmiş bu "yaşa! varol!" nidaları alabildiğine tehlikeliydi. "Öğretmen, öğrencilerini azarla!" dediler. İsa, "Size derim ki, bunlar susarlarsa taşlar bağıracak" diye cevapladı (Luka, BAP 19, 39-40).

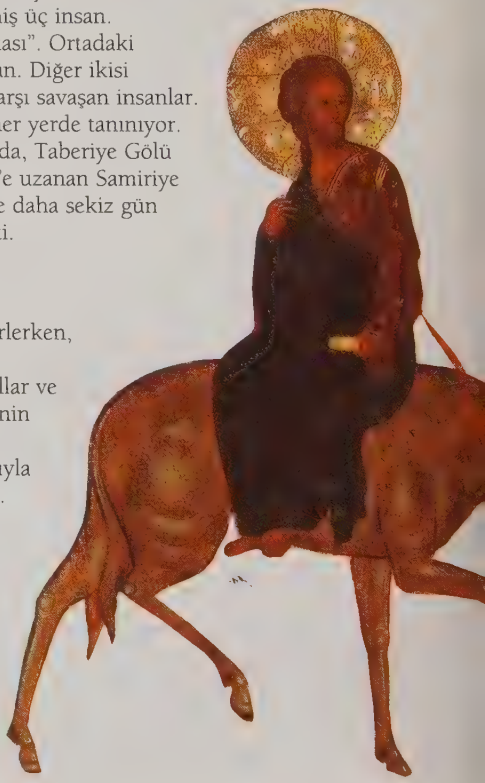

* Kurtar! Yücelik sana!

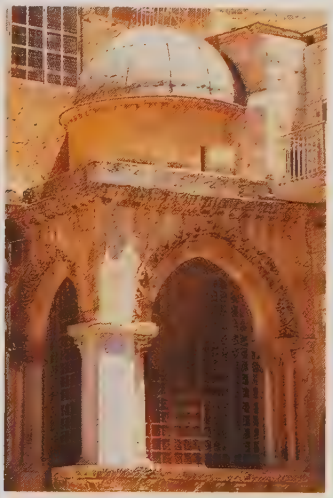

1149'da açılan bugünkü Kutsal Mezar Kilisesi (yanda), tam İsa'nın mezarının bulunduğu yerde, Golgota kayalığından kırk metre kadar uzakta eski bir taşocağı üzerinde inşa edildi. 42'de Herodes Agrippa şehri genişlettiğinde, bu bölge surların içine alındı. Bir yüzyıl sonra, 130'a doğru Kudüs, Ælia Capitolina adı ile bir Roma şehri olunca, taşocağı toprakla doldurulup, forum ve kale buraya kuruldu. Azize Helena ve piskopos Macarios IV. yüzyılın başında bu yeri yeniden buldular ve 325'te İmparator Konstantinos mezar inini ortaya çıkartıp üstüne 38 metre çapında Anastasis (Yunancada "Diriliş") adı verilen yuvarlak bir yapı yaptırdı. Daha önceden, İsa'nın çarmıha gerildiği kayanın üzerinde [Calvarium Tepesi] bir iç avlu uzanıyordu. 1009'da Halife Hâkim'in burayı yakıp yıkmasından sonra, 1099'da Haçlılar mekâna çeki düzen verip, bir de Roma bazilikası inşa ettiler.

Pek çok kişi "Mesih"i beklemekteydi. İbranicede bu sözcük, krallara yapıldığı gibi "kutsal yağ sürülmüş kimse" anlamına gelir. Kendisine büyük umutlar bağlanan bu adamın çevresini siyasal yenilik düşleri sarmıştı: Romalıları kovacak, kötüleri cezalandıracak, Tanrı'nın egemenliğini başlatacak olan oydu.

Topluluk artık bir kitle olmuştu (Pesah [Fısıh] bayramı sırasında yüz bini aşkın insan Kudüs'e gidiyordu). Kendiliğinden doğan bir coşku muydu bu? Yandaşların düzenlediği bir gösteri miydi? Bir anda bütün bir halkı galeyana getirecek bir Mesih patlamasından çekinilmekteydi.

❝ Ertesi gün bayrama gelen büyük bir topluluk, İsa'nın Kudüs'e gelmekte olduğunu işitince, hurma dalları alıp bağırarak O'nu karşılamaya çıktı: 'Osanna! Rabbin adıyla gelen İsrail'in Kralı kutludur!' ❞

Yuhanna, BAP 12, 12-13

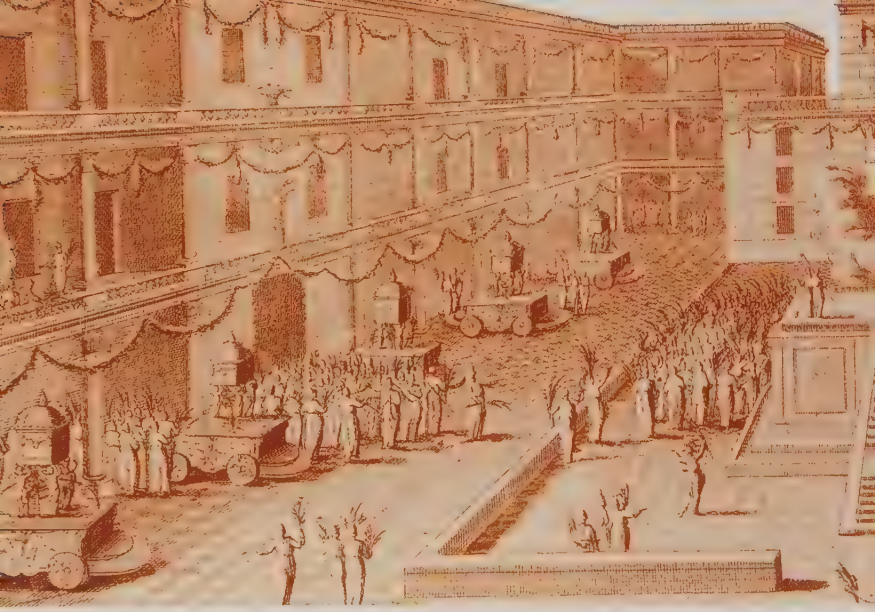

Her seferinde serüven kanlı bir şekilde bastırılarak sona erer. Yahudi erkânı –özellikle ruhban sınıfı ve baş rahip– pusudadır. Ve Romalılar kol gezmektedir.

Tapınak meydanında skandal

Tanrı'nın Oğlu'nun artık dayanacak gücü kalmamıştır. Göğsünü şişirmek ve nefes alabilmek için kendini harap eder, fakat yavaş yavaş boğulmaktadır. Bilekleri de çarmıhın yatay koluna çivilenmiştir. Romalı olmayanlara, canilere, isyancılara ve kölelere yapılan bu işkence son derece korkunçtur.
İsa acaba daha ne kadar dayanabilir? Çarmıha gerilenlerin bazen günlerce can çekiştiği olur. Ona söverler. Meydan okurlar: "Hey, tapınağı yıkıp üç gün içinde yeniden kuran! Çarmıhtan aşağı inip de kendini kurtarsana!"
(Markos, BAP 15, 29-30)

İma alabildiğine kırıcıdır. İsa bir önceki gün Tapınakta skandal yaratmıştır. Hem eylemleri hem de sözleriyle.

> "Tapınakta sığır, koyun, güvercin satıcılarıyla sarrafları kurulup oturmuş buldu. İplerden bir kamçı yapıp tümünü –koyunları, sığırları da– tapınaktan dışarıya attı. Sarrafların paralarını çevreye saçıp masalarını devirdi."
> Yuhanna, BAP 2, 14-15

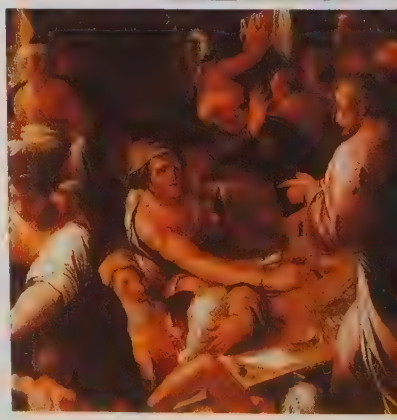

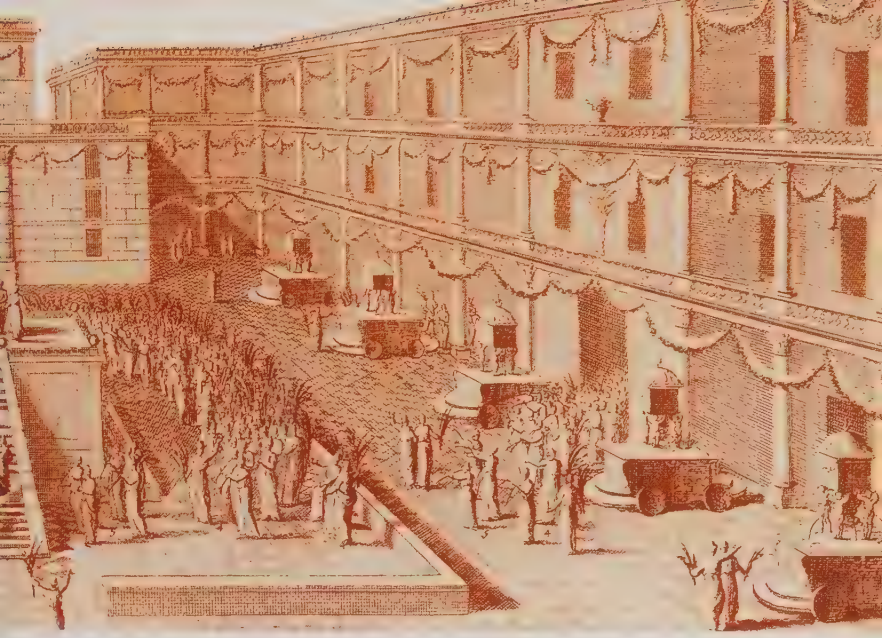

İplerden bir kamçı yapıp satıcıları ve sattıkları kurbanlık hayvanları kovalamıştı. Sarrafların masalarını devirince paralar döşemeye yuvarlanmıştı. Oysa tapınma için sığırlar ve koyunlar gereklidir. Yabancı diyarlardan gelen Yahudiler bunları putperestlerin parası ile satın alamazlar ve Yahudi parası edinmek zorundadırlar. Yani İsa, "Tapınak tacirleri"nin yasadışı kazançlarına karşı mı çıkmaktadır? Durum çok daha ciddidir.

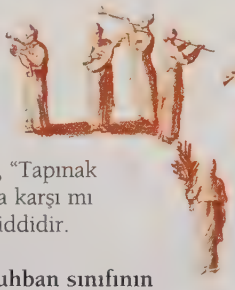

Affedilmez bir hata: kudretli ruhban sınıfının ayrıcalıklarını tehdit etmek

Kurban edecek hayvan olmadan, bunları satın almak için para olmadan, kurban da olmaz. Böylece İsa doğrudan doğruya dini inkâr etmiş oluyordu. Kanlı dinsel törenleri tartışma konusu eden ve kurbanlıkların yakıldığı sunağın üzerinde yükselen dumana büyülenmeden bakan ilk kişi o değildi. Peygamberler daha önce Tanrı adına çok sert sözler söylemişlerdi.

Herodes tarafından yeni baştan yaptırılıp genişletilen Tapınak, İsa döneminde henüz inşa halindeydi. 1500 metrelik bir alan içinde yabancılar için herkese açık bir iç avlu, kemeraltları ile çevrili bir meydan, sonra (resmin solunda ve sağında) kadınlar ve erkekler avlusu ve nihayet kurban mihrabı ile rahipler avlusu (ortada) yer alıyordu. Bunun ötesindeki binada, buhur yakılan sunakla yedi kollu altın şamdanın bulunduğu Kutsal Mekân ve başrahibin dumanı tüten bir buhurdan bırakmak için yılda bir kere girdiği Kudüsülakdes bulunmaktaydı.

"Bayramlarınızdan nefret ediyorum, onları hor görüyorum, besili hayvanlarınızın kurban edilmesinden tiksiniyorum, bakmıyorum bile, ama hak su gibi aksın ve adalet ırmağı hiç kurumasın." (Amos, İÖ. VIII. yüzyıl)

İsa ise daha da günahkârca bir söz eder: "Yıkın bu tapınağı, ben üç günde yerine yenisini inşa ederim." Bin yıldan beri bu kutsal yer ulusun kalbiydi. Altı yüzyıldan beri, şehrin Babilliler tarafından yakılıp yıkılmasından sonra, buranın yeniden inşa edilmesi için can atılıyordu. Kırk altı yılın sonunda anıtsal bir bütün yükseltilebilmişti. Bazıları Tapınağı eleştiriyordu: Kumranlı Essenliler, Vaftizci Yahya... Ama bu Galileli adam, onu yıkmaktan söz eder! Bu aynı zamanda bütün ruhban sınıfının ayrıcalıklarına ve her türden çıkarlarına saldırmak demektir. Ayrıca büyük bayramlarda akın akın gelen hacılar sayesinde varlığını sürdüren Kudüs'ü yıkmayı dilemektir. Son olarak da Tanrı'nın bu kutsal yerdeki varlığını küçümsemektir. Ve Nasıralı adam, yapımı bittiğinde kıyamet gününün geleceği ve Tanrı'nın bizzat gökleri yıkıp kendi saltanatını başlatacağı meşhur Tapınağın yerine "üç günde" bir başkasını koyacağını iddia eder.

İsa bu eli kulağındaki "Tanrı Saltanatı"ndan sık sık söz etmişti, şimdi de bu olayın gelişini çabuklaştırmak ister. Bütün bunların bir ayaklanma

Başrahip tahta çıkarken sekiz parça değerli kumaştan yapılmış giysisini giydikten sonra azizlik mertebesine ulaşmış sayılıyordu.

hareketi ile sona ermesi tehlikesi vardır. Artık noktayı koymanın zamanı gelmiştir. Son sözü durumu açıklayan başrahip söyler: "Bütün halk öleceğine tek bir insanın ölmesi daha hayırlıdır."

Gerçek bir devrim

Çarmıha gerilen adam gücünü kaybetmektedir. Bedenin nefes alabilmek için debelenmesi düzensizleşir, kasılmalar başlar. Tanrı tarafından ne büyük bir inkâr! Başının üzerindeki suç yaftasında, ne acı bir alay: "Yahudilerin Kralı"? Düşmanları ona durmadan şöyle der: "Bu mu İsrail'in Kralı? Şimdi çarmıhtan aşağı insin de O'na inanalım." (Matta, BAP 27, 42)Şunu deme ve tekrar etme cesaretini gösterir: "Atalara ... dendiğini duydunuz... Ama ben size derim ki..." (Matta, BAP 5, 21...). Bu karşı savları belki de biraz katılaştırmış olan Matta İncili'ne bakılırsa

İ.ö. VI. yüzyılda krallığın ortadan kalkmasıyla birlikte başrahip, ruhban sınıfı için ayrıcalıklar ve siyasal güç edinmeye başlamıştı. Fakat Romalıların gözdesi Kral Herodes bu gücü onun elinden aldı. Ancak yine de başrahip, Büyük Yahudi Kurulu Sanedrin'in başındaydı. Din ticareti ve bağışlar sayesinde, görevi ona hatırı sayılır bir gelir sağlıyordu.

Sabah akşam Tapınakta bir kuzu kurban ediliyordu. Bu "düzenli kurban"ın dışında, insanların bir de özel kurbanları –kurban sahibinin servetine göre kumru, koyun, sığır– vardı. 24 grupta toplanmış 7200 rahip, yılda iki defa bir hafta boyunca Tapınakta hizmet veriyordu. Büyük bayramlarda (Pesah bayramı, yortular), hepsi törenlere katılıyordu. Görevleri babadan oğula geçiyordu. Dinsel hizmetlerin dışında çeşitli meslekler le uğraşıyorlardı. Ayrıca Levi kabilesi mensubu 9600 rahip de törenlerde yer alıyor, daha çok müzik ve şarkılarla ilgileniyordu. Başrahibe gelince, ancak en önemli törenlere başkanlık ediyordu.

İsa, İsrail'e dinini veren Musa ile kendisini eşit tutmaktan çekinmiyordu. Sevgiyi mutlak olan tek şey kabul ediyor, İsrail'in varoluşunu yapılandıran bütün buyruklar sistemini göreceleştiriyor, kimliğini pekiştiriyor ve onu Tanrı ile birlikte yaşatıyordu. Her şey sarsılmaya başlıyor, dinin değişmekte olduğu izlenimine kapılınıyor, geleneksel Tanrı kavramının altüst olduğu görülüyordu. Şikâyetlerin haddi hesabı yoktu ve aynı konular üzerinde yoğunlaşıyorlardı. İsa bir bakıma her şeyin sorgulanmasına neden olmuştu.

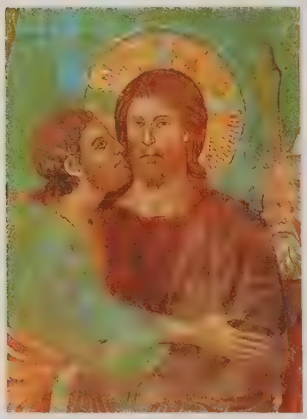

Öğleden sonra saat üçe doğru, büyük bir feryat koparır: "Tanrım, Tanrım, neden beni bıraktın?" (Markos, BAP 15, 34) Bu, 22. mezmurun birinci ayetidir. Susamıştır. Kendisine sirke emdirilmiş sünger uzatırlar. Bir feryat daha. Son nefesini verir. Bedeni gevşer ve kendini salar.

İsa'yı kim yargıladı? Belirsizlikler hâlâ sürüyor

Her şey çok çabuk olup bitmişti: İsa gece vakti Kudüs'ün doğusunda, Kidron Vadisi'nin ötesinde, Getsemani (yağ cenderesi) denen yerdeki bir bahçede tutuklanmıştı. Başra-

İsa'nın yandaşları ile dinlenmek için, Kudüs'ün doğusunda Zeytin Bahçesi diye bilinen Getsemani (tam çevirisi yağ cenderesi) adlı küçük bir tepede buluşma alışkanlığı vardı. İşte onu tutuklayacak birliği bu yere Yahuda götürdü. Yahuda askerlere şu işareti vermişti: "Öpeceğim kimse, odur."

hipler tarafından gönderilen birlikler tarafından tutuklandı. Yahudi milis kuvvetine Romalılar da katılmış olabilir. Bu tartışılır çünkü bu konuda bazı önemli ifade farklılıkları ve belirsizlikler var. Aslında neden Judas bu kadar kolay bir şekilde İsa'ya ihanet ettiği gibi Yahuda'nın da İsa'nın tutuklanmasının ardından vicdan azabı çektiği.

Bunu izleyen olaylar dizisi hakkında anlaşmaya varılmaları yer değiştirmiştir daha fazla görüş ayrılığı vardır. İsa, Büyük Yahudi Bilgesi Sanhedrin kararına göre ve gündüz olmak üzere üç defa mahkûm edildi. Matta ve Markos İncilleri'ne göre, Sanhedrin kararına göre ve gündüz olmak üzere bir defa mahkûm edildi. Luka ve Yuhanna'nın kaydettiğine göre ise İsa hiçbir mahkeme önüne çıkarılmadan Hanna'nın evinde sorgulandı. Yahudi kaynaklarına göre ise İsa'nın yargılanması Sanhedrin'in kararına göre yapılmıştır.

Olaylar İsa'nın Zeytin Bahçesi'ndeki ve ardından Hanna'nın evindeki sorgulamasına ilişkin anlatımlarla başlar. Bu sorgulamanın ardından İsa Kayafa'nın evine götürülür. Ertesi sabah Sanhedrin toplanır ve İsa'nın ölüm cezasına çarptırılmasına karar verilir.

Kutsal Kitap yorumcuları ve tarihçiler yüzyıllardan beri olup bitenlerin bütününü bir araya getirmeye uğraşıyor ve tartışmalar hâlâ devam ediyor. İsa tutuklandıktan sonra kuşkusuz Hanna'nın evine, ardından da Kayafa'nınkine götürüldü. Petros'un sabahın köründe horoz öttüğünde İsa'yı inkâr etmesi, işte bu sırada olur. Markos ve Matta İncilleri'nde yazdığı gibi, yetmiş bir üyeli Sanedrin'in tamamı toplanmış mıydı? Zayıf bir olasılık. Üyelerinin bir bölümünün orada bulunduğunu ve diğerlerinin sonradan geldiğini mi düşünmek gerekir? Matta İncili, İsa'nın ölümünde Yahudi din yetkililerinin sorumluluğunu öne çıkartmak ister. Ama Markos ve Matta'nın anlattıklarında hiçbir adlî terime rastlanmıyor. Son olarak da, o çağda Sanedrin'in ölüm cezası verebilme yetkisine mi, yoksa sadece Roma temsilcisinden –vali– idam cezası talep etme yetkisine mi sahip olduğu bilinmiyor.

İsa'nın döneminde Sanedrin, laik aristokrasiyi, halen görev yapan veya onursal üye konumundaki başrahipleri, dört ailenin arasından seçilmiş üyeleri ve genellikle Ferisi tarikatından vaizleri veya bilgin-leri temsil eden bir ihtiyarlar meclisiydi. Bu kurul, Roma tarafından saptanan sınırlar içinde, toplumsal ve dinsel konularda karar veriyordu.

"Sen Tanrı'nın oğlu musun?" "Evet, oğluyum."

Bu belirsizlikler ne olursa olsun, İnciller'in her birinde uzun uzun anlatılan İsa'nın "Çilesi" hakkında çok şey biliniyor. İsa hakaretlere uğruyor: Muhafızlar onu tokatlıyor, kırbaçlıyor, üstüne tükürüyorlar, yüzüne örtü örtüp "Peygamberlik et!" diyorlar (Markos, BAP 14, 65). Demek ki İsa'nın "pey-

"Askerler O'nun başına dikenlerden çattıkları bir taç takılar. O'na ergu-van çiçeği renginde bir giysi giydirdiler. (...) 'Selam, ey Yahudilerin Kralı!' diyerek yüzüne tokat atıyorlardı."

Yuhanna, BAP 19, 2-3

gamber" olarak ünü, bir yandan alay konusu olurken bir yandan da ortaya çıkıyor.

İfadeleri çelişkiler içinde olan aleyhte tanıklar bulunuyor.

Kimileri İsa'nın Tapınağın yıkılması hakkındaki sözlerini hatırlatıyor. En sonunda başrahip İsa'dan suskunluğuna bir son vermesini diliyor: "Mübareğin oğlu Mesih sen misin?"

(Markos, BAP 14, 61). "Mesih" (Yunanca *Hristos*) sözcüğü, "kutsal yağla kutsanmış" anlamına gelen, Aramca *mesiha* veya İbranice *maşiah* sözcüğünden gelir. Büyük rahibin söylediği "Mübareğin Oğlu" veya "Tanrı'nın Oğlu" sözleri, Hıristiyan inancının bu ifadeye vereceği ağırlıklı anlamda ele alınmamalıdır. Yahudi dilinde İsa'ya, Tanrı'nın Elçisi Mesih olup olmadığı sorulmuştur. Herhangi birinin Mesih olarak ortaya çıkması, kutsal değerlere hakaret olarak görülmüyordu. Aynı çağda başka insanlar da, suçlamaya uğramaksızın, bu görev üzerinde hak iddia etmişti.

İsa'yı dinledikten sonra başrahip acaba niçin ayin giysilerini yırtarak "kutsal değerlere hakaret" diye bas bas bağıracaktı? Suçlunun sözleri Daniel Kitabı'nın ve 109. mezmurun ifadelerini yineliyordu. Bir "evet" veya "hayır" cevabından çok daha ileri gidiyordu: "Ama size diyorum ki, bundan sonra İnsanoğlu'nu Tanrı gücünün sağında oturur ve göğün bulutları üstünde gelirken göreceksiniz." (Matta, BAP 26, 64) İsa, Mesih hakkındaki –çok defa pek dünyevi– sıradan görüşlere oranla, olağanüstü bir yüksekliğe erişi-

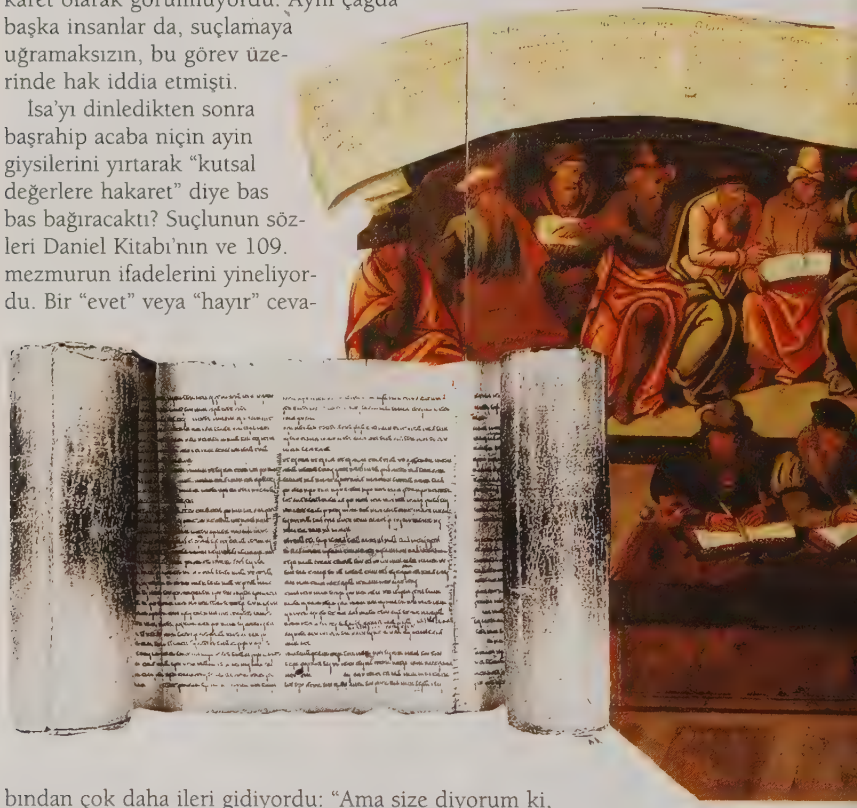

Mısır'da bulunan ve II. yüz yılın ilk yarısına tarihlenen bu papirüs parçası (6 x 9 cm), İsa'nın "Çilesi"ni anlatan Yuhanna metninden kalmadır ve 90 yılına doğru yazılmıştır. ElYazması İnciller'in en eskisidir.

Bu İşaya rulosu (I. yüzyılın ikinci yarısı), Lut Gölü kenarındaki Kumran'da bir mağarada bulunan metinler arasından çıkmıştır.

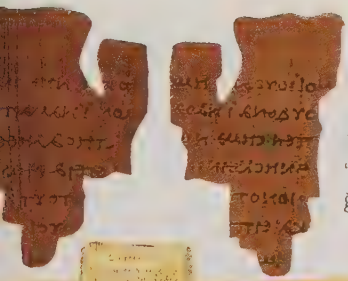

yordu. Pek çok kez halkın kendisini kral ilan etmesini reddetmişti. İşaya Kitabı'nda rastlanan kehanetlerin çağrıştırdığı "ıstırap çeken kul" olacağını apaçık duyurmuştu.

"Başrahiplerle tüm Kurul, İsa'yı ölüm yargısına çarptırmayı amaçlayarak O'na karşı tanık arıyor, ama bulamıyorlardı. (...) Bunun üzerine, bazı kişiler ayağa kalkıp O'na karşı yalancı tanıklık ettiler: Biz O'nun, 'Elle kurulan bu tapınağı yıkacağım ve üç günde elle kurulmamış başka bir tapınak kuracağım' dediğini duyduk."

Markos, BAP 14, 55, 57-58

Ve orada, başrahibin önünde, Tanrısal dünyaya ait olma iddiasını dile getiriyordu.

"Tanrı gücünün sağında oturmak", "göğün bulutları üstünde gelmek", dile sığmaz adı telaffuz edilmeyen yüce var-

lığa mahsus lisanı ve belirtileri sahiplenmek demekti. Suçlayanlar kutsala hakaret diye bağırıyorlardı. Başrahibin "Siz ne düşünüyorsunuz?" sorusuna, hepsi de ölümü hakettiği cevabını verdi.

Pilatus tutuklulardan birinin salıverilmesini önerince, kalabalık İsa yerine Barabbas'ı (sağda) seçti.

Dava siyasileşiyor

Geriye Roma temsilcisi Pilatus'tan İsa'nın idamı için izin koparmak kalıyordu. Nasıl? İsa'yı, halkı Sezar'a karşı ayaklanmaya ve vergi ödemeyi reddetmeye kışkırtan tehlikeli bir bozguncu olarak suçlayarak. Ne de olsa Mesih ve kral olduğunu iddia ediyordu. Bu son sözcük, hedefi on ikiden vuruyordu. Romalılar, Yahudilerin ayaklanıp başlarına bir kral getirmelerinden hep çekinmişlerdi. Çarmıhın üzerine "Yahudilerin kralı" yazılı bir yafta asılması rastlantı değildir.

Yahudi otoritelerinin sorumluluğu üzerinde duran İnciller, Pilatus'unkini hafifletirler. Onu, şantaj ve çıkacak kargaşa riski karşısında boyun eğmeden önce İsa'yı kurtarmaya çalışan, zorda kalmış biri gibi gösterirler. Başıboş askerler İsa'yı önemsemezler. İsa kırbaçlanır. Vali, Pesah bayramı nedeniyle –o sıralarda çok popüler olan– tutuklulardan birini salıverme geleneğinden onu yararlandırmayı dener, ama boşunadır. Başrahibin adamları homurdanır: "... çarmıha gerilsin diye teslim etti." (Markos, BAP 15, 15)

"Pilatus hiç bir şey yapamadığını, tam tersine kargaşalık doğurduğunu gördü. Suya uzanıp topluluğun önünde ellerini yıkadı ve, 'Bu adamın kanında benim sorumluluğum yoktur' dedi, 'Başınızın çaresine kendiniz bakın.'"

Matta, BAP 27,24

Sanedrin'in hükmettiği bütün ölüm cezalarının infazı için karar vermek, imparator Tiberius tarafından atanan Yahudiye valisi Pontius Pilatus'a düşüyordu. Büyük Herodes'in IO. 4 yılında ölümünden beri Roma, Yahudiye üzerindeki otoritesini pekiştirmişti Krallığın varisi Arkhelaos ancak "ethnarkhos" (yönetici) olarak tanınmıştı ve toprakları Yahudiye, Edom ve Samiriye'den ibaretti. Fakat iki yıl sonra tahttan indirildi ve Galya'ya sürgün edildi. Toprakları da imparatorluk görevlisi bir valiye emanet edildi. Pontius Pilatus 26'dan 36'ya kadar Yahudiye'nin beşinci valisi oldu. Yahudi Yasası resmi yasakladığı halde, imparatorun bustunu Kudus'e soktuğu ve şehirdeki çalışmalar için Tapınağın parasını aldığı için, ayaklanmalarla başetmek zorunda kaldı Daha sonra Samiriyelileri kılıçtan geçirtti Bunun ardından, yurttaşların şikâyeti üzerine azledilecek ve yargılanmak üzere Roma'ya gönderilecekti

Dört İncil'de de rastlanan, yargıdaki adlî usullerden çok uzak, garip bir uygulama. Askerlerin İsa'yı acı alayların kralı haline getirdikleri yeni bir maskaralık sahnesinden sonra, haç yolu başlar.

Haç yolunu İsa'nın "Çilesi"ni düşünerek arşınlama âdeti, Haçlı Seferleri'ne kadar dayanır. Genel kabul gören güzergâhta, İsa'nın yargılandığı yer Tapınağın yanındaki Antonia Kalesi'dir. Gerçekte bu olayın nerede geçtiği kesin bilinmiyor.

Soru işareti hâlâ geçerli: Din adamları neden İsa'nın bedeninin ortadan kaldırılmasını istedi? Düşmanlarını Roma iktidarı için tehlikeli bir kışkırtıcı olarak takdim etmeyi ustaca başarmışlardı. Dinsel söyleme ait bir suçlamayı, politik söyleme kaydırmışlardı.

Ama karar daha ta başında verildiğine göre, acaba dava sadece işin bahanesi, göstermelik bir şeymiydi? İsa'nın daha ilk girişimlerinden beri, zehir zemberek bir hal alan bir anlaşmazlığın son perdesiydi. O, Tanrı'nın Yasası ile bir bütün oluşturan geleneklere ve göreneklere karşı fazla serbest davranmıştı. Ulusun dinî, ahlakî ve toplumsal çatısını oluşturan farklılıkları –namuslular ve günahkârlar, Yahudiler ve putperestler, saf ve murdar– sorgulamıştı. En sonunda da tüm bunların göstergesi sayılan, Tapınağın meydanındaki skandalı çıkarmıştı!

Bir seçim yapmak gerekiyor: İsa'nın önerdiği yeni yol veya Geleneğin Tanrısı

Sorumluların bir kısmı olanlardan dolayı hiç kuşkusuz vicdan azabı çekmişti. Bunlardan Nikodimos gibi biri, sorgulamak için gece İsa'yı görmeye gitmişti. Halk arasında kimileri onu peygamber, diğerleri Mesih sayıyordu, kimi zaman onu kral yapmaya da kalkışmışlardı. İsa gerçekten Tanrı tarafından mı gönderilmişti, yoksa düzenbazın teki miydi, bir sahte peygamber, sahte Mesih miydi?

Yahudi halkının önemli güçlerini oluşturanların pek çoğu –Ferisiler, Sadukiler, ya Ferisi ya da Saduki olan din bilginleri– onunla diyalog kurmuş veya tartışmıştı. Ama açtığı yol çeşitli dinsel akımlarda kuşkudan başka şey yaratamazdı. Tereddüt edilebilirdi, çünkü Yasa'yı reddetmemişti: Onu kâh eleştiriyor, kâh onaylıyordu. Ferisilerle tartışmaya giriyordu. Aslında tavırlarının esnekliğinin nedeni başkaydı. Tanrı'nın Saltanatı'nın pek yakında olduğunu ilan ediyordu: Demek ki meşru sistem göreceli kılınmıştı; buna itiraz edilebilirdi, hesaba katılmayabilirdi veya bazı buyruklar yeni bir anlayışla uygulanabilirdi.

Kararsızlık yerini adım adım inanca terk etmişti; onun sözleri ve davranışları dini, Musa'nın kabul görmüş Yasa'sını, toplumun kutsal örgütünü sarsıyordu. O kadar yeni bir yol açıyordu ki, bunu izlemek için Tanrı değiştirmek gerekirdi. Ayrıca bütün tutumuyla ataların Tanrı'sına ve ondan kaynaklanan geleneklere sövüyordu.

İsa'nın ölümü, Yahudilerin gözünde onun sahte Mesih'ten başka bir şey olmadığının işaretiydi. Yoksa Tanrı ölümüne izin vermezdi. Sonuç, dava hükmünün yerinde olduğunu gösteriyordu. Öyle bir dava ki, aslında Galileli peygamberin vaaz vermeye giriştiği ilk gün başlamıştı.

Asanilerden gelen çarmıha germe işkencesi, Yunanlar ve Romalılar tarafından da katiller, köleler ve yabancılar için uygulandı. Darağaçları, sürekli şehirlerin dışında çakılı dururdu. Mahkûm, çarmıhın enlemesine kolunu (Latince 'patibulum') darağacına kadar taşımak zorundaydı. Bu kol daha sonra darağacının tepesine veya biraz altına yerleştirilirdi, İsa'nın durumunda herhalde bu ikincisi uygulanmıştır, çünkü suç yaftası başının üzerine yerleştirilmişti. İlk yüzyılların Hıristiyan yazarlarına göre bir takoz veya sehpa, bedeni bacakların arasından tutuyordu, ama çoğu kez sanıldığının aksine ayaklar için destek yoktu. Mahkûm bileklerinden ve ayaklarından çivileniyordu. Yukarıda, XIX. yüzyıl Kudüs'ünde haç yolunun üç ayrı noktası görülüyor.

O dönemde "vaftizci" topluluklar giderek çoğalır. Bu dinsel uyanış hareketinin en yüce siması Vaftizci Yahya'dır. Çölde, kalabalıkları vaftiz ettiği nehrin yanında, kutsal kurumlardan kopan bir yol önerir, Tanrısal müdahaleyi hazırlamak üzere halkı silkinip canlanmaya kışkırtır. İsa'yı da vaftiz eder, böylece o da vaftizci olur: yani başka bir yol tutmadan önce.

BÖLÜM II

ŞERİA (ÜRDÜN) IRMAĞI VAFTİZCİLERİ ARASINDA

"Vaftiz, İsa'nın görevini başlatır. Kendisini vaftiz eden kişi hakkında bir gün kitlelere şöyle diyecektir: 'Doğrusu size derim ki, kadınlardan doğanlar içinde Vaftizci Yahya'dan üstün olanı çıkmamıştır. Ama göklerin krallığında en küçük olan ondan üstündür.'"

Matta, BAP 11,11

Tiberius Sezar'ın, ileride Miladi takvimin 28'inci yılı olacak saltanatının o on beşinci yılında, Galile'de, Nasıra'da, "marangozun oğlu"ndan çok söz edilir. Geri dönmüştür. Ne zaman gittiği bilinmez bile. Şeria (Ürdün) Irmağı yakınında Yahudiye'de, "Vaftizci" denen Yahya'nın öğrencileri arasına katılmıştır. Her şeyden elini eteğini çekmiş bu adam, Tanrı'nın Saltanatı'nın, gazabın ve Mahşer Günü'nün yakın olduğunu ilan ediyordu. Kudüs'te, Tapınağın iç avlularına kadar sokularak, vicdanları rahatsız ediyordu. Kalabalıklar ona doğru geliyordu. Onları günahlarını itiraf etmeye, din değiştirmeye, insanları vaftiz ettiği ırmağa girmeye çağırıyordu.

Yahudi kavmi, İÖ. 1200'e doğru Kenan ülkesine (Vaat Edilmiş Topraklar) Şeria Irmağı'nın sığ bir yerinden geçerek girdi (yanda). Irmak, Tanrı yolunun sembolü olarak kalacaktı: İlyas ve Elişa peygamberler gibi, Vaftizci Yahya da Şeria Irmağı yakınında yaşadı. Vaftiz ve bir kıyıdan diğerine geçiş, Tanrı'nın Krallığı'na girişin simgeleridir.

Vaftizci Yahya veya eski büyük peygamberlerin sesi

Sudan medet umma –aptes alma, su serpme– bir yenilik değildir. Yahudi dininde ve diğer pek çok dinde bu arınma ayinleri kutsal âleme erişme girişiminin bir bölümüdür. Özellikle de Tapınakta hizmet verenler için çağın yeniliği, bazen her gün yenilenen bir vaftiz uygulamasına bağlı kalan toplulukların artması, hatta rekabet için-

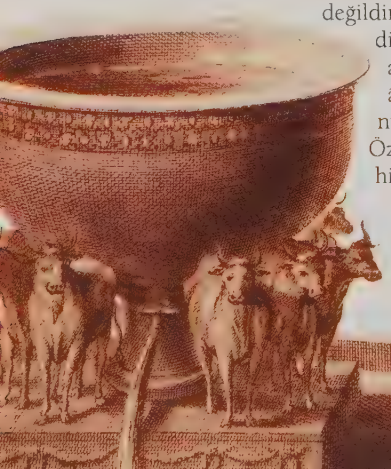

Su ve törensel aptesler, Yahudi ayininde büyük yer tutuyordu. Tanrı'ya göre yaşayabilmek için arınmış olmak gerekiyordu. Saflık (temizlik), ahlaksal olmadan önce törenseldir. Diğer halklar gibi, Yahudiler de beslenme, hayvanlar, cinsellik, doğum, cüzam, ölüm gibi konularda yasaklarla kısıtlanmışlardır ve bunların kökeni veya mantığı her zaman bilinmez. İsa insanları "kalp" temizliğine çağırarak buna tepki gösterecektir.

de olmalarıdır. Vaftizci Yahya da bir yenilik getirir: Onun vaftizi bir kere uygulanır, kalabalık önünde yaşanır, sulardan dipdiri, yakında gelecek olan Tanrı'nın Saltanatı için hazır bir halk çıkartır.

Yahya, bir rahibin oğluydu. Fakat Tapınakla arasına mesafe koymuştu. Hatta günahlarının affı için kurbanlar adamaya gerek kalmadan herkese bağışlanmayı önermek cüretini bile göstermişti. Tanrı'nın müdahalesinin çok yakında gerçekleşecek olması, onun açısından ayinleri ve kurumları göreceli kılıyordu. İzlenecek yol konusunda endişe edenlere de sadece paylaşımı, dürüstlüğü ve başkalarına saygıyı öneriyordu.

Yeni bir vaftize doğru

Mesajı tehdit doluydu: Baltanın ağacın dibinde durduğunu ve yakında gelecek bir kişinin taneyi sapından ayırmak üzere şimdiden elinde elek tuttuğunu ilan ediyordu.

Ürdün kuşkusuz Aramcada "yukarıdan aşağıya hızla inen" anlamındadır. Irmak denizden 550 metre yükseklikteki Hermon Haramus yamaçlarında doğar ve deniz seviyesinin 392 metre altında Lut Gölü'ne (Süt Gölü) dökülür. (Yukarıda, Madaba haritasında görülüyor.)

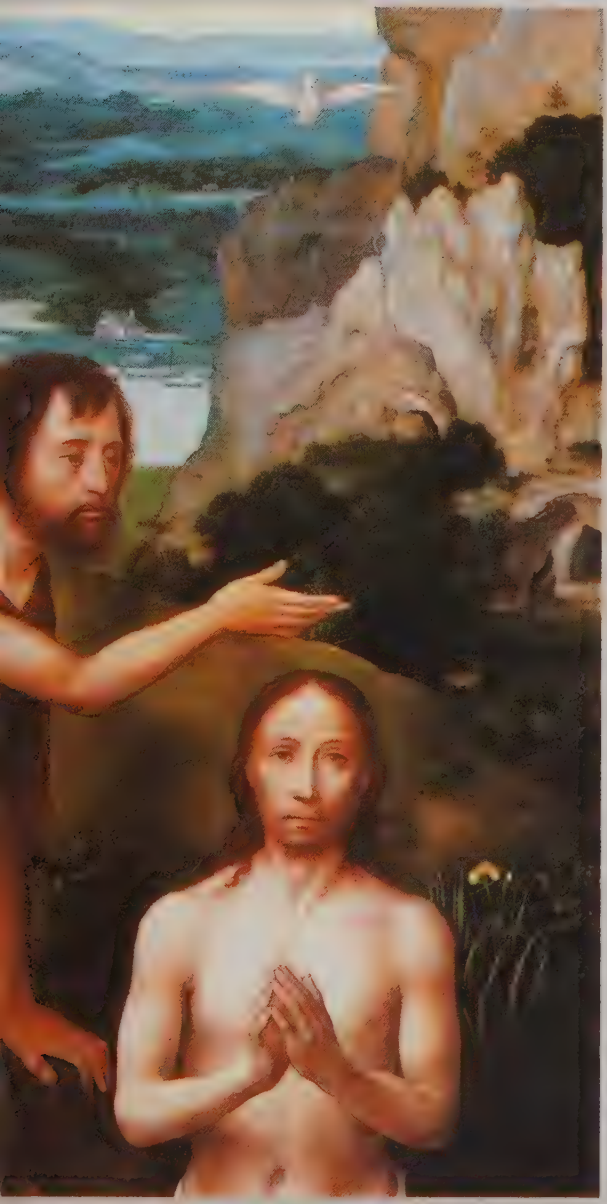

"Kudüs, tüm Yahudiye ve Ürdün yöresinden herkes ona koşuyor, günahlarını açıklayarak Ürdün Irmağı'nda onun eliyle vaftiz oluyordu. (...) O sırada İsa vaftiz edilmek için Galile'den Ürdün Irmağı'na, Yahya'nın yanına geldi. Ama Yahya İsa'yı önleyerek şöyle dedi: 'Senin elinle benim vaftiz edilmem gerekirken sen mi bana geliyorsun?' İsa, 'İzin ver bana' diye cevapladı, 'Çünkü doğruluğun her gereğini yerine getirmemiz için uygun olan budur.' Bunun üzerine Yahya O'na izin verdi. İsa vaftiz olur olmaz sudan çıktı. O anda gökler açıldı. Tanrı Ruhu'nun güvercin gibi üzerine indiğini gördü. Göklerden bir ses duyuldu: 'Sevgili Oğlum budur. O'ndan hoşnudum.'"

Matta, BAP 3, 5-17

Yahya, insanları su ve ateşle vaftiz edecekti: arındırma ve yeniden yaratılış. Ayrıcalıklı bir konumda hak iddia etmek faydasızdı, çünkü sonuçta herkes İbrahim'in soyundan geliyordu: "Çünkü size diyorum ki, Tanrı İbrahim'e şu taşlardan çocuklar çıkarabilir." (Luka, BAP 3, 8)

Vaftizci Yahya yeni bir yol, acil durumun dayattığı bir yol açıyordu. Ne bayramların kutlandığı veya kurbanların adandığı Tapınağa, ne de Kutsal Kitaplar'ın öğretildiği ve dua edilen havralara gidiyordu. Ruhban sınıfı temsilcileri, rahipler ve Levi rahipleri onu sorgulamaya gelmişti. Sadukiler –Kudüs'ün ruhban sınıfı– daha önceden Hoşea (İÖ. VIII. yüzyıl) ile Yeremya (İÖ. VI. yüzyıl) peygamberlerin Tapınağa ve inançlarına yönelik dile getirdikleri eleştirileri kendince körükleyen bu dönekten çekiniyordu.

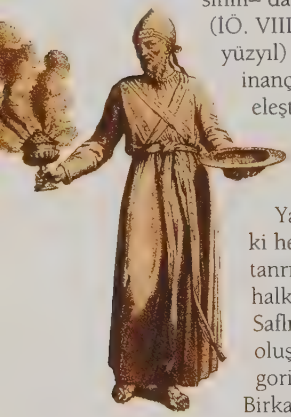

Ferisiler de çekiniyordu. Bu eğitimli ve erdemli insanlar Yasa'yı uygulamakta, ayin usulündeki her tür kirlilik konusunda (bir tanrıtanımazla temas gibi), günahkâr halktan "ayrı" yaşamakta çok titizdiler: Saflık saplantısı kendilerinin oluşturduğu toplulukta bile çeşitli kategoriler yaratılmasına neden oluyordu. Birkaç günah işlediklerinde, aptes ayinlerini çoğaltıyorlardı.

Sadukiler ve Ferisiler, Yasa ve öğretiyle ilgili çeşitli mesele-ler, işgalci Roma'ya karşı benimsenecek tutum konularında ihtilaf halindeydi. Ama her iki topluluk için de Tanrı'nın kutsallığının kabulü, bir ayrımcılığı beraberinde getiriyordu. Bu da, bütün dinsel ve toplumsal tabakalaşmayı doğuruyordu. Ulusun başına gelen sürekli felaketlerin sorumluluğu, günahkârlara yükleniyordu. Sadece, dinin katıca uygulanması ve Yasa'ya özenle itaat İsrail'i kurtarabilirdi.

Gruplar halinde bazı köylerde yaşayan ve Kumran'da, Lut Gölü kıyılarında bir manastır kuran Essenliler arasında

İÖ. 100'den beri Musa'nın Yasa'sına sıkı sıkıya uyarak çölde yaşayan Essenliler, Kudüs ruhban sınıfını murdar kabul ediyordu. Saflık yasalarına Ferisilerden daha sıkı bağlı olan Essenliler, günde birçok kere aptes alıyorlardı. Hayvan adamak yerine "dudakları adamayı" yeğliyorlardı: Yani duayı, tefekküre dalmayı, Kutsal Kitaplar'ın incelenmesini. Bu Yeni Akit topluluğu, Işığın Oğulları ile Karanlığın Oğulları arasındaki savaşı bekliyordu. İS. 68 yılında Romalılara karşı ayaklanmaya katılacaklar ve trajik bir sonları olacaktı. Essenlilere ait elyazmaları, Lut Gölü'nün ünlü elyazmaları, Kumran Manastın yakınındaki mağaralarda, küplerin dibinde saklanmış olarak bulundu.

ayrılık arayışı en aşırı noktaya vardırılmıştı. Orada Kudüs ruhban sınıfının soysuzlaştığı kabul ediliyordu. Bir karşı-toplum kurulmuştu. Topluluğa kabul edilme ve orada yaşama koşulları çok katıydı.

Ayrımcılık, topluluğun içinde de uygulanıyordu: Anınma ayinleri herkese eşit oranda sunulmuyordu.

Saf ve murdar meselesini noktalarken

Yahya insanları "günahlarının bağışlanması için tövbe edip vaftiz olmaya" (Luka, BAP 3, 3) çağırdığı zaman, bu öneriözgündür ve bir şeylere baş kaldırmaktadır. Tapınağı, kefaret adaklarını, aptesleri unutmuş gibidir. Günahla oluşan her murdarlıkta aptesler yenilendiği halde, Yahya'nın vaftizi sadece bir kereliktir ve kendisi vaftiz eder. Aptesler, murdarla temas edenlere (örneğin bir cesetle uğraşanlara) törensel bir saflık sağladığı halde, Yahya'nın vaftizi, ahlakî hataların itirafını kapsıyordu.

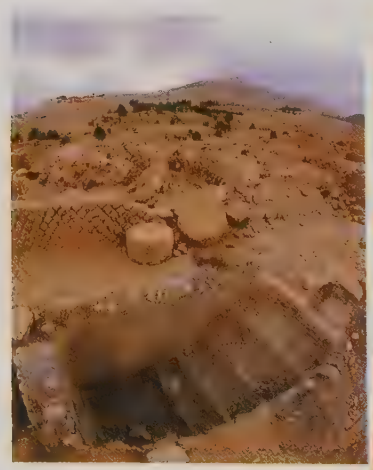

Vaftizci Yahya, Essenlilerle birlikte mi yaşadı? İnsanları vaftiz ettiği yer Kumran Manastırı'ndan sadece beş saatlik yürüyüş uzaklığında olduğuna göre, onlarla temasta olduğu düşünülebilir. Aslında uygulamadaki ve öğretideki farklılıklar, benzerliklerden ağır basar. Yahya, yemeğe Kumran'da gördüğü kutsallaştırılmış ve cemaate özgü niteliği atfetmeksizin, çöl ürünleri ile beslenir. Birçok kez aptes almayı reddederek, bizzat kendisi tek bir kere ve hep geçerli olacak şekilde vaftiz eder. Ve Essenliler ayrı bir toplum oluştururken, o halka karışır, "günahkârlar"ı kabul eder ve onları dürüstlük ve cömertlik içinde yaşamaya çağırır.

Söz konusu olan artık saf ve murdar sistemi değil, insanın yüreğini ve yaşamını değiştirmesiydi. Vaftizci Yahya, eskiden Tanrı'nın, halkına Vaat Edilmiş Topraklar'ın yolunu açtığı ve "yüreklerine seslenmek" üzere sınama zamanlarında sürüklediği çölde, insanların dirilişini arıyordu. Bir ayrımcılık söz konusu değildi: Vaftiz, bütün kategorilerin içinde eridiği, kolektif bir olaydı. Asıl önemli olan gelecekti. Aptesler bireye yitirilen saflığa dönüş olanağını verdiği halde, Yahya'nın vaftizi öğrencilerin topluluğa katılımını sağlıyordu.

Yahudi ve Hıristiyan yazarlara göre, çeşitli adlarda daha başka "vaftizci" topluluklar da vardı: Nasıralılar, Sebalılar, Mezbuhiler, sabah yıkananlar gibi. Yahya ve topluluğu işte bu pota içine yerleştirilebilir. Isa'ya gelince, o bir rahip oğlu değildi.

Dört İncilci de, Vaftizci Yahya'yı Isa'nın üstünlüğünü bizzat doğrulayan bir müjdeci olarak sunarlar.

"Yahya ertesi gün Isa'nın kendisine doğru geldiğini görerek şöyle dedi: 'İşte dünyanın günahını kaldıran Tanrı Kuzusu! Kendisi için, benden sonra benden üstün bir adam geliyor; çünkü O benden önce vardı' diye bildirdiğim kişi budur."
Yuhanna, BAP 1, 29-30

O, Kudüs'ün haham okullarından gelmiyordu. Çocukluğunda ve gençliğinde kasabanın havrasına gitmişti. Yahya tarafından vaftiz edilip öğrencileri arasına katılmak için ne zaman ve nasıl yollara düşmüştü? Bilinmiyor. Ama daha o zamandan "vaftizcilerin" etki alanında, Sadukilerin, Ferisilerin ve Essenlilerin oluşturduğu topluluklara mesafeliydi; bu büyük topluluklara, işgalci Romalılara karşı silahlı direnişi yürütenleri de katmak gerekir. Bunlar Yahudi toplumundaki kutuplaşmaları meydana getiriyordu.

Galile ve Perea tetrarkhesi Herodes Antipas, erkek kardeşinin karısı Herodias'ı aldığı için onu kınayan Vaftizci Yahya'yı hapse atmıştı. Fakat karısının baskılarına karşın, idamı geciktiriyordu. Doğumgünü şöleninde Herodias'ın kızı Salome'nin dansını seyredip büyülenen Herodes, ona ne isterse vereceğini söyledi. Annesinin kışkırttığı kız da şu cevabı verdi: "Bana tepside Vaftizci Yahya'nın başını ver." İstek yerine getirildi.

Bütün bir toplum sorgulanıyor

İsa ne kadar zaman Yahya'nın yanında kaldı? Bu da bilinmiyor. Ama İsa'nın da insanları vaftiz etmeye başladığı ve Yahya'nın öğrencilerinin onun başarısını kıskandığı bilini-yor. Onun da öğrencileri olmuştu. Ardından İsa'nın memleketi Galile'ye döndüğü görülüyor. İşte kesin ve belirleyici

an: Yahya'yla ve Vaftizci akımla arasındaki farkı artık ortaya koyacaktır.

İsa kasaba ve şehir halklarının arasına karışmak üzere çölü terk etti. Yahya çekirgeler ve yabani balla besleniyordu, dünyanın sonunu ilan etmek üzere dönmesi beklenen, İÖ. IX. yüzyılda yaşamış peygamber İlyas'ı hatırlatan keçi derisinden bir kıyafet giyiyordu. İsa ise herkes gibi giyinir ve bayram yemeklerine katılır, hem de "obur, şaraba düşkün" sanılacak derecede (Matta, BAP 11, 19) yer içerdi.

İşin korkutucu yanı bu kadar da değildi. Vaftizci hareketin bizzat varlığı ve uygulamaları ile sorguladığı toplumsal ve dinsel kurum ve sistemler üzerindeki muhalif eleştiriler çok geçmeden daha da artacaktı. İsa, sokaklara ve havralara kadar, geleneksel sistemin egemen olduğu yerlere bile sapkınlığı getirdi. Ne özel giysileri ne de özel bir yaşam biçimi olmadığından, en gündelik, en sıradan varoluşun ta göbeğinde, halkın arasında bulaşıcı tohumlarını saçtı.

İsa, herkesin yaşamını böylesine paylaşarak, Yahya'ya göre bir yenilik getirdi. Yahya, günahkârlara din değiştirmeyi ve vaftizi öneriyordu. İsa ise onlarla önkoşulsuz karşı karşıya geldi, birlikte yedi, içti. Bu da bütün arınma –ayırma– kutsallık sistemine boş vermek demekti. İsa burada da Yasa'yı göreceli kılar. Hem Ferisilerin hem de Sadukilerin kuşkularını hızla üzerine çekmiş olması ve Yahya'nın başının uçurulmasını buyuran Galile tetrarkhesi Herodes Antipas'ın onu da öldürtmeye niyetlenmesi, hiç de şaşılacak şey değildi. Bu yeni peygamber insanları benzersiz değişimlere davet ederek, dinsel yapısına kadar bütün bir toplumun sorgulanmasını çok daha derinlere götürmeyecek miydi?

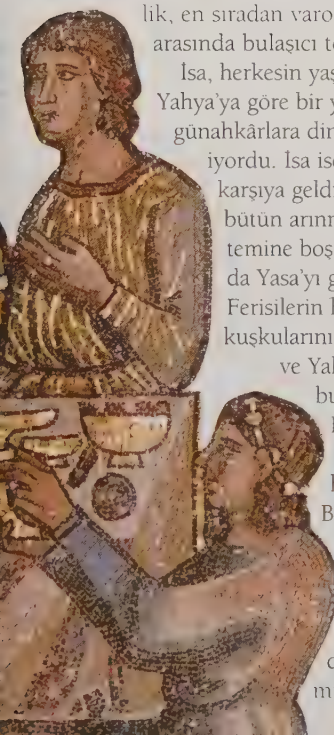

Bir zamanlar Vaat Edilmiş Topraklar'a erişmek üzere aşılması gereken çöl, VIII. ve VI. yüzyıl peygamberleri için Tanrı ile buluşma yeriydi. Essenliler ve Vaftizci Yahya, İşaya'nın metnine (BAP 40, 3) gönderme yaparak, Babil'e sürülenleri yeni bir toplu göçe hazırlanmaya çağırıyorlardı.

Kuzeyde bir bölge olan, uluslararası yollara ve fikirlerin dolaşımına açık putperestler diyarı Galile'de, İsa kalabalığa karıştı. Vaftizci Yahya gibi, yaklaşan "gazap"tan söz etmedi. Onun verdiği, neşeli bir haberdi: Yaşam değişecek, borçlar ertelenecek ve köleler azat edilecektir. Niçin? Çünkü Tanrı gelmektedir. Ne zaman? Bugün. Şimdi.

BÖLÜM III

TANRI GELİYOR... HEMEN BUGÜN, ŞİMDİ

"Yahya'nın tutuklanmasından sonra, İsa Galile'ye geldi (...) İsa Galile Denizi'nin kıyılarında dolaşırken, Simon'la kardeşi Andreas'a rastladı. Denize ağ atıyorlardı; çünkü balıkçıydılar. İsa onlara, 'Ardım sıra gelin' dedi, 'Sizi insan avcısı yapacağım.'"

Markos, BAP 1, 14-17

İsa ne kadar zaman gezici vaizlik yaptı? Bazılarınca öne sürülen bir yıllık süre, oldukça kısadır; üç yıl ise daha olası kabul edilir. İsa'nın "bedence varolduğu yaşam"ını, dört İncilcinin, onun kişiliği ve yaptıkları hakkında geride bıraktıkları çeşitli ve iyi düşünülmüş sunumların ışığında anıştırmak için, yer ve zaman konusundaki bu belirsizlikleri kaldırmak zorunlu değildir. Şimdilik İsa, Galile'de dolanmaktadır. Bölge, karanın ve denizin bütün ufuklarına açıktır. Kefernahum şehri, Ürdün vadisinden ve Samiriye tepelerinden geçerek Kudüs'ten gelen, Şam'dan, Palmira'dan ve Uzakdoğu'dan buralara uzanan, Akdeniz limanlarından yükselen yolların birbirlerine kavuştuğu noktadır. Halkların, malların ve fikir akımlarının birbirine karıştığı bu "uluslar kavşağı", bağnazlığın bekçisi Kudüslü din yetkililerinin kuşkuyla baktığı bir yerdi.

Romalılar da diken üstündedir, çünkü hep kaynayan bu yöre, sık sık

İsa'nın Filistin'deki gezgin yaşamı, yerleşik yaşamla geçen yüzyılların ötesinde, Yahudi halkının kırsal kökleri ile ("Babam göçebe bir Aramî idi", Tesniye, BAP 26, 5) geleneğe göre onları Mısır'daki kölelik topraklarından özgürlükler ülkesine, Ürdün'ün ötesindeki Kenan ülkesine götüren kırk yıllık uzun yürüyüşü birleştirir.

işgalcileri ve onlarla "işbirliği" yapan Yahudileri taciz eden silahlı çetelere göğüs germek zorunda kalır.

Yüzyıllarca süren bir bekleyişin sonu

Burada her şeyin olabileceği bilinir. Bazı ruhlar hareketlenmiştir. Her yanda bilinçlere karanlık bir bekleyiş sinmiştir. Alt tabaka yoksulluk içinde yaşar. Bu boğucu durum devam edemez. Pek çok kimse için kargaşa kaçınılmazdır. Ama nasıl? Bazıları ateşli bir edebiyatın sunduğu çeşitli Kıyamet (Yunanca apokalypsis; "vahiy, ifşaat" anlamına gelir) senaryolarını anımsatır, bu da baskıya zor dayanan halkı ilikilerine kadar sarsar.

Masada ve Kumran'daki arkeolojik kazılar, gündelik yaşamda veya dinsel yaşamda kullanılan pek çok objeyi ortaya çıkardı: tütsü malzemeleri (yukarıda, solda), kandiller, tunç mutfak eşyaları (altta) veya çanak çömlek (üstte zeytinyağı ya da şarap küpleri).

Hepsi artık İsrail'in Tanrısı'nın bizzat kendi gücüyle veya göndereceği elçi ile müdahale edeceğini düşünmektedir.

İÖ. X. yüzyılda, Davud'un saltanatının ülküselleştirilmiş anıları, bütün belleklere kazınmıştı: İsrail o dönemde doruk noktasındaydı. Tanrı, çoban-krala soyunun sonsuza kadar egemen kalacağı sözünü vermişti. Fakat Babilliler 587'de, Sedesias'ın önünde çocuklarını öldürüp onun da gözlerini oyduktan sonra, ulus artık kralsız kalmıştı. Ne mutlu ki bizzat Tanrı onların arasında saltanat sürecekti. Pek çok kimse, Romalıların ortadan kaldırılacağı günü hararetle bekliyordu, o gün işbirlikçiler ve günahkârlar cezalandırılacak ve İsrail arındırılacaktı.

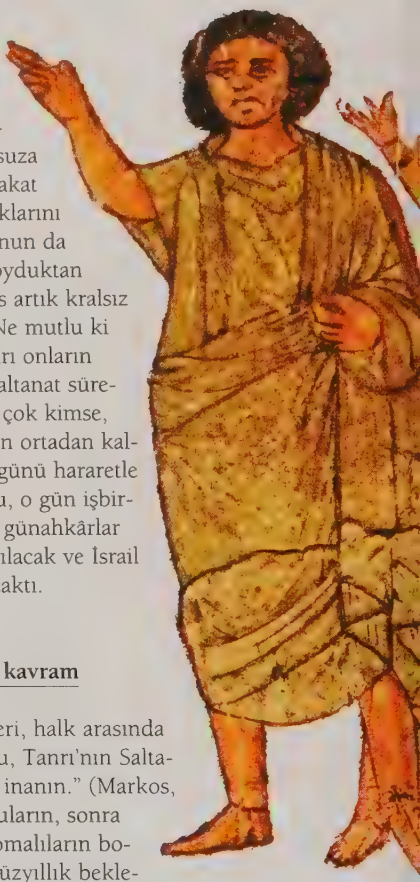

Kuzey ve güneydeki kab
leleri bir araya getiren
Davud, Kudüs'ü başkent y
tı, Filistinlileri yendi ve İsr
topraklarını genişletti. Hall
nın belleğinde gerçek bir k
ve Mezmurları okuyan din
dar adam olarak kaldı (sol
da). İsa'nın döneminde, be
lenen Mesih-kral "Davud'u
oğlu" diye anılıyordu.

"Tanrı'nın Saltanatı burada": Yıkıcı bir kavram

İsa'nın sloganlar gibi titizce işlenmiş sözleri, halk arasında her yanda yankılanmaktadır: "Vakit doldu, Tanrı'nın Saltanatı yaklaştı. Günahtan dönün, Müjde'ye inanın." (Markos, BAP 1, 15) Peki, o zaman peş peşe Asurluların, sonra Babillilerin, Sasanilerin, Yunanların ve Romalıların boyunduruğu altında iyice mayalanan altı yüzyıllık bekleyiş bitecek miydi? Nihayet zamanı gelmiş miydi? İkinci uygulama ise çok daha çarpıcıdır. Bunu harfi harfine çevirmek gerekir: Tanrı'nın Saltanatı burada, eşikte, bundan daha yakın olamaz. Ayin sonunda havrada Kadiş okunurken, yakarılıyordu: "Tanrı Saltanatı'nı yaşamınız sırasında, siz hayattayken ve bütün İsrail soyları yaşarken getirsin. Bu da çok yakında ve en kısa zamanda olsun..."

İsa bekleyişin bittiğini, Saltanat'ın başladığını, Tanrı'nın eşikte olduğunu ilan eder.

"Tanrı'nın Saltanatı burada." Kurulu düzen için bundan daha harekete geçirici, daha tehlikeli bir sözcük bulunamazdı. Bu, dinsel terimlerden alınma değildi, herkesin dilindeydi. İçinde ayaklanmaların ve isyanın ateşini taşıyordu. Galile mağaralarında saklanan ve endişeli kalabalıklara karışan direnişçiler, bu Saltanat'ın gelişini silahlı mücadele ile çabuklaştırmak istiyorlardı.

Halkı ile birlikte Babil'e sürülen (586-536) peygamber Hezekiel, gönül gözüyle bir şey gördü: Tanrı kendisinden kuru kemiklerle dolu bir vadide Kutsal Ruh'u çağırmasını istiyordu " soluk onların içine girdi ve dirildiler, ve ayakları üzerine dikildiler " (Hezekiel, BAP 37, 10) Bu imge, özgürlüğü ve Filistin'e dönüşü haber veriyordu

Essenliler de, çöllerinin göz kamaştıran ışığında, Karanlığın Oğulları ile Işığın Oğulları'nın savaşını bekliyordu. Daha ölçülü, daha mütevekkil olan Ferisiler, Yasa'yı sadakatle uygulamanın, bu zamanı yaklaştıracağını düşünüyorlardı. Sadukilere gelince, statükonun maddi manevi avantajlarına çok iyi uyum göstermişlerdi ve bunu korumaya çabalıyorlardı.

Her grup Yasa'yı kendine göre y luyordu. Essenlileri mu, bu Tapınak rul (Lut Gölü'ndeki ely malarından biri) gö Hemen hemen bütü korunmuş, milimet onda biri kalınlığın 8.6 metre uzunluğu parşömendir bu. İÇ 100 yıllarına doğru ce yazılmış bu belg cekte beklenen ide Tapınağı anımsatır arılığı, kralı, adakla bayramları işler.

Beklenen kral o mu? İsrail krallığını ne zaman tekrar kuracak?

"Tanrı'nın Saltanatı burada"; İsa bu tehlikeli cümleyle ne demek istiyordu? Birçok kez halk onu kral yapmayı denemişti. Sonuna kadar herkes, hatta en yakın yoldaşları bile, kendisinden politik bir rol oynamasını, "İsrail krallığını yeniden kurmasını" bekleyeceklerdi (Resullerin İşleri, BAP 1, 6). Çeşitli anlamlara çekilebilme riskini göze almıştı ve en sonunda rakiplerine, mahkûmiyetine

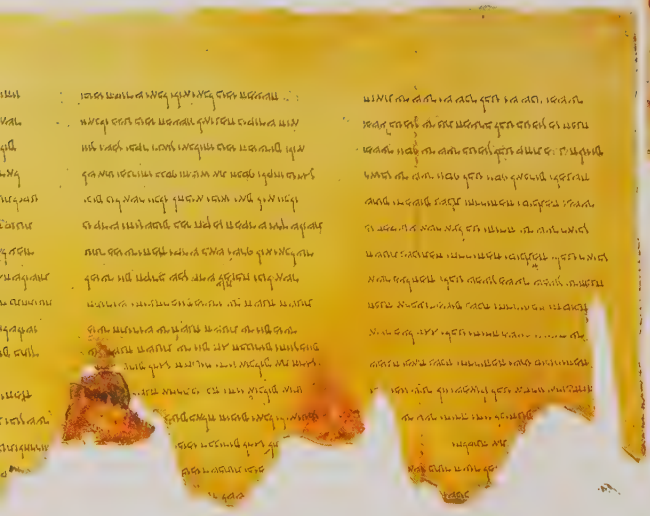

sebep olacak kozu verecekti: "Yahudilerin kralı". İsa şimdilik Tanrı'nın Saltanatı'nın "politik" anlamıyla arasına koyacağı mesafeyi hissettiren iki çağrıyı dile getirir. İkisi de kişilerin yüreğine işler. "Din değiştirin" veya tam anlamı ile: Ruh değiştirin.

❝ Bayramlarınızdan nefret ediyorum, onları hor görüyorum (...), besili hayvanlarınızdan esenlik armağanlarınıza bakmayacağım. İlahilerinin gürültüsünü benden uzaklaştır; çünkü santurlarının ahengini de dinlemeyeceğim. Ancak hak sular gibi, ve adalet kuvvetli ırmak gibi aksın.❞
Amos (İÖ. VIII. yüzyıl, BAP 5, 21)

Beklenen büyük toplumsal değişim içte mi kalacaktı, şiddete dönüşmeyecek miydi? "Müjde'ye inanın." Yunanca "evangelos" (İncil) sözcüğü, habercinin halkın önünde veya uzak bir şehirde, herkesi sevindiren mutlu bir olayı duyurarak verdiği iyi haber anlamına geliyordu: askeri bir zafer, kral ailesine bir çocuk gelmesi... Artık ağacın dibinde balta gören ve "gazap"tan söz eden Vaftizci Yahya'nın ürkütücü haberinden uzaklaşılmıştır.

İsa bir laiktir: Yuda kabilesindendir; rahiplerin ve Levililerin çıktığı Levi kabilesinden değildir

İnciller Yunanca yazılmıştır (yanda). Markos, Matta ve Luka'nınkiler "sinoptik" diye adlandırılır, çünkü üç sütun halinde tertiplenip, genelde paralel olan metinleri "bir arada okunabilir". Bunların karşılaştırılması, her yazarın niyetini ve hangi toplulukları hedeflediklerini daha iyi anlamaya fırsat verir. Örneğin din değiştiren Yahudilere seslenen Matta, durmadan Eski Ahit'e gönderme yapar, oysa Markos'un, İncil kültüründen yoksun Romalılara yönelik İncili, buna kıyısından köşesinden değinir.

Mesajı bir neşe havası çınlatır. Yüzyıllar boyunca neşe taşıyan bu "incil" (müjde) sözcüğü, İsa'nın mesajını ve yaşamını ve onun yazılı anısını muhafaza eden dört küçük kitabı adlandıracaktır.

Gizli kalmış dinamizmleri canlandırma sanatı

Kaldığı kasabaların havralarında gönüllü olarak konuşan İsa, misyonunun ne olduğunu belirleme fırsatı da bulacaktır. O sebt (cumartesi) günü de Nasıra'dadır. O da eğitim görmüş her Yahudi gibi, Kutsal Kitabı topluluk önünde okuyabilir ve yorumlayabilirdi.

Onun önceden başka yerlerde de konuştuğu köyde bilinir ve konuşması istendiğinde ayağa kalkmasına şaşılmaz. Ona Peygamber İşaya'nın Kitabı verilir, o da çevirip şunların yazılı olduğu yeri açar: "Rabbin Ruhu üzerimdedir. Çünkü beni yoksullara Müjde'yi yaymam için meshetti. Tutsaklara özgürlüğü, körlere gözlerinin açıldığını bildirmem için beni gönderdi; baskı altında ezilenleri özgür edeyim, Rabbin kutlu kıldığı bağış yılını bildireyim diye." (Luka, BAP 4, 18-19)

Kitabı kapatır, hizmetkâra geri verir ve oturur. Herkesin bakışları onun üzerinde sabitlenmiştir. Dinleyenler arasında en eğitimli olanların gözünden kaçmayan ilk şey şudur: İsa, vahyin en sonunda bir bölümü atlamıştır.

Her ne kadar üç sinoptik İncil, İsa'nın Nasıra havrasına ziyaretini (üstte) anlatsa da, sadece Luka (BAP 4, 29) onu bir uçurumun tepesinden aşağıya atmaya çalıştıklarından söz eder.

İsa da her Yahudi gibi havrada söz alabilir, Yasa'yı okuyabilir ve yorumlayabilirdi. Havra (Yunancada sinagog, 'meclis' demektir), Yahudi topluluklarının dua ettiği, inceleme yaptığı buluşma yeridir. Tapınağın aksine ağırlık adaklarda değil, Yasa'da idi. Buralarda sorumluluk rahiplerin değil, laiklerin omzundaydı. I. yüzyılda Filistin'de altı yüz bin Yahudi vardı ve her önemli kasaba kendi havrasına sahipti. Yaklaşık yirmi beş bin nüfuslu Kudüs'te dört yüz seksen havra bulunuyordu.

Oysa şöyle demesi gerekirdi: "...Tanrımızın öç alma gününü ilan için" (İşaya, BAP 61, 1-2). Çok anlamlı bir atlama, çünkü şiddete susamışlıklarını Tanrı'ya varıncaya kadar her şeye yansıtan Vaftizci Yahya ve çağın diğer akımları ile olan farkının altını bir kez daha çizer.

Peygamber metninden tek söz eden, Luka İncil dir. Bu havari, İsa'nın yaptıklarına bir tür başlık yakıştırmak için söz konusu kehaneti kendisi alıntılamış olsa bile, seçtiği ve dışarıda bıraktığı şey yine de çok anlamlıdır. "Marangozun oğlu" geçmişin mirasından nasiplenmeyi, seçmeler yapmayı, gizli kalmış dinamizmleri canlandırmayı, gerçekliğin alanına çekmeyi bilir.

Dikkatle bekleyen topluluğun sessizliğinde şu sözler çınlar: "Bugün, siz dinlerken bu Kutsal Yazı yerine geliyor." (Luka, BAP 4, 21) "Kutsanmış Kişi", yani Tanrı'nın "Mesih"i, elçisi, bu yeniden canla-

İsa öncelikle ve koşulsuz olarak, murdar sayılan hastalara, inmelilere dönecekti. O çağda, şeytani güçler, günahlar, hastalıklar ve sakatlıklar arasında bir ilişki kuruluyordu. Örneğin cüzam, topluluktan dışlanmaya sebep oluyordu. Cüzamlılar, hastalığın bulaşmasını önlemek kadar, dinsel saflığı da korumak için yerleşim merkezlerinden uzaklaştırılıyordu. Yasa, onlarla her türlü teması yasaklıyordu. İnsanlardan ve Tanrı'dan uzakta, medeni ve dinsel anlamda şimdiden ölüydüler. Onları yalnız Tanrı iyi edebilirdi. Mesih günlerinde arınacaklar ve yeni halk arasında yerlerini alacaklardı. Bu İncil sahnesi (üstte), olağanüstü şaşırtıcı: "Bir cüzamlı İsa'ya yaklaştı. Diz çökerek, 'Eğer istersen beni temizleyebilirsin' dedi."

Markos, BAP 1, 40

nış programını tamamlayacak kişi olduğunu serinkanlılıkla ilan eder.

"Marangozun oğlu"nun iddiaları çok aşırıdır

Vaftizci Yahya'nın zindanından elçileri ile sordurttuğu "Gelecek olan sen misin, yoksa başka birisini mi gözlemeliyiz?" (Matta, BAP 11, 3) sorusuna, İsa şifa haberleri ile cevap verecektir. Sonra da aracılara şöyle demiştir: "Gidin, işittiklerinizi, gördüklerinizi Yahya'ya bildirin. Körler görüyor, kötürümler yürüyor, cüzamlılar temizleniyor, sağırlar duyuyor, ölüler diriliyor ve yoksullar Müjde'yi duyuyor. Ve kim bende çelişkiye düşmezse ona ne mutlu." (Matta, BAP 11, 4-6)

"Öğrencileri sordular: 'Rabbi, kim günah işledi de bu adam kör doğdu; kendisi mi, yoksa anası babası mı?' İsa, 'Ne o günah işledi, ne de anası babası' diye cevapladı, 'Tanrı'nın işleri onun üzerinde açıklansın diye oldu bu.'"

Yuhanna, BAP 9, 2-4

Demek ki o, geçmiş ve gelecek vahiylerle temastadır. Simgesel uzantıları olan hareketleri aracılığıyla, şifa, özgürleştirme ve hayat verme gücü ortaya çıkmaya başlar. "Ben yeryüzünü ateşe vermeye geldim" (Luka, BAP 12, 49). Kutsal Ruh'un ateşi. Tanrı uzak sessizliğini bozar ve işe koyulur. İsa bu Saltanat'ın hep hazır ve yakın olduğunu aralıksız olarak ilan edecektir. Kendilerine müjdenin gönderildiği kimseler, yoksullar, inmeliler, hapistekiler, ezilenlerdir. Yaşamları değişecek olanlar onlardır.

İsa "Rabbin kutlu kıldığı bağış yılı"nı (Luka, BAP 4, 18) da ilan ediyordu. Musa her elli yılda bir bu yenilenmenin ne demek olduğunun altını çizmişti: köleleri azat etmek, borçları ertelemek. Bütün mesele, insanlar arasındaki ilişkileri değiştirmek, halkı iyileştirmek, Tanrı'dan gelen adalet ve cömertlikle, o halkı yeniden yaratmaktı. Başrahip istenen zamanda lütuf yılını açmalıydı. Aslında lütuf yılı, ülküselleştirilen uzak geçmişin bir parçasıydı, ama uygulamaya konmasından kaçınılıyordu. İsa işte şimdi, bu gerçek ekonomik ve toplumsal devrimi ilan ediyor ve yetkili kişilere duyuruyordu; mademki kehanet "bugün" gerçekleşmektedir, madem ki Tanrı'nın Saltanatı başlamıştır.

Gerilim artar. Gezgin vaizin iddiaları çok ileriye gitmektedir. Artık onu hizaya getirmenin zamanı gelmiştir.

"Marangozun oğlu değil mi o? Annesinin adı Meryem değil mi? Kardeşleri de Yakup, Yusuf, Simon, Yahuda değil

"Yusuf'un oğlu"... Bu isimlendirmenin iki anlamı vardır. İsa'nın yurttaşlarının gözünde, sıradışı bir misyon üstlenen "marangoz"u yeniden vasat insanların arasına katar. Ama Matta ve Luka'ya, onun Davud'un soyundan geldiğini anımsatabilir. Meryem ile birlikte nüfus sayımı için Nasıra'dan Beytlehem'e (Beytüllahim) bu unvanla gitmek zorunda kalmıştır (solda).

mi? Kız kardeşlerine gelince, hepsi de bizim aramızda yaşamıyor mu?" (Matta, BAP 13, 55-56)

"Sağlam olanlar değil, ancak hasta olanlar hekime muhtaçtır"

İsa'nın hastalar ve inmelilere gösterdiği özen, yaşanmış mesajının başlıca öğelerinden biridir. Bir başka önceliği de skandal yaratır: Erdemli insanların "günahkâr" dediği kimselere yönelir. Bu belirsiz kategoride hem vergi tahsildarları –yani Romalılar hesabına vergi toplayan Yahudiler– hem de Yasa'nın buyruklarına, Tapınaktaki törenlere, havradaki ibadetlere ve gün-

İsa, İsrail halkının zengin ortak belleğini kendi içinde taşıyordu. Kutsal Kitaplarla, geleneklerle, ibadetle Tanrı'nın halkı için yaptığı büyük işlerin onaylandığı havrada, bütün bunları içine sindirmişti. Fırat üzerinde IS. III. yüzyıldan kalma Dura-Europos havrasında kuşkusuz resimli kitaplardan esinlenilmiş freskler, İsrail'in Tanrısı ile tarihini anımsatır. Üstte başrahip Harun, Tapınak önünde.

delik yaşama eşlik eden çok sayıda hükme uymayanlar yer alıyordu. Markos'a göre İncil'in daha başından itibaren, bir tahsildardan kendisini izlemesini isteyen İsa, bir grup günahkâr ve tahsildarla birlikte bu adamın evinde sofraya oturur. Ferisi bilginler, öğrencileri çağırır: "Neden tahsildarlar ve günahkârlarla yemek yiyor?" Kulağı delik olan İsa, bunu alaycı bir eda ile karşılar: "Sağlamlara değil, hastalara doktor gerekir (...) Çünkü doğru kişileri değil, günahkârları çağırmaya geldim." (Matta, BAP 9, 11-13)

Bir meselde İsa, bir Ferisinin kendini beğenmişliğine karşı ornek olarak, bir vergi tahsildarının mutevazı ibadetini gosterir.

Kısa ve özlü cümleler, başlamakta olan şeyin kökten yeniliğini haber vermektedir: "Hiç kimse eski bir giysiye yeni bir kumaş parçası yamamaz. Çünkü yamarsa, yama tüm giysiyi parçalar –yeni parça eski kumaşı yırtar– ve daha beter bir yırtık oluşur. Yine hiç kimse yeni şarabı eski tulumlara koymaz. Çünkü koyarsa, şarap tulumları

Büyük din adamları ve Ferisiler İsa'yı tutuklamayı amaçlıyorlardı, fakat kitleler yüzünden kararsızdılar. Bir meselde İsa onlara, kendiliklerinden Tanrı'nın Krallığı'ndan dışlandıklarını söyler: Bir kral (Tanrı), oğlunun düğününü kutlamak üzere dostlarını davet eder, ama çok iyi bahanelerle –biri evlenir, bir başkası sığır satın alır vs.– bu saygın davetliler yan çizer. Kral da törensel ya da ahlaki temizlik yasalarına kulak asmadan, onların yerine sofrasında dilencileri ve topalları, aksakları ve putperestler de dahil, iyileri ve kötüleri ağırlar.

patlatır. Hem şarap harcanır gider, hem de tulumlar paramparça olur. Hayır, yeni şarabı yeni tulumlara koyarlar." (Markos, BAP 2, 21-22)

"On iki yıldan beri kanaması olan bir kadın yaklaştı. (...) Kadın İsa için söylenenleri duymuştu. Topluluğun arkasından varıp arkadan İsa'nın giysisine dokundu. Çünkü içinden, 'Yalnız giysisine dokunsam, hastalığımdan kurtulacağım' diyordu. O anda kanaması durdu. (...) İsa, 'Kızım, imanın seni kurtardı, esenlikle git ve hastalığından kurtul!' dedi."

Markos, BAP 5, 25-34

İsa nasıl konuşur?

İsa konuşur. Geveze değildir. Alaycıdır. Kutsal Sözü "mucize yaratır". Kısacık sözcüklerle –"Sus ve onun bedeninden çık!" (Markos, BAP 1, 25), "Kalk, yatağını al ve evine git" (Matta, BAP 9, 6)–, inmeliyi azat eder ve ayağa kaldırır. Onun dolaysız dili hep hatırlanacaktır: "Sözünüz kesinlikle 'Evet' ve kesinlikle 'Hayır' olsun..." (Matta, BAP 5, 37) Özellikli bir sözcük dağarcığı yoktur. O, herkesin kullandığı dili sadelikle konuşur. Hahamların yaptığı gibi din yetkililerinin veya yorumların ardına saklanmaz:

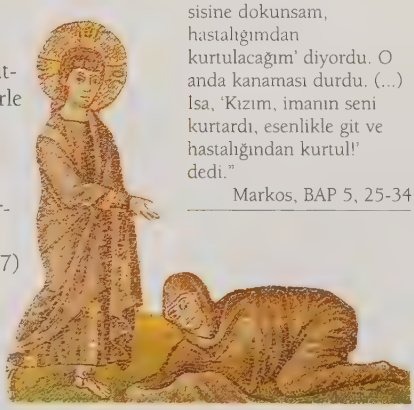

İsa henüz toplumsal yaşamının başındayken, Galile'de bir tepede "dağda vaaz" verdi: "Ne mutlu ruhta yoksul olanlara! Çünkü göklerin krallığı onlarındır. Ne mutlu yaslı olanlara! Çünkü onlar avutulacaklar. Ne mutlu yumuşak huylu olanlara! Çünkü onlar yeri miras alacaklar. Ne mutlu doğruluğa acıkıp susayanlara! Çünkü onlar doyurulacaklar. Ne mutlu başkasının acısına ortak olanlara! Çünkü onlar acılarında destek bulacaklar. Ne mutlu yüreği temiz olanlara! Çünkü onlar Tanrı'yı görecekler. Ne mutlu barışçılara! Çünkü onlara Tanrı çocukları denecek. Ne mutlu doğruluk yüzünden saldırıya uğrayanlara! Çünkü göklerin krallığı onlarındır." (Matta, BAP 5, 3-10)

"... tüm topluluk O'nun öğrettiklerine şaşırıp kaldı. Çünkü onlara kendi hahamları gibi değil, yetkili biri olarak öğreti-yordu." (Matta, BAP 7, 28-29). O bir tekrarcı değildi: "... Bu nasıl iştir?... Yepyeni bir öğreti!..." (Markos, 1-27)

Bu yenilik İsa'nın yaptıklarında ve tavırlarında su yüzüne çıkar, onunla bütünleşir. Karşılaşmaları ve girişimleri onun mesajını ortaya koyar. İnciller mucizeleri, "kıssa"ları, meselleri, dinsel tartışmaları ile gruplanmış olsalar bile, genç vaizin Galile'yi bir uçtan diğerine, köy köy dolaştığı günlerde, her şey karmakarışıktır.

Mesaj, öncelikle herkesle temas demekti.

İsa zaman zaman kendisine eşlik edenlere ek açıkla-

malar yapar ve onlarla öğretmen ile öğrencisi arasındakine benzer bir ilişki yaşar; onlar bu içeriği algılayacak ve aktaracaklardır. Ama onun öğretiş biçimi ne karanlık ne de kapalıdır: Tanrı'nın Saltanatı'nın çok yakın olduğunu halka ilan eder. Yeni yaratılışın ilk somut işaretlerini verir: İnsanlar görmeye başlar, kalkıp yürürler, iyileşirler, yeniden topluma katılırlar.

> "İsa'nın yanına dokunsun diye küçük çocuklar getirdiler. Ama öğrenciler getirenleri paylıdılar İsa bunu görünce gücenip onlara, 'Çocukları bırakın bana gelsinler' dedi, 'Onlara engel olmayın. Çünkü Tanrı'nın Krallığı böylelerinindir. Doğrusu size derim ki, Tanrı'nın Krallığını bir çocuk gibi kabul etmeyen, ona hiç giremez.'"
>
> Markos, BAP 10, 13-15

İsa'nın ustaca kullandığı bir tür: Mesel

Mesel, onun Saltanat'ı hatırlatmak ve yeniliği fark ettirmeden kabul ettirmek üzere ayrıcalıklı olarak kullanacağı ifade tarzı olacaktır. Bu edebiyat türü, hahamlar tarafından da uygulanırdı. İsa bunu dâhice kendine mal etti. İnciller'deki kırk kadar mesel, onun olağanüstü hikâye anlatma sanatını ortaya koymaya yeter. Ama sakın kimse yanılmasın; Mesel, derin gerçekleri kalın kafalılara anlatmak veya soyut düşünceleri somut deyişlerle ifade etmek için kullanılan, basit bir yöntem değildir.

Kültür ve din tarihinde İsa'nın davranışı çok yenidir: Çocuk, ilk kez gelecekteki insanlığın modeli olarak gösterilmektedir. O zamana kadar çocuğa, kötü eğilimleri bastırılması gereken biri gibi bakılıyor ve büyükleri örnek alarak eğitilmesi gerektiği söyleniyordu

Mesel çok incelikli bir iletişim tarzı olup, her türlü tıkanıklığı önler, dinleyeni de işin içine katar ve onu, farketmese de Saltanat'a karşı bir tutum benimsemeye yöneltir. Tipik bir örnek, bunu açıklamaya yeter.

İsa, bir Ferisi olan Simon'un evinde yemek yemektedir. Çağın modasına uygun olarak uzanmıştır. Günahkâr bir kadın elindeki güzel koku şişesiyle girip yanına yaklaşır. Döktüğü gözyaşları ile ayaklarını yıkar, saçları ile kurulayıp, öper ve koku ile yağlar. Ferisi içinden şöyle geçirir: Peygamber olsaydı, kime çattığını bilirdi, bu kadın tarafından kirletilmeye izin vermezdi. İsa müdahale edecektir: Kadını terslemek de, sessiz kalmak da imkânsızdır. Bunun üzerine, gerçekleşen olayla hiç ilgisi yokmuşa benzeyen bir hikâye anlatır. "İki kişinin bir alacaklıya borcu varmış; biri beş yüz, öbürü de elli dinar borçluymuş. Ama borçlarını ödeyecek durumda olmadıklarından, alacaklı her ikisinin de borcunu bağışlamış. Buna göre, hangisi onu daha çok sevecek?' Simon cevaplar: 'Sanırım kendisine daha çok para bağışlanan.' İsa ona, 'Doğru söyledin' der."

Ferisi ve İsa anlaşmışlardı! Şimdi geriye sadece kurgusal hikâyeden yaşamakta oldukları olaya geçmek ve Simon'a az borçlu olanın kendisi

İsa hep meseller "anlatmıştır". Simgesel anlamı çok güçlü olabilecek ve gürültü koparacak eylem ve davranışları ile de bunları uygulamaya koymuştur. Ferisilerin yemeğini paylaşmayı kabul ediyordu (altta, Simon'un evinde yemek), ama vergi tahsildarları ve günahkârların sofralarına da oturuyor, fahişelerle konuşuyor, toplumun kıyısında yaşayanlara ve dışlanmışlara da gidiyordu. Tatil olan sebt günü insanları iyileştiriyordu... Mesel, İsa'nın yaşadıklarını ifade ediyordu. Anlatılan hikâye ve yaşanan hikâye arasında incelikli bir tekabül oyunu vardı.

olduğunu ve daha az sevildiğini keşfettirmek kalmıştır.

Simon, bu mesele tepki göstererek, İsa'ya hak vermeye başlamıştır: Sorun saf veya murdar olmak değildir, sorun sevgi ve affetmektir. Kim İsa'nın sorusunu, Simon'un ona verdiği cevap gibi cevaplamazdı ki? Cevap apaçık bellidir. Meselin büyük gücü sayesinde, bir söylemden elde edilen kanıt bir diğer söyleme aktarılarak, saflık yasasının yerine sevginin ve bağışlayıcılığın ışığı getirilir.

Onun öğrencilerinin aptes almadan ve böylece ataların geleneğini hiçe sayarak yemek yediğini görüp küplere binen din bilginleri ve Ferisilere, İsa şöyle cevap verir:" 'Ağıza giren şey insanı kirletmez. Tam tersine, ağızdan çıkan şeydir insanı kirleten.' Bunun üzerine öğrenciler yaklaşıp, 'Biliyor musun?' dediler, 'Bu sözü işiten Ferisiler gücendiler.' İsa şu cevabı verdi: 'Onlar körlerin kör kılavuzlarıdır. Eğer kör köre yol gösterirse ikisi birden çukura düşer.'" (Matta, BAP 15, 1-14) Bir başka yerde de Ferisilere, "Sinekçiği süzüp deveyi yutuyorsunuz!" der.

Bilge bakireler (sağda) ve sağduyusuz bakireler (solda): Lambalarına yağ koymayan sağduyusuzlar, kocaları ile şölen salonuna giremeyeceklerdir. Meselin "hissesi", büyük olayın zamanı geldiğinde, hazır olmaya çağrıdır.

Simon da mesel karakterlerinden biri olur.

Mesel, bir suçlamaya dönüştüğünde

Rakiplerle çatışma şiddetlendiği zaman, meseller tartışma çıkaran ve suçlayıcı bir havaya bürünür: Har vurup harman savurmaktan dönen kardeşi şerefine verilen şölene katılmayı reddeden ağabey, İsa'nın günahkârlara kucak açan tutumunu kabul etmeyen karşıtlarını temsil eder; bağcının oğlunun katilleri de, İsa'nın hayatına kasteden düşmanlardır. İsa inşaatçıların kaldırıp kenara attıkları taştır, koyunları uğruna kendini feda eden iyi kalpli çobandır. Mesel, kırıcılığı ile maskeleri düşüren, dramı sergileyen ve ilan eden bir tartışma silahı haline gelebilir. Mesel, en sonuna kadar içsel anlamda bir seçim yapmayı ve karar vermeyi kışkırtır.

İsa asla Saltanat'ın ne olduğunu söylemez. Neye benzediğini söyler. Bir metinde olup bitenlere benzer, bir bunalımın çözüm noktasında ortaya çıkar. Saltanat, kendisini buyur etmeleri için, kule inşa ediyorlarmış veya savaşa gidiyorlarmış gibi olanca ciddiyetlerini ortaya koyan insanlar ister.

İsa uyanık olmaya

çağırır, çünkü Tanrı'nın Saltanatı'nın eli kulağındadır; iyiler ve kötüler arasında zamansız bir ayrım yapmamaya ve Tanrı'nın dönüşünü beklerken, dolu dolu bir yaşama davet eder. Yeryüzünün tuzu ve ışığı olmaktan (Matta, 5, 13-16) kasıt budur. Ama Saltanat'a gönderme yapan öğreti, İsrail'in bütün yaşamını aydınlatan ve çekip çeviren şeyle baş etmek zorundadır: Yasa.

Hayırsız oğlunun yuvaya dönüşü şerefine babası, kalkıp göz kamaştıran bir şölen versin (yanda ve ortada), yola çıkan efendi, hizmetkârına baş döndüren paralar emanet etsin (yetenekler meseli), çoban, birini aramak üzere doksan dokuz koyununu terk etsin... İşte hiç de inanılmazlıktan yoksun olmayan şeyler. Filozof Paul Ricoeur'ün vurguladığı gibi, mesellerde bazen bir "abartma öğesi" bulunur. Bu raydan çıkış çok anlamlıdır: Alışılmış uygulamalar altüst olur, hiç görülmedik davranışlar ve farklı bir "Tanrı Saltanatı" ortaya çıkıverir. Abartı, Tanrı'nın yaratıcı cömertliğini sergiler. Tıpkı atasözü, kehanet veya dinsel öğüt gibi, mesel de, "mevcut varoluşu yeniden yönlendirmek üzere rayından çıkartır. Abartı, bu raydan çıkartma işleminin aracıdır."

Kalabalıklar hayret içindedir. Müjde'nin habercisi, sözlerle yetinmez. Delileri, cin çarpanları azat eder. Körleri, inmelileri, cüzamlıları iyileştirir. Üstelik günahları da bağışlar –tam bir rezalet! Yunan-Roma ve Yahudi dünyalarının da ermişleri, üfürükçüleri ve cin kovucuları vardı. Ama kendini kalabalıklara adayan İsa'nın mucizeleri, aynı zamanda bir dildir. Mesajının eyleme dönüşmüş halidir.

BÖLÜM IV

NİÇİN MUCİZELER?

"Akşam olunca, cine tutulmuş birçok kişiyi O'na getirdiler. Bir tek buyrukla kötü ruhları kovdu, hastaların tümünü sağlığa kavuşturdu. Bu, İşaya Peygamber aracılığıyla bildirilen şu söz yerine gelsin diye oldu: 'Bizim zayıflıklarımızı kendisi aldı ve hastalıklarımızı yüklendi.'"

Matta, BAP 8, 16-17

Adam öfkeyle ulur: "'Bizden ne istiyorsun, Nasıralı İsa? Bizi mahvetmeye mi geldin? Senin kim olduğunu biliyorum: Tanrı'nın Kutsalı'sın!' İsa onu şu sözlerle payladı: 'Sus ve onun bedeninden çık!'" (Markos, BAP 1, 24-26). Murdar ruh söylenerek çıkarken, adam sarsılır.

Bu sahne Kefernahum Havrası'nda cereyan eder. Galile'ye dönen İsa vaazlarına başlamıştır. Toplananlar sarsılmıştır ve kendi kendilerini sorgularlar. İsa'nın mesajı ile gücü arasında bağ kurulmuştur. "Bu nasıl iştir?.. Yepyeni bir öğreti! Kötü ruhlara buyruk veriyor, onlar da onun emrine uyuyorlar!" (Markos, BAP 1, 27) Şöhreti bütün Galile'ye hızla yayılır.

Mucizenin altında yatan simge

Cin kovma hikâyesini, bir iyileştirme hikâyesi takip eder, sanki Markos İncili'nin yazarı, daha İsa'nın misyonunun anlatıldığı yerin en başında, bunun iki önemli yönünü ilan etmek istiyor gibidir.

Seria Irmağı'nın Taberiye Gölü'ne döküldüğü ağza 4 kilometre uzaklıktaki Kefernahum sit alanında yapılan kazılarda, IV. yüzyıl sonuna ait bir havranın altında (altta), daha da eski bir yapı bulundu ki, bu herhalde İsa'nın konuşma yaptığı havraydı.

Markos'a göre, İsa kamu yaşamını cin tutmuş birini azat ederek başlatır (üstte). Böylece kötülüğün güçlerini yenmek için geldiğini gösterir. Şeytanların kovulması, artık zamanın sonunun geldiğinin işareti sayılmıştır.

Simon'un –İsa'nın ilk öğrencilerinden biri– kayınvalidesi ateşler içinde yatmaktadır. "Hemen İsa'ya ona ilişkin bilgi verdiler. İsa yaklaşıp kadını elinden tuttu, ayağa kaldırdı. Kadının ateşi düştü. Onlara hizmet etti." (Markos, BAP 1, 30-31) Bunu, İsa'nın bu müdahalelerinin önemini gösteren, ayrıntılara girmeyen bir "özet" izler: "O akşam, güneş batıktan sonra, tüm hastaları ve cine tutulmuşları O'na getirdiler. Tüm kent halkı kapının önünde toplanmıştı. İsa çeşitli rahatsızlıklar yüzünden hastalık çeken birçok kişiyi sağlığa kavuşturdu; bir sürü cini çıkardı." (Markos, BAP 1, 32-34) Demek ki anlatılan cin kovmalar ve iyileştirmeler pek çok diğer mucize arasından seçilmiş örneklerdir.

Bir havra lideri olan Yairos, İsa'yı görmeye geldi. Ayaklarına kapanıp, Markos ve Luka'ya göre ölmek üzere olan, Matta'ya göre de yeni ölen kızı için ona yakardı. İsa eve girerek, "Ölmedi, ama uyuyor" dedi. Kızın elini avcuna aldı. "Uyan" dedi. Kız uyandı, "hemen ayağa kalktı" (Luka), "yürümeye başladı" (Markos). "Uyanmak, ayağa kalkmak", Hıristiyanlar için İsa'nın ve inananların yeniden dirilişlerini anıştıran en eski sözcüklerdir. Bu mucize (yanda), yeniden dirilişin ilanı ve ön belirtisidir.

"Oğlum, günahların bağışlandı." Damdaki gediğin aşağısında, İsa ile inmeli arasında gerçekleşen seyre değer karşılaşmanın (yanda) ardından, mucize ve dinsel tartışma birbirini izler. Geleneklere, ayin yasalarına, Yasa'ya bağlı olanlar ile girişimleriyle verili öğretileri ve alışılmış uygulamaları aşan İsa'nın arasındaki çatışma, ölümcül sona kadar şiddetlenerek sürecektir. Hem Tanrı konusunda, hem de Tanrı ile insanlar arasındaki ilişki konusunda iki farklı anlayış boy ölçüşüyordu.

Bunlardan biri, hazır bulunanları ve sonradan işitenleri, diğerlerinden daha da çok yerinden sıçratmıştır. İsa, Kefernahum'dadır. "Kutsal Söz'ü anlatırken", içinde bulunduğu ev tıka basa doludur. Dört kişi sedyede bir adam taşıyarak gelirler, fakat kapıya bile yanaşamadıklarından, daldan yapılmış damda bir gedik açarlar ve inmeliyi indirirler. İsa işte o zaman benzersiz sözler eder: "Oğlum, günahların bağışlandı."

Hazır bulunan din bilginleri, "(...) içlerinden kafa yoruyorlardı: 'Bu adam neden böyle konuşuyor? Sövüyor! Tanrı'dan başka kim günahları bağışlayabilir?' İsa hemen adamların neye kafa yorduklarını ruhunda bilerek, (...) 'Hangisi daha kolaydır? İnmeliye, günahların sana bağışlandı demek mi, yoksa, kalk döşeğini kaldır ve yürü demek mi? Öyleyse, İnsanoğlu'nun yeryüzünde günahları bağışlamaya yetkili olduğunu bilesiniz diye...' Sonra inmeliye döndü: 'Sana di-yorum, kalk, döşeğini kaldır ve evine git!'" (Markos, BAP 2, 1-11)

Genel şaşkınlık. Peki Kudüs Tapınağı'nın öngördüğü kefaret ödeme ayinlerini ne yapacaktı? Nerede olursa olsun hiçbir ön hazırlık yapmadan günahları bağışlıyordu. Ve

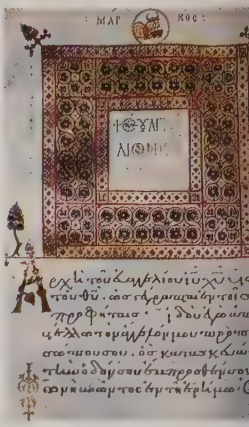

İnciller'de İsa'nın olağanüstü eylemleri üzerine elli sekiz hikâye bulunur, ama bazı metinler kesiştiğinden, aslında otuz kadar mucize vardır: iyileştirmeler, cin kovmalar ve doğa olaylarına müdahaleler.

insanın yeniden alnı açık korkusuzca yürümesini sağlıyordu.

Hem simgesel anlamda hem de sonuçları bakımından, hastalıklar gerçekten iyileşiyordu. Aynı zamanda bir başka özgürleştirme sonucunda da, içsel zincirler kırılıyordu.

Dört İncilcinin her biri mucizeleri kendine özgü bir duyarlılıkla anlatır

Markos İncili yirmi kadar mucizevi olay anlatır. Bu hikâyeler eserin yaklaşık dörtte birini oluşturur. İsa'nın burada olaylar karşısında nasıl davrandığı görülür. İyileştirmek için girişimde bulunmaz. Bazen çekingendir, ama isteklere cevap verir. Kitlelere ve onların beklentilerine kendini adamıştır. Ancak çok az sayıda ayrıcalıklı insanın ilaç alabildiği ve bilgiyi elinde tutan güçlerin kitlelerden uzakta, kısıtlı çevrelerde –özellikle de Sadukiler ve Essenliler– bulunduğu bir toplumda, bir cin kovucu ve iyileştirici olarak, İsa halkın arasına karışır. Matta İncili, Markos'un anlattığı mucizeleri tekrar ele alır, ama bazı rötuşlar yapar.

Sağır-dilsizleri tedavi için İsa'nın kullandığı yöntem, o çağın Yahudi veya putperest ermişlerininkinden daha farklı değildir: Parmaklarını kulaklarına sokar, tükürür, dile dokunur, iç çeker. İnciller çok defa iyileştirirken yapılan hareketleri belirtmez, çünkü İsa'nın sadece sözü ile insanları iyi ettiğini göstermek isterler.

"O her şeyi iyi yapar, sağırları işittirir, dilsizleri konuşturur." Tanıkların bu tepkisi, Işaya'nın kehanetlerine (BAP 35, 5-6) göndermedir: "O zaman sağırların kulakları açılacak (...), dilsizin dili terennum edecek."

Birkaçını atlar, kendi anlattıklarının anlamını ortaya koymaya çabalar; bunlarda eski zaman vahiylerinin gerçekleştiğini görür.

Luka da İncilinde kendine özgü bazı hikâyeler ekleyerek bir seçme yapar. İsa'nın öğretisiyle aradaki bağın altı çizilmiştir. Ayrıca önemli olan, İsa'nın Mesih olduğunun gösterilmesidir.

Yuhanna İncili ise, sadece yedi mucize takdim eder. Bunlar, temelde İsa'yla birlikte gelen ve Hıristiyan cemaat tarafından kabul edilip kutlanan, yeni yaşamın işaretleri olarak görülen mucizelerdir.

Yuhanna, Kana mucizesine değinen tek İncilcidir (BAP 2, 1-12). Bu, İsa'nın kamuya malolduğu dönemin başında gerçekleştirdiği ilk mucizedir. İsa, annesi ve en yakın öğrencileri ile birlikte düğüne çağrılmıştır. Şölen sonuna doğru şarap tükenir. Meryem, İsa'ya durumu haber verir ve hizmetkârları da o ne söylerse yapmaya davet eder. İncil geleneğine göre yemek, Mesih'in zamanının ve Tanrı'nın insanlıkla düğününün simgesiydi.

Tanrıların ve şeytanların insanlarla ilgilendiği zamanlar

Bu metinlerin tümü, antik dünyanın diğer dinsel metinlerinin bütünündeki mucize hikâyeleri ile kıyaslanacak olsa, yalınlıkları karşısında insan çarpılır: Göz alıcı hiçbir şey yoktur bunlarda, az laf vardır, İsa'nın bütün bu işleri esas olan değilmiş de, onları kapsayan bir güce gönderme yapıyormuş gibidir.

O çağda, halkların çeşitliliği içinde, dinî ile tıbbî olan şeyler arasında bugün yaygın olduğu üzere ayrım yapılmıyordu. Tanrıların, şeytanların, ruhların, insan yaşamına müdahale ettiği ve bedensel ve ruhsal sağlıkları üzerinde korkutucu veya hayırlı güçlerini gösterdikleri sanılıyordu. Yahudi dünyasında da hastalık ve günah arasında bağlantı kuruluyordu.

Yunanistan'ın iyileştirici tanrıları vardı ve bunların tapınakları ziyaret edilirdi. Pythagoras ve Knossoslu Epimenides gibi bilgeler de mucizeler yaratıyorlardı. Tyanalı Apollonios'un I. yüzyılda yaptıkları dikkat çekmişti: Daha çok Apollonios'un bilgeliğini vurgulamak için nakledilen yaklaşık yirmi mucize bilinir.

"Bu sözleri söyleyerek yere tükürdü, tükürükle çamur yaptı. Çamuru adamın gözlerine sürerek, 'Git, Siloam (gönderilmiş demektir) havuzunda yıkan!' dedi. O da gidip yıkandı ve gözleri açılmış olarak geri döndü (...)" (Yuhanna, BAP 9, 1-7). Bu olayın bir de simgesel uzantısı vardır: İsa insanları her tür yürek körlüğünden kurtarıp iyi eder ve kendisinin bizzat dünyanın ışığı olduğunu gösterir.

Hekim Hippokrates (İÖ. V.-IV. yüzyıl) gibi, bazıları doğal açıklamaların peşine düşmek üzere bunları reddetse bile, halkın çeşitli toplumsal ve kültürel katmanlarından insanlar, mucizelere inanıyordu. Yahudi dünyasında ise, bu mucizeler Tanrı'nın dünyanın normal gidişatına getirdiği değişiklikler olarak görülmüyordu; tarihin efendisinin gerçekten insanlara eşlik ettiğini ve sevgi dolu varlığını göstermek için, yarattığı kulları ile oynadığını belirtiyorlardı. Bunu özellikle Büyük Göç (Exodus) sırasında, kendine bir halk seçtiği zaman yapmıştı; bu yüce olaylar havralarda hep anılıyordu; Mesih'in zamanında da yinelenmeleri bekleniyordu.

"(...) Şarap tükenince İsa'nın annesi O'na, 'Şarapları kalmadı' dedi (...) İsa hizmet edenlere, 'Küpleri suyla doldurun' dedi. (...) Tören başkanı şarap olmuş suyu tattığında (...) güveyi çağırıp, 'Başkaları önce en iyi şarabı sunar' dedi, 'Ancak çağrılılar bol bol içtikten sonra sıradan şarabı çıkarır. Ama sen en iyi şarabı şu ana dek sakladın."

Yuhanna, BAP 2, 1-11

İsa'nın mucizeleri bazen Asklepios gibi Antik Çağ iyileştiricilerinin mucizeleriyle karşılaştırılmıştır. Mezar taşları üzerinde sözü geçen bu Yunan tanrısına yakıştırılmış mucizeler arasında, kör ve inmelilerin aniden iyileştirilmesi de anılır. İÖ. III. yüzyılda bir veba salgınından sonra, Roma da bu tanrıyı benimsemişti. Asklepios, tıbbı temsil eden Roma tanrısı olmuştu. Sağlık tanrıçası kızı Hygieia ile birlikte görülüyor (Sağda).

Kötülüğün güçleri onun karşısında geri çekilir

İşte mucizevi hikâyeler bu dinsel hava içinde belirginlik kazanıp simgesel anlamlarını sergiliyordu. Onun cüzamlılara "dokunduğu" anlatılıyordu: Oysa onlarla her tür fiziksel temas yasaklanmıştı ve insanların bulunduğu yerlerden uzaklara sürülmüşlerdi. (Aslında pek çok deri hastalığı "cüzam" olarak kabul ediliyordu.) İsa hastalığın bulaşması korkusuna meydan okur ve bunu yasaklar. O, kötülükten daha güçlüydü. Dışlanan bu insanlara toplumsal yaşamlarını ve aynı zamanda sağlıklarını iade ediyordu. Körleri de iyi etmişti, sayıları da pek çoktu, çünkü sağlık koşulları son derece kötüydü. Hatta biri doğuştan kördü. İsa gözleri açıyor ve insanlara gerçek ışığı sunuyordu. Romalı bir subayın oğlunu bile iyileştirmişti, hem de uzaktan! Bir kız çocuğu ile bir oğlanı ve öğrencisi Lazar'ı hayata döndürmüştü. O, ölüme galip gelmişti! Mucize ve mesaj böylece birbirine karışıyordu: Tanrı'nın Saltanatı iş başındaydı ve kötülüğün güçleri, Müjde'yi ilan eden kişinin karşısında geriliyordu.

Gücü nereden geliyor? Tanrı'dan mı yoksa Şeytan'dan mı?

Bazı hahamlar şeytanları Tanrı adına kovarken o, kendi yetkisiyle hareket etme cüretini göstermişti. Öyleyse ona, sözüne ve misyonuna "iman" etmek gerekiyordu. "Kızım, imanın seni kurtardı, esenlikle git ve hastalığından kurtul!" (Markos, BAP 5, 34) Ve yalnız

kuşku ile karşılaşırsa, gücünü kaybeder gibi oluyordu: "Orada hiçbir güçlü iş yapmadı. Yalnız birkaç hastanın üstüne ellerini koyup onları sağlığa kavuşturdu." (Markos, BAP 6, 5)

Kuşku başka nedenlerden ileri gelir. İyileştiriciler bazen büyücüdür. Onlara kudret veren gizli güç nedir? Otoriteler çoktan durumu ele almış ve soruşturmaya başlamışlardır bile: "İçlerinden bazıları, 'Cinlerin başkanı Beelzebul'un aracılığıyla cinleri çıkarıyor' dediler. (...) İsa karşısındakilerin düşüncelerini bildiğinden onlara şöyle dedi: 'Şeytan da kendisine karşı ayrılık ederse, onun ülkesi nasıl durur?' (...) 'Ama Tanrı'nın parmağıyla cinleri çıkarıyorsam, demek ki, Tanrı Saltanatı sizlere gelmiştir.'" (Luka, BAP 11, 15-20)

İsa'nın mucizelerinin cüretkâr yeniliği, onlara verdiği anlamda yatar: Bunlar, ortaya çıkmakta olan Göklerdeki Krallığın belirtileridir. Başka bir yenilik de şudur: Günahla bağlantılı hastalığa tevekkülle katlanılması gereğine inanılırken, İsa yazgıya dinsel inançla boyun eğmeyi reddeder: İmkânsızı gerçekleştirmek için, sevgiyle seslenir.

"Meryem İsa'nın bulunduğu yere varıp O'nu gördü. Ayaklarına kapanarak, 'Ya Rab' dedi, 'Burada olsaydın kardeşim ölmeyecekti' (...) İsa, 'Taşı kaldırın' diye buyurdu. (...) Bunları söyledikten sonra yüksek sesle bağırdı: 'Lazar, dışarı gel!' Ölü, elleri ayakları sargılarla bağlı, yüzü bir bezle örtülü, dışarı çıktı. İsa, 'Onu çözün, bırakın gitsin' dedi."

Yuhanna, BAP 11, 32-44

Bu arada kasıtlı körlüğü kınar: "'Doğrusu size derim ki, her tür günah ve ağızdan çıkan her küfür ademoğullarına bağışlanacaktır. Ama her kim Kutsal Ruh'a küfrederse, ebediyen bağışlanmayacaktır, ama ebedi günah ile suçludur.' Çünkü onlar: İsa'da murdar ruh var, diyorlardı." (Markos, BAP 3, 28-30)

İsa'nın ailesi bile bütün akrabalara zarar verebilecek etkinliklere son vermek üzere harekete geçer. "Yakınları bunu duyunca, O'nu bulmak için sokağa döküldüler." İsa için aileyi göreceli kılmak üzere bir fırsattır bu: "Daha sonra İsa'nın annesiyle kardeşleri gelip dışarıda durdular. Adam gönderip İsa'yı çağırttılar. Topluluk O'nun çevresinde oturmuştu. Gönderilenler, 'Annenle kardeşlerin dışarıda, seni soruyorlar' dediler. İsa, 'Annemle kardeşlerim kimdir?' diye karşılık verdi. Sonra çevresinde oturanlara göz gezdirerek, 'İşte annemle kardeşlerim!' dedi, 'Çünkü her kim Tanrı'nın iradesini yaparsa, kardeşim, kız kardeşim, annem odur.'" (Markos, BAP 3, 21, 31-35)

Yahudi halkının geçmişinin, her yıl Pesah bayramıyla kutlanan en önemli olayı, Mısır'dan çıkış ve Kızıldeniz'in aşılmasıydı (üstte). Yahudi halkının düşlerinde Büyük Göç'ün destansı çağrışımları, yeni tanrısal müdahalelere yönelik umudu besliyordu. Bir sonraki sayfada: İsa, Taberiye Gölü'nde fırtınayı dindiriyor.

Temel olaylar

İnciller'de daha da çarpıcı mucizeler –Taberiye Gölü'nde dindirilen fırtına, binlerce insanı beslemek için ekmeklerin çoğaltılması– anlatılır. Günümüzde bunların tarihi gerçekliğinin ve nasıl cereyan ettiklerinin tartışılmasından çok, genellikle anlamları ve İnciller'in bunlar aracılığıyla, İsa'nın misyonunu ve kişiliğini nasıl sundukları araştırılmaktadır.

> "İsa beş ekmekle iki balığı eline aldı. Gözlerini göğe kaldırarak onları kutsadı. (...) Herkes doyasıya yedi."
> Markos, BAP 6, 41-42

Bu mucizeler –İÖ. XII. ve XIII. yüzyıllar'da– Tanrı'nın, Mısır İbranilerini Vaat Edilmiş Topraklar'a yöneltip, onları kendi halkı kılmak için özgürleştirdiği kuruluş dönemini anımsatır. Musa, nasıl İbranilerin aşıp geçmeleri için Kızıldeniz'e buyurdu ise, İsa da tehditkâr sulara sükûneti ve sessizliği dayatır.

Tanrı, Büyük Göç sırasında halkını beslemek için gökten nasıl nimet yağdırdı ise, İsa da aç ve yoksul kalabalığın karnını doyurur: Aynı ortam -çöl- Tanrı'nın yinelenen eylemine eşlik eder.

Başkaları da 40 ile 60 yılları arasında halkı seferber etmek üzere bu simgesel anlamı kullanmayı denemişlerdir. 46 yılında Theudas, Şeria Irmağı'nın sularını ikiye ayırabileceğini söylüyordu. Bir başkası, Yahudi tarihçi Iosephos'un (*Yahudi Savaşı Tarihi*, 11, 261-263) sözünü ettiği Mısırlı, eskiden Yeşu'nun Eriha duvarlarını yıktığı gibi, Zeytin Dağı'ndan başlayarak Kudüs surlarını yerle bir etmek istiyordu.

Girişimlerin tanrısal kökenini kanıtlamak için hep aynı yol kullanılıyordu.

"Bu nasıl biridir ki, rüzgâr da, deniz de buyruğuna uyuyor?"

İnciller'de, eski devirlerdeki olayların ve mucizelerin hiçbir tekrarı yoktur, ama çok incelikli bir şekilde ima edilirler: En az Mısır'dan çıkış ve seçilmiş halkın tercihi kadar önemli olan yeni bir başlangıç çok yakındır. İsa'nın yaptıkları yeni bir Ahit'in hazırlanmaya başladığını ifade eden göstergelerdir. Burada da yeni bir gelecek yaratmak üzere serbestçe geçmişe atıfta bulunulmaktadır. Zaten dikkatler doğrudan doğruya İsa'nın kişiliğine kaymaktadır: "Bu nasıl biridir ki, rüzgâr da, deniz de emrine uyuyor?" (Matta, BAP 8, 27)

İnciller –kabul etmek gerekir ki– Büyük Göç sırasında gerçekleşen "Tanrı'nın harikaları"na bağlı göz kamaştırıcı mucizelerden pek az söz eder.

İsa kudretini yoksullara ve zayıflara, isimsizlere yardım etmek için kullanır: körlere, topallara, cüzamlılara... Bu tercih şimdiden, ilan ettiği Saltanat'ın geçici zaferler yolunu tutmayacağının kanıtı gibidir. İsa, güçlü bir Mesih bekleyenleri tatmin etmek için "alametler" göstermeyi reddedecektir. Hatta ölümünü öngörerek, bir gün şöyle diyecektir: "Kötü ve zina işleyici nesil bir alamet arar. Ama ona Yunus Peygamber'in alametinden başka bir alamet verilmeyecektir. Çünkü Yunus o koca balığın karnında nasıl üç gün üç gece kaldıysa, İnsanoğlu da yerin bağrında üç gün üç gece kalacaktır." (Matta, BAP 12, 39-40)

Eski Ahit'teki Yunus'un Kitabı, Tanrı'nın bütün insanları, putperestleri bile kurtarmak istediğini göstermeye çalışır. Yazar tarafından yaratılan hayali kahraman Yunus, İsrail'in düşmanı Ninovalılara din değiştirmeleri için gidip vaaz vermektense, bir gemiye binip kaçmayı yeğleyen bir peygamberdir. Fırtına patlar ve Yunus itaatsizliğini itiraf eder. Denizciler de onu denize atarlar. Ve sular birden durulur. İri bir balık Yunus'u yutar ve üç gün sonra kıyıda kusup çıkartır. Yunus bunun üzerine Ninovalıların dinlerini değiştirmeye gider. İsa kendisinden tanrısal görevini kanıtlaması için "alametler" bekleyen rakiplerine cevap olarak bu hikâyeden yararlanır. Bu arada kendi ölümünü, yeniden dirilişini ve herkesi esenliğe kavuşturmak isteğini de ilan eder.

"Büyük bir kasırga oldu, ve kayığa dalgalar saldırdı...O ise teknenin kıçındaydı, başını bir yastığa yaslamış uyuyordu..."

Markos, BAP 4, 37-38

Ferisiler, Sadukiler, Essenliler... Bütün "dindar gruplar"ın kendilerince Yasa'ya getirdikleri bir yorum vardır. İsrail'in varoluşunu bu Yasa belirler. İnsanın onu karşısında bulmaması imkânsızdır. İsa dikkatle izlenir. Ama o hiçbir cephede yer almaz: ne tutucu ne de özgürlükçü kanatta. Yasa'nın ruh karartan egemenliğini kesinlikle reddeder. Ve tek yorum ilkesi olarak şunu sunar: düşmanlara varıncaya kadar –görülmemiş bir yenilik– sınırsız sevgi.

BÖLÜM V
YASA SEVGİSİNDEN SEVGİ YASASINA

"Sanmayın ki, ben Yasa'yı[1] ya da peygamberleri yıkmaya geldim; ben yıkmaya değil, ancak tamam etmeye geldim. (...) Öyle ise size derim ki, doğruluğunuz bilginlerin ve Ferisilerin doğruluğundan aşkın değilse, Gökler Krallığı'na girmeyeceksiniz."

Matta, BAP 5, 17-20

[1] Eski Ahit'te Musa Peygamber aracılığıyla verilen şeriat

İbranice *Tora* (Tevrat) sözcüğünü "Yasa" diye çevirmek, anlamını özellikle çok fakirleştirir, çünkü aslında vahiy, ifşa, talimat demektir. İnanan Yahudiler için Tora, Tanrı'nın halkına verdiği yaşam sırlarıdır. Ahlakî, toplumsal, törensel buyrukları aracılığıyla, yol gösteren ve yönlendiren Tanrı'nın iyilik isteğini iletir. Eski Ahit'in (Tevrat) ilk beş kitabının tamamı, Tora diye adlandırılır: Bu kitaplar, bir hukuk yasası olmanın çok ötesinde, Tanrı ile yapılan "ahit"i yaşamayı önerir.

İsrail, Yasa'yı Tanrı'nın kendisine verdiği sonsuz değerde bir armağan sayıyordu.

Yasa: insanları hem birleştiren hem de bölen bir Tanrı bağışı

Ortaklaşa ve bireysel yaşamın bütün yönleri, Yasa tarafından örülmüştür: Çıkış ve Tesniye'ye –Tora kitaplarının ikisi– göre, Musa bu Yasa'yı bizzat Tanrı'dan almıştır. O zamandan beri de peygamberler, bilgeler ve bilginler, buyruklarını aralıksız anımsatmışlardır. Ama işte burada anlaşmazlıklar başlar. Yeni sorunlar karşısında, Yasa'ya uygun nasıl yaşanır? İlk buyruk hangisidir? Asıl önemli olan nedir?

Havarda, Pentateukhos ruloları, yani Tevrat'ın ilk beş kitabı (Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Teşniye), Ahit Sandığı'nda saklanır (yanda).

Yahudi toplumundaki çeşitli akımlar da, Yasa karşısında büyülenerek, bu konuda aralarında bölünürler.

Sadukiler sadece yazılı Yasa'yı, yani Kutsal Kitaplar'da bulunduğu kadarını kabul eder. Essenliler, mezhebin örgütleyicisi Adaletin Efendisi'nin kararları tarafından belirlenmiş Yasa'yı, Ferisileri bile yaya bırakan bir bağnazlıkla uygular-

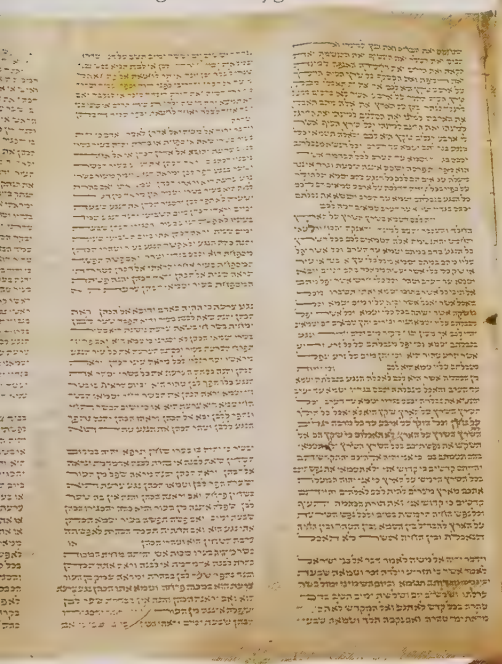

Davud'un Yıldızı diye adlandırılan altı kollu yıldızın en eski temsili, Kefernahum Havrası'ndaki bir sütun başlığının üzerinde bulunur (IV. yüzyıl).

Antik Çağ'daki bütün kitaplar gibi, elyazması Inciller de, papirüs veya parşömenden rulolar halinde hazırlanıyordu. Metin, sütunlar halindeydi ve aranılan bölümü bulmak için rulonun sopaları çevriliyordu. Rulolar bir küp veya sandık içinde korunuyordu. Yazı, bir kalemle (yontulmuş kamış) ve zamk solüsyonu ile karıştırılmış is karasından yapılma mürekkeple yazılıyordu. Bugün olduğu gibi birbiri üzerine konulan sayfalarla meydana getirilen kitaplar, ilk kez IS. II. yüzyılda görülecektir.

lar. Ferisiler yazılı Yasa'ya bir gelenekler ve yorumlar bütünü ilave ederler, yani bir tür "içtihat" ki, bu da Yasa'nın yeni koşullara göre uygulanmasına imkân verir: İS. I. yüzyılın sonuna doğru, "şifahi Yasa" diye adlandırılan bu düzenleme, Sadukiler tarafından reddedilir.

Ferisiler –İsrail'de yaklaşık altı bin kişi– kutsallığın yolu-nu küçük bir topluluğa açmak istemektedir. Bizzat kendileri orta sınıftan gelmiş insanlar olarak, uygulanabilir hale gelmesi için Yasa'yı uyarlamaya çalışırlar.

Tapınak ve Sadukiler, Kudüs'ün 70 yılında yıkımı sırasında yok olduğu zaman, Ferisiler Yahudi halkı arasındaki yerlerini korudular. İşte onların entelektüel yaşam düzeyleri, havralarda oynadıkları rol, Yasa'ya besledikleri sevgi sayesinde, Tapınakta dinsel törenler kesinlikle sona ererken, Yahudi dini yüzyıllardır varlığını koruyor.

İsa, sebti görecelileştiren tek kişi değildir. Bazı hahamlar da şöyle beyan ediyorlardı: "Sebt sizin ellerinizin arasındadır, siz sebtin avuçlarında değilsiniz." Ama İsa, onun temellerini sarsmaya kadar varır: "Benim Babam hep çalışır."

Sebtin kökeni iyi bilinmiyor: İlk başlarda bir bayram, aynı zamanda Tanrı'ya adanmış bir gündü. Babil'e göç sırasında, Kudüs Tapınağı'ndan ve ibadetlerinden uzakta, Yahudiler bu güne gittikçe daha kutsallaştırılan bir değer atfettiler. İsa zamanında, sebt günü en ufak ayrıntısına kadar düzenlenmişti: Ne yazı yazılırdı, ne taşınma yapılır, ne de seyahat edilirdi. Yolculuklar 2000 arşını (dirsekle orta parmak arası uzunluğu), yani yaklaşık bir kilometreyi geçemezdi: Buna "sebt yolu" denirdi. Bir insanın hayatı, ancak ölümle karşı karşıya ise kurtarılırdı.

Sebt sorunu

Bununla beraber Hıristiyan ortak belleği, İsa'nın Yasa karşısındaki tavrı hakkında ne kolaycı ne de basit bir görüntü sergiler. İsa ne tutucu Sadukilerin yanında yer alabilir ne de çeşitli uyarlamacı eğilimleri olan Ferisilerin. Yasa'yı reddetmez, ama tutkunu da değildir. Öyle görünüyor ki o, sadece buyruklara uymanın ötesinde, adeta çizgilerin dışına taşan bir görüşe sahiptir. Örnek: Sebt. Bir deri

bir kemik kalmış adamı iyileştirip iyileştirmeyeceğini kendi kendilerine soranlara şöyle der: "'Sebt günü hastaları sağlığa kavuşturmak doğru mudur, değil midir?' Ağızlarını açmadılar." (Luka, BAP 14, 3)

Sustular, çünkü verilebilecek tek cevap vardı: Sebt insan için vardı, insan sebt için değil; İsa'dan başka herkes Yahudi dünyasında bunu savunuyordu. Ve hahamlar ölüm tehlikesi, savaş veya acil tıbbi durumlar dışında sebt günü gereklerine uyulmasını istiyorlardı. Kutsal güne saygı, katı bir yasaydı: Çalışma yok, seyahat yok, çok acil haller dışında hiçbir etkinlik yok. İsa'ya gelince, o öğrencilerinin başakları koparmasına göz yumar. Niçin? Ünlü cümle bıçak keskinliğiyle düşer: "İnsan Sebt günü için değil, Sebt günü insan için oldu! Bu durumda insanoğlu Sebt gününün de rabbidir." (Markos, BAP 2, 27-28) Bir deri bir kemik kalmış adamı havranın orta yerinde, herkesin gözlerinin önünde iyileştirecektir. Anlaşılan kendisini sayanları kışkırtmak istemiştir ve sebt onun için biçimci, dış biçimlere bağlı kalarak donmuş, törensel bir dinin simgesidir.

İsa, daha özgürlükçü hahamlara yakın gibidir. Oysa benimsediği tutumun farklılığı son derece açıktır. Bu hahamlar, sebt gününden cayılmasını gerektiren koşulları en ince ayrıntısına kadar açıklıyorlardı. İsa'nın durumunda ise, tatilden cayılabilecek koşulların ayrıntılı olarak incelenmesi, ince elenip sık dokunması söz konusu değildi. Onun için sevgi, mutlak olan yegâne şeydir, insanlar bunun aracılığıyla, tavırlarının başkaları tarafından durmaksızın biçimlendirilmesine gerek kalmadan, kendi kendilerine ve özgürce karar verebileceklerdir.

İsa, sebti kaldırmak istemez, sebtin bir mutlak olmadığını gösterir, çünkü onu da içine alan üstün bir nihai erek vardır: yaşama hizmet etmek, insanı kurtarmak. O, Yasa'yı kaldırmaz, ama ona yeni

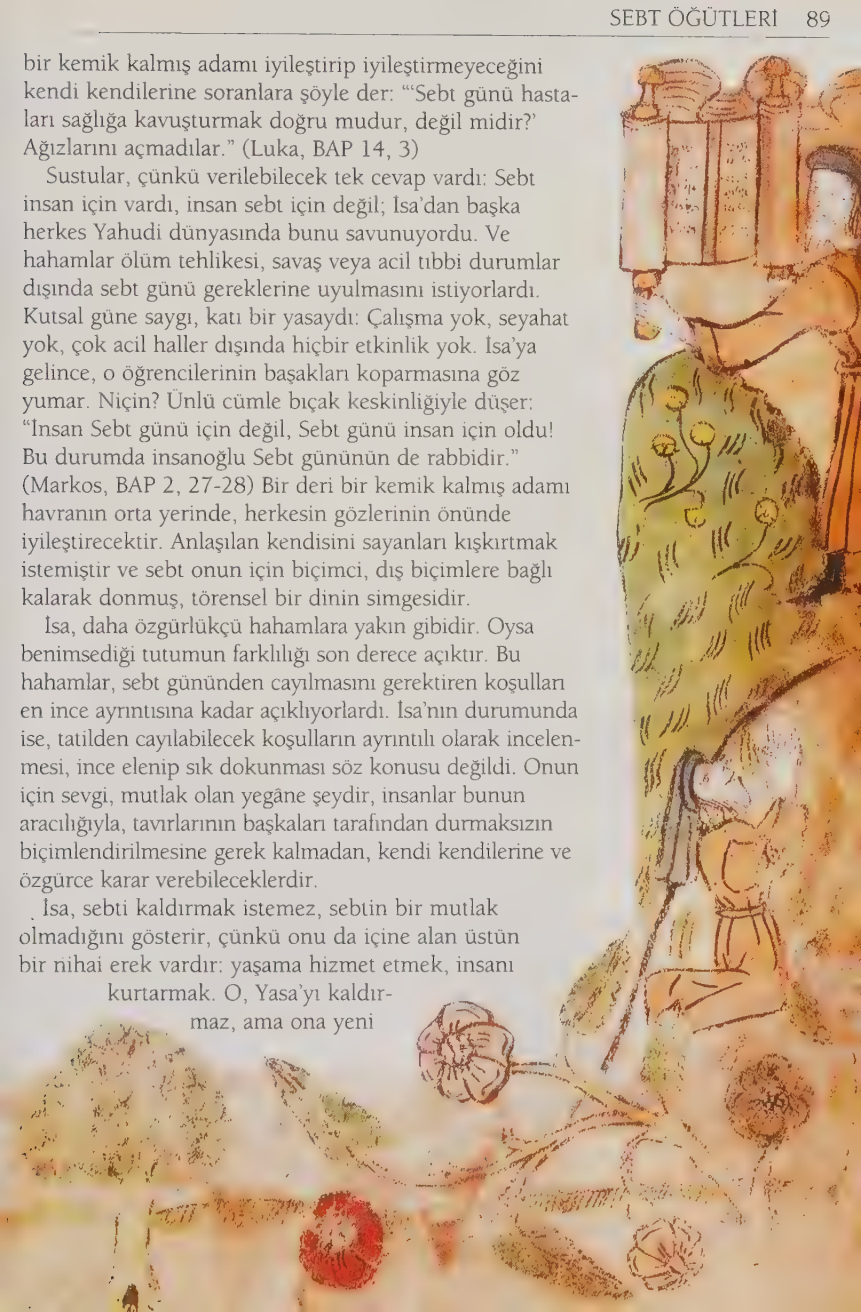

"Kimdir benim yakınım?" Bu soru, dönemin haham okullarında çok tartışılmıştı. Bir yasa danışmanı, soruyu İsa'ya yöneltti, o da bir meselle cevapladı: "Adamın biri Kudüs'ten Eriha'ya iniyordu..." Haramilerin saldırısına uğradı, adamı yarı ölü halde bıraktılar. Bir din adamı ile bir Levi rahibi, olay yerinin "iyice uzağından" geçip gitti. Adamı kurtaran Samiriyeli, onu bir hana götürdü ve bütün giderlerini ödedi. İsa, "Ona kim yakını gibi göründü?" diye noktaladı meseli. Boylelikle soruyu tersine çevirmiş oldu: Mesele, kimin yakını olduğunu bilmek değil, ama kendini başkalarının yakını yapabilmektir

bir ışık tutar: sevginin, merhametin, adaletin ışığı.

Yasa'dan da temel olan şey: sevgi

Dinsel törenlerle ilgili buyruklar terk edilmemiştir, ama "Bu nedenle, sunakta armağanını sunarken, kardeşinin sana dargın olduğu aklına gelirse, armağanını olduğu yere, sunağın önüne bırak, git önce kardeşinle barış. Ondan sonra dönüp armağanını sun." (Matta, BAP 5, 23-24) Kardeşe yönelik dav-

ranış törenin geçerliliğini bozmaz, ama her şeyden önce dinsel törenin sağlıklı olması için kaçınılmazdır. Aynı şekilde, "Ağıza giren şey insanı kirletmez. Tam tersine, ağızdan çıkan şeydir insanı kirleten." (Markos, BAP 7, 15) Beslenmeyle ilgili yasaklar, başkaları ile ilişkilerin öncelikli önemini unutturmamalıdır.

Dinsel tören ve buyrukların toplumsal açıdan sınanabilecek şekilde dış dünyada yerine getirilmesinden sevginin, başkalarına ilgi göstermenin, insanın içine bakışın ve içten gelen niyetlerin önceliğine geçilir.

Bir Ferisi bilgin kendisine "ilk" emrin hangisi olduğuna dair klasik soruyu sorduğunda, İsa ikisini sayar: Tanrı sevgisi ve Tanrı sevgisine benzeyen, komşulara beslenen sevgi. O bunları kaynaştırır. Ama getirdiği yenilik şunu eklemesidir: "Yasa'nın tümü ve peygamberlerin sözleri bu iki buyruğa dayanır." (Matta, BAP 22, 36-40) Demek ki Yasa, sadece Yasa olmaktan dolayı bir mutlak sayılamaz.

Tapınakta yedi kollu şamdan devamlı olarak yakılıyordu. Yahudi inancının ve umudunun bu simgesine havralarda, taş lahitlerde ve mezar taşlarında sıkça rastlanır

Ruha ulaşmak için köklere inmek

Kişisel vicdanın gelişimi, bundan çarpıcı şekilde etkilenecektir. "Atalara 'öldürmeyeceksin' dendiğini duydunuz. Her kim öldürürse yargılanmayı hak edecektir. Ama ben size derim ki, kardeşine öfkelenen herkes yargılanmayı hak edecektir." (Matta, BAP 5, 21-22) İsa, buyrukları katı bir çerçeve içine alır.

Kirlendiklerinde çanak çömleklerin atılmasını zorunlu kılan buyruklar, taştan olanları kapsamıyordu, çünkü taş murdar olamazdı. Kudüs'te zengin evlerinde taştan masalar ve mutfak eşyası bulunmuştur

Bir kadına istekli bakmak bile, zina işlemiş olmak için yeter. Yalan yere ant içmek, ayıp diye kınanıyordu: İsa hiç yemin edilmemesini ister. Ancak benzer dinsel yasaların yaygınlaştırılması, bazıları tarafından çoktandır uygulanıyordu. Ferisiler, Essenliler veya Vaftizciler giderek artan titizlikle buyrukları belirlemeye çalışıyorlardı. Hepsinin yerine getirilmesi imkânsız dinsel buyrukların gittikçe çoğalması, bazı Yahudilerin, insani sınırları aşan bu Yasa karşısında hayranlık duymasına neden oluyordu; ama yüzlerce buyruktan oluşan bu ağ, Yasa'nın temelini maskeleyebilir, sadece "Yasa" olması nedeniyle otorite sağlayabilir, insanı çeşit çeşit dinsel buyrukların şeklen uygulanmasından ibaret bir kısır döngü içine hapsedebilirdi. Bu görüş ve bu uygulama içinde, "doğru"nun yeterliliği filizleniyordu: Kendi temizliği içine kapanıp kalmış olanlar, seven ve sevmeye çağıran Tanrı'ya ulaşamaz olmuşlardı. İsa'ya gelince, o Yasa'nın ruhunu yeniden keşfetmeye çabalıyordu.

Aslında İsa, Yasa'nın bazı yönlerini yürürlükten kaldırır. Sayılar Kitabı'ndaki bir metinde öngörülen yemini reddeder, bazı haller için Tesniye Kitabı'nın öne sürdüğü boşanma girişimini reddeder. İsa şunu söylemek iddiasındadır: "Ben, size diyorum." Artık bilginlere danışmaya gerek yoktur; yoksullar kendilerine yön vermesi için yanlarında sevgiyi bulacaklardır. İsa konuşur, hem de Yasa Koyucu'nun, bizzat Tanrı'nın yetkisine sahipmiş gibi.

Yetmiş yedi kere yedi defa affetmek

Çünkü Tanrı'nın Saltanatı buradadır, geçmişi altüst etmekte ve bütün "halk"a seslenmektedir.

Sevgiye çağrı sınırsızdır. Yetmiş yedi kere yedi defa affetmek gerekecektir! İsa mesajının en belirgin yeniliğini ifade

Bir kadının zina sırasında suçüstü yakalanması, İsa'nın düşmanlarına, ona bir tuzak kurmaları için fırsat verir: "Musa bize bu kadınları taşa tutmamızı buyurdu. Ya sen ne diyorsun?" İnfaza rıza gösterirse vaaz ettiği bağışlayıcılık ne olacaktır? Rıza göstermezse de, Yasa'ya karşı gelmiş olacaktır. Bunun üzerine şöyle demeye cüret eder: "Günahsız olan kim ise, çıksın ilk taşı o atsın", böylece kendisini suçlayanları vicdanları ile baş başa bırakır

eden şu benzersiz sözleri de ekler: "Ama size derim ki, düşmanlarınızı sevin ve size baskı yapanlar için dua edin. Öyle ki, göklerdeki Babanızın oğulları olasınız. Çünkü O güneşini hem kötülerin, hem iyilerin üzerine doğdurur. (...) Göksel Babanız yetkin olduğu gibi, sizler de yetkin kişiler olun." (Matta, BAP 5, 44-48)

"Ama Ferisilerle yasa yorumcuları kendileriyle ilgili Tanrı ereğini teperek Yahya tarafından vaftiz edilmeye yanaşmamışlardı."
Luka, BAP 7, 30

“Zakkay, çabuk aşağı in; çünkü bugün senin evinde kalmam gerekiyor.”

Luka, BAP 19, 5

Olay Eriha'da geçer, Zakkay burada Romalılar hesabına vergi toplayan Yahudilerin başıdır (Bu Yahudiler, din kardeşleri tarafından horlanır ve murdar sayılır-

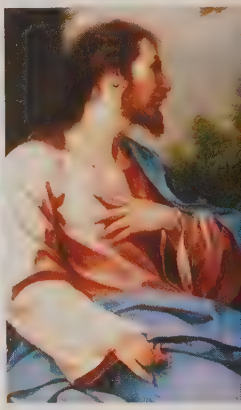

lar). Herkesin sözünü ettiği o peygamberin geçişini görmek üzere kalabalığa karışmıştır ve kısa boylu olduğundan, sahneyi kaçırmamak için bir incir ağacının üzerine yerleşmiştir. İsa onu fark eder, bakar ve hiçbir koşul öne sürmeden, bir davet hareketiyle onu çağırır. Yükselen mırıldanmalara da dönüp şu cevabı verir: “Çünkü insanoğlu yitirileni aramaya ve kurtarmaya geldi.” (Luka, BAP 19, 10)

İsrail'de hiç kimse, insanları düşmanlarını sevmeye çağırmamıştı. İsa'ya gelince o, Baba gibi yaşamak için, herkesi mutlak sevgiye yönlendirir. İlan ettiği Saltanat, kesin olarak açıklanmış ahlak kurallarınınki değil, Tanrı ile yaşanan bir birlikteliğin saltanatıdır. Her vicdanda ve bütün halkta, Tanrı'nın bizzat yaşadığı koşulsuz sevginin parıltısıdır. Şiddete karşı olmaya, evrensel kardeşliğe, hesapsız ve ölçüsüz cömertliğe çağrı, tükenmez kaynağını işte burada bulur. "Isa, 'Tanrı Saltanatı'nı neye benzetebiliriz, ya da onu hangi meselle önünüze koyalım?' dedi, 'O bir hardal tohumuna benzer. Toprağa ekildiğinde yerdeki tüm tohumların en küçüğüdür. Ama ekildikten sonra büyür ve ekinler içinde en büyüğü olur. Dallanıp budaklanır. Öyle ki, göğün kuşları gölgesinde tüneyebilir." (Markos, BAP 4, 30-32)

Günün birinde, bu kıyaslamayı daha da geliştirecektir: "Yere düşüp de ölmeyen buğday tanesi tek başına kalır. Ama ölürse bol ürün verir." (Yuhanna, BAP 12, 24) Istırap ve ölüm yolunun önceden sezilmesi mi? Kuşkusuz Tanrı'nın Saltanatı'nın ilanı, köklü değişiklikler gerektirir. Ama bu yenilik uğruna varını yoğunu ortaya koymaya değer, tıpkı bütün mallarını satıp çok değerli inciyi ya da hazinenin saklı olduğu tarlayı satın alarak hayatının işini yapan adam gibi. (Matta, BAP 13, 44-46)

İsa hiç kuşkusuz Ferisilerle arasındaki çatışma tehlikeli olmaya başladığı için İsrail'i terketmiştir. İlk defa putperestlerin ülkesindeydi, Sayda ve Sur yöresinde. Yabancı bir kadın ona doğru gelip, kızını iyileştirmesi için yalvardı. İsa kımıldamadı. Kadın ısrar etti, İsa onu itti: "Ben İsrail evinin kaybolmuş koyunlarından başkasına gönderilmedim." Kadın yerlere kapandı, İsa

"Çocukların ekmeğini alıp köpeklere atmak doğru değildir" dedi. (Putperestlere böyle deniyordu, "Efendilerinin sofralarından düşen kırıntıları yiyen köpekler") Sanki reddettiği bu kadın, misyonunun evrensel boyutlarını birden görmesini sağlamış gibi, İsa heyecana gelir ve kadının kızı o anda iyileşir. (Matta, BAP 15, 21-28)

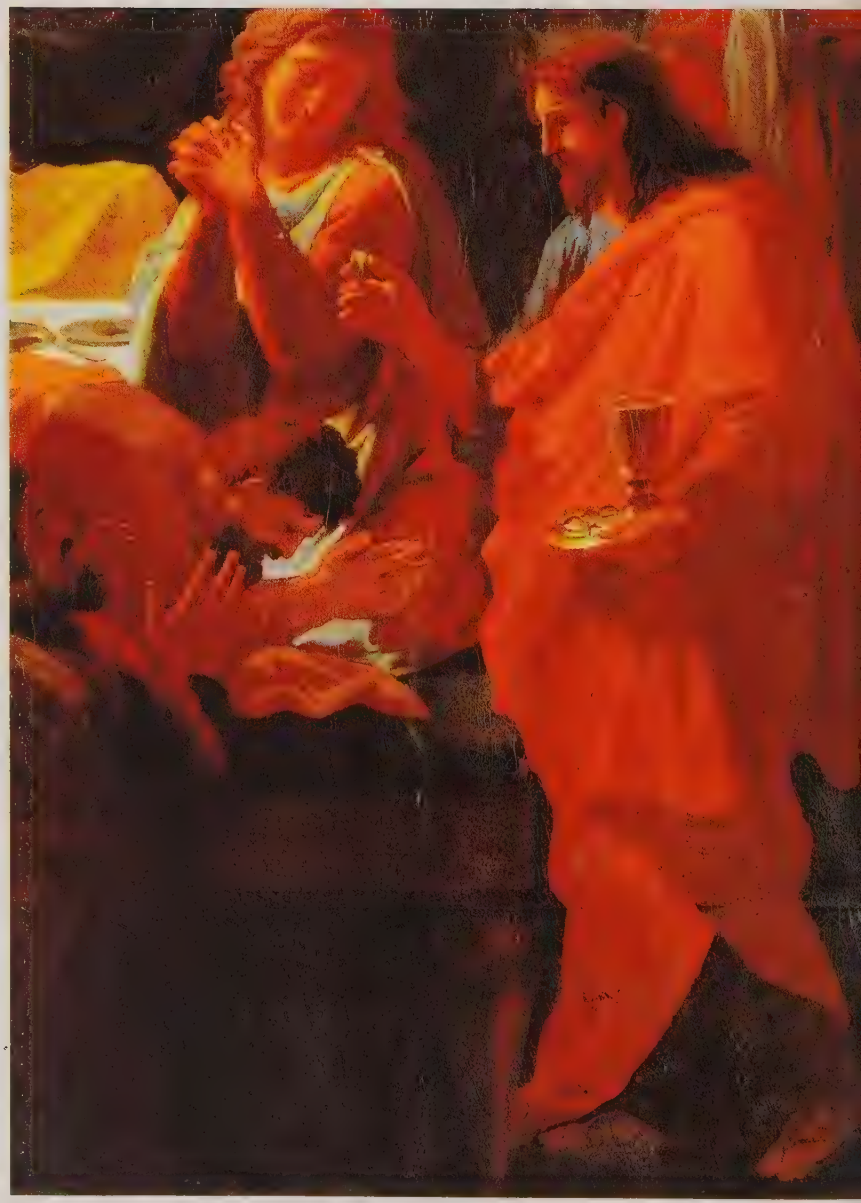

Son artık yaklaşmaktadır. Bizzat İsa, ele verileceğini, ölüme mahkûm edileceğini, öldürüleceğini bildirmişti. "Galile'nin ulu bir dağında", öğrencileri bir gün onu tanrısal ışıkla nurlanmış olarak gördüler, ama gökten gelen bir ses de, acı çekeceğini ve öleceğini haber veriyordu. Tanrı şaşırtıcı olmaya başlar: Nesillerin birbirine aktardığı imgeye artık cevap vermemektedir. Tutuklanması yakın olduğu için, son bir yemek sırasında, İsa yaşamını ortaya atar.

BÖLÜM VI

KUDÜS, PEYGAMBERLERİ ÖLDÜREN ŞEHİR

"Onlar yemek yerken İsa ekmeği alıp kutsadı. Sonra bölüp öğrencilerine verdi. 'Alın, bedenimdir bu' dedi. Ardından bir bardak aldı, teşekkür sunduktan sonra onlara verdi. Hepsi içtiler. İsa, 'Bu benim kanım, birçokları için akıtılan ahdin kanıdır' dedi."

Matta, BAP 14, 22-24

İsa hakkında "aranıyor" duyurusu çıkarılmıştır. Pesah yakındır. O da bayrama gelecektir. Şüphesiz bölgeye varmıştır bile. Onun peşine düşülmesi için halk uyarılmıştır. "Başrahiplerle Ferisiler de O'nun nerede olduğunu bilen varsa bildirsin diye buyruklar çıkarmışlardı; öyle ki, O'nu yakalayabilsinler." (Yuhanna, BAP 11, 57) Metinleri birbirine paralel olduğu için "sinoptik" diye adlandırılan İnciller (Matta, Markos ve Luka), İsa'nın izlediği coğrafi güzergâhı sade bir şekilde sunarlar: Galile ve komşu yörelerde dolandıktan sonra, ölmek üzere Kudüs'e, "peygamberleri öldüren" (Luka, BAP 13, 34) şehre erişir. Yuhanna İncili ise, İsa'nın Kutsal Şehir'e beş defa uğradığından söz eder.

Her zaman için için kaynayan kuzey bölgesindeki yoksulları büyülese de, orada halkın coşkusuyla "Galile ilkbaharı" ile tanışsa da, onunla birlikte yola çıkan yeni öğrenciler edinse de, fark etmez.

> "Ve vaki olacak ki, size oğullarınız: Sizin için bu hizmet nedir? diyecekleri zaman: Bu, O Mısırlıları vurduğu zaman, Mısır'da İsrailoğullarının evleri üzerinden geçip evlerimizi kurtaran Tanrı'nın fısıh kurbanıdır, diyeceksiniz."
>
> Çıkış, BAP 12, 26-27

Kudüs'te ona müsamaha edilmeyecektir. Zaten kendisi de çekinir, geceyi asla orada geçirmez. Tapınağa gider, fakat asla adak adamaz: Sanki bu kutsal mekâna, yalnızca buraya akın eden kalabalıkla buluşmak için gelmiş gibidir. Akşam ya ıssız bir köye ya da bir bahçeye çekilir. Son yolculuğunda ise hava ağırdır.

Kudüs, Kidron Vadisi'nin ilerisinde, denizden yaklaşık 700 metre yükseklikte, yayların üzerinde ve gökkubbenin altında birden görünüverir. Yüzyıllar boyu, defalarca yıkılmış toprak rengi surlarının içine oturtulmuşa benzer. I. yüzyılda Tapınak güneye doğru, şehre tepeden bakıyordu. Kidron Vadisi ile kutsal yapının doruk noktası arasındaki eğim 198 metreydi. Zeytin Dağı'ndan, kemeraltları ve iç avlular, 30 metre yüksekliğinde, 275 m^2'lik altın kaplı yüzeyi ile Tapınağın alın süsü ve Tapınak görülebiliyordu.

Çelişki: Mesih ölmeli

Yolda, büyük şehre hakaretleri ve ölümü sineye çekmek "ve üçüncü günde dirilmek" için gittiğini en yakın yoldaşlarına bizzat bildirir. (Matta, BAP 16, 21)

Sina Dağı'nda Tanrı ortaya çıkar, Musa ile konuşur, On Emir'i verir, İsrail ile ahitleşir. Kutsal Kitap'taki bazı bölümlerin kökeninde yer alan ruhban sınıfı geleneğine göre, dinsel tören yasaları da, yine aynı yerde yazılmıştır.

Petros, Yakup ve Yuhanna'yı bir tepeye çıkardı. Orada, eşsiz bir deneyim yaşadılar: İsa'nın sureti değişti –kelimenin tam anlamı ile biçim ve yapısı değişime uğradı–, giysileri çok parlak bir beyaza dönüştü. İlyas ve Musa peygamberleri onunla beraberken gördüler. "... nurlu bir bulut onlara gölge saldı..." (Matta, BAP 17, 5) Bunlar tanrısal görünümlerin, ilahi belirtilerin geleneksel eşlikçileriydi: göz kamaştırıcı beyazlık, bulut... Musa ve İlyas Eski Ahit'in ve yeniden pekiştirilen Ahit'in adamlarıydı. İnanışa göre, İlyas zamanın sonunu başlatacaktı. Petros, Yakup ve Yuhanna, insanî alemle ilâhi alemin birbirine karıştığı bir onurlandırma sahnesinde hazır bulunurlar. Tanrı'nın sesi gürler: "Sevgili Oğlum budur; O'ndan hoşnudum, O'nu dinleyin." (Matta, BAP 17, 5) Bu ses vaftiz sırasında da işitilmişti ve aynı sözleri söylemişti. Bu, İşaya'nın Kitabı'ndaki Seçilmiş Kul'un ilahilerinin birinden yapılmış bir alıntıdır. Burada Tanrı'nın Elçisi, ele verilmiş, ıstırap çeken bir varlıktır ve hayatını vererek insanlığın geleceğine giden yolu açar. Acı çeken bir Mesih, ne büyük çelişki! Petros, "... Sen Mesih'sin, diri olan Tanrı'nın Oğlu'sun..." (Matta, BAP 16, 16), diye ilan ederken, hâlâ daha muzaffer Mesih'i düşünmektedir.

İsa'yı tehlikeli yoldan döndürmeye kalkıştığında, şu kırıcı cevabı alır: "Geriye çekil, ey şeytan! Sen bana tö-

“Aradan altı gün geçtikten sonra İsa, Petros'u, Yakup'la kardeşi Yuhanna'yı yanına aldı, onları yüksek bir dağa çıkardı. Onların gözü önünde sureti değişti, yüzü güneş gibi parladı. Giysileri de ışık gibi apak oldu. Ansızın Musa'yla İlyas göründü onlara. İsa'yla görüşüyorlardı.”
Matta, BAP 17, 1-3

İnciller, suret değişiminin yeri üzerine kesin bir bilgi vermez. IV. yüzyıldan beri Hıristiyan geleneği, bu olayı 588 metre yüksekliği ile Yizreel Ovası'na bakan Tabor Dağı'na yakıştırmaktadır. İsrail kabileleri Vaat Edilmiş Topraklar'a girdiklerinde (IO. XII - XI. yüzyıllar), Kenanlıları burada yenilgiye uğratmışlardı. Tabor Dağı da, Tanrı'nın putperestlere karşı zaferinin simgesi olarak kaldı. Dağın Galile'de, Akdeniz ile Taberiye Gölü arasındaki stratejik konumu, burayı bir savaş alanı haline getirdi: Romalılar, 67'de isyan eden Yahudileri burada yendiler.

kezsin. Çünkü Tanrı'ya ilişkin olanları değil, insanlara ilişkin olanları düşünmektesin.” (Matta, BAP 16, 23)

İsa'nın Tanrı'sı kimdir?

Galileli peygamber bunu tanımlamaz. Hikâyeler anlatır: “Bir adamın iki oğlu vardı...” (Luka, BAP 15, 11) Ve günahkârlara, her türden dışlananlara yönelerek, Tanrı adına harekete geçer.

İsa, Tanrı'yı anımsanan ya da yaşanan eylemler içinde iş başında gösterir. Tanrısal merhameti ve bağışlayıcılığı sadece lafla ilan etseydi, tam birlikteliği sağlayabilirdi. Ama o, "Baba"yı engelleri yıkan, gelenekleri ve otoriteleri sarsan, "halk"ı harekete geçiren toplumsal bir çerçevede ele alıyordu: Yani yıkıcı bir Tanrı. İşte saflık yasasını pek harfi harfine uygulamayan ve ürün vergisini düzenli ödemeyen bu insanlar arasından, İsa ileride havarileri, elçileri olacak kişileri seçti. Hastalara yöneldi. Yahudilerin nefret ettiği Samiriyelilere yakınlık gösterdi: Bunlar İÖ. VIII. yüzyıldaki Asur istilasından beri soyu karışmış melezlerdi ve Garizim Tepesi'nde Kudüs'e rakip bir ibadet merkezi kurmuşlardı.

O dönemdeki bir başka çarpıcı gariplik de İsa'nın kadınlara karşı özgür tavrıydı. Onlar Tapınak ve havrada erkeklerden ayrıydı. Âdet kanamalarını ve doğumları izleyen murdarlık dönemleri sırasında kendileri ile temasta bulunmaktan hep çekiniliyordu. Kadınlar boşanma talep edemezdi. İsa ise kadınlarla konuşurdu, hatta bazıları ona refakat edenlere katılırdı; o ise kendisine dokunmalarına izin verirdi. Boşanma hakkındaki meselelerde, kocaların kendilerine tanıdıkları kolaylıklara karşı çıkardı. Hatta Tanrı'nın Saltanatı'nda fahişeler bile kendile-rine öncelikler tanındığını gördüler!

"İsa yorulmuş, kuyunun yanı başına oturmuştu." Su çeken Samiriyeli kadından içecek su istedi. Kadın şaştı, çünkü Yahudiler, Samiriyelilerden uzak dururdu. Ayrıca kadın olduğundan, âdet görüyorsa, tutacağı testiyi murdar kılabilirdi.

Pek çok kimse için Yasa'nın tam anlamıyla bilinmesi ve sıkı sıkıya uygulanması ile bağlantılı olarak, saflık yasalarına özenle uyma ve Tapınak ibadetinin kutlamalarına katılma anlamına gelen bu Tanrı'nın Saltanatı'nda, İsa bir de, hiç kimsenin aklının ucundan bile geçmeyen halktan bir kesimin imgesini ve taslağını görür:

Çocuklar! Onlar ki Tora'yı bile bilmiyorlardı, İsa şimdi onları örnek diye sunuyordu!

Kutsal kurumlar nasıl da göreceli kılınıyordu!
İsa'nın, saltanatının başladığını duyurduğu Tanrı, doğrusu çok şaşırtıcıydı. O, saçmalığın sınırlarına dayanacak kadar çok kişiyi seviyordu.

İsa, Marta ve Meryem ile erkek kardeşleri Lazar'ı ziyaret etmeyi seviyordu. Bir gün Kadının Meryem adında bir kız kardeşi vardı; Rabbın ayakları dibinde otururak sözünü dinlemekteydi. Marta ise, işin çokluğundan şaşırmıştı. Yaklaşıp içini döktü: 'Ya Rab, kız kardeşimin tüm hizmeti yanlız bana yüklemesine neden aldırmıyorsun? Kendisine söyle de bana yardım etsin.' Rab, 'Marta, Marta' dedi, 'Bir sürü iş için kaygılanıyor, yakınıyorsun. Ama gerekli olan tek şey vardır Meryem de yararlı payı –kendisinden hiç alınmayacak olan payı– seçmiştir.'"

Luka, BAP 10, 39-42

Pek çoklarının şeriatçı Tanrı'sından ne kadar farklı görünüyordu! Çocuk dostu Galileli, onu Aramca "Abba" (Markos, BAP 14, 36), yani "Baba" diye adlandırmaya kadar vardırıyordu işi. Yahudi duasında "Baba" sözcüğü geçiyordu, ama hiç kimse bu samimi hitabı telaffuz etmeye cüret edememişti, ancak İsa'nın öğrencileri bunu benimsedi. Belli ki Tanrı'yı ve onun isteklerini ve eylemlerini algılama biçimine kadar her şey, temelinden sarsılmıştı. Asıl bu kökten değişim ve toplumsal sonuçları, başrahibi çok kızdıracak bir "dine küfrü" barındırıyordu.

İsa öleceğini ne zaman anladı?

Peki, İsa ne zaman başarısızlığı, reddedilişi, kaçınılmaz sonunu görmeye başladı? Bu soruyu cevaplamak imkânsız. İnciller İsa'nın yargılanmasının ve infazının Kutsal

Kitaplar'la bağdaştığını, yani İsa'nın Tanrı'nın Elçisi ve Mesih'i olduğunu göstermek istemişlerdir. Olayların seyrini belirleyebilecek iç aşamalara pek dikkat etmemişlerdir. İnciller, insanları anlamaya hazırlamak, onların inancını beslemek, İsa'nın geçmişi en iyi şekilde noktalayan ve çelişkili ve son derece verimli yollarla geleceğin önünü açan kişi olduğunu göstermek isterler: kendini sınırsızca adama, şiddetin zehrini ortadan kaldıran bağışlama, kendini suskun Tanrı'ya emanet ederek ölümü karşılama.

İsa bin yıllık şehrin surları önüne vardığında, düşmanlarından kaçamayacağını sezer.

Gümüş dinar, Roma'nın para birimiydi. Vergi ödemeye yarıyor ve bir işçinin yevmiyesine denk düşüyordu. Paranın üzerinde, defneden bir taç taşıyan Tiberius'un başının etrafında, Latince olarak "Tiberius, Augustus Sezar, Kutsal Augustus'un oğlu" yazılıydı. Arka tarafında, simgesel bir figürün çevresinde, "Yüce kâhin" yazısı okunuyordu. Yahudiler, dinsel vergiler ödüyorlardı. (Tapınak vergisi, öşür) Ayrıca Romalıların maliye yönetimine tabiydiler. Dolaylı vergiler malların dolaşımını, dolaysız vergiler ise arazi (toprak) ve servet (kişisel) vergisini kapsıyordu. Tuzaklı soru İsa'ya, kişisel vergi hakkında yöneltilmişti.

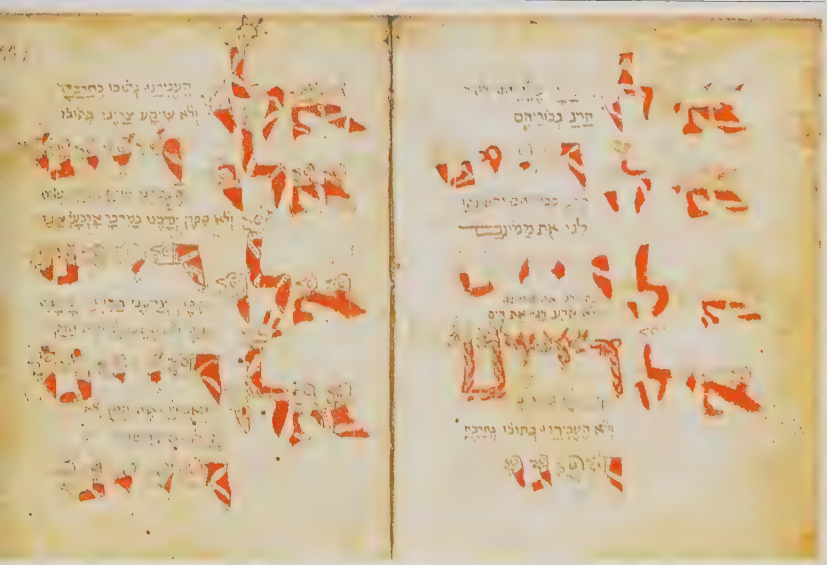

Tuzaklar giderek daha dehşet verici bir hale gelir. Bunlardan biri tam bir kapandır. Onu Romalıların karşısında zor duruma sokmak için, kendisine hahamların tartıştığı soruyu yöneltirler: "Sezar'a vergi vermek caiz mi, değil mi?" (Markos, BAP 12, 14) Olumlu cevap verse, "işbirlikçi" denecek, itibarını yitirecektir. Olumsuz cevap verse, Romalılar tarafından tutuklanacaktır. İşte deha parıltısı: Isa verginin karşılığı olarak verilecek dinarın kendisine gösterilmesini ister: "Bana bir dinar getirin de göre-yim." (Markos, BAP 12, 15)

Suçlayanlar, putperestlerin parasını getirir. "Saf"ların avucundaki paranın üstünde imparatorun turası vardır ve "Kutsal Sezar" yazısı, ona tapınmayı çağrıştırır. Tanrı'larının her tür "yontulmuş imge"sini reddeden Yahudiler için dehşet verici şey! Ama cevap çarpıcıdır: "Sezar'ın hakkını Sezar'a, Tanrı'nın hakkını da Tanrı'ya verin." (Markos, BAP 12, 17) Tek Tanrı adına onları suçlayan, yine odur! Tuzak bozulmuştur. Karşılıklı dalaşmalar sürer. Aslında karar çoktan alınmıştır. Sadece fırsat kollanmaktadır.

Isa, Yahudi duaları eder, ama yakınları kendisin-den dua etmeyi öğretmesini isterse, onlara sadece şöyle der: "İç odana çekil, kapını örtüp' gizlide olan Babana 'dua et.' Dua ederken, putperestler gibi, boş tekerlemelerden kaçının. (...) Çünkü Babanız size gerekli olanı, siz daha O'ndan dilemeden önce bilir. Şöyle dua edin: Göklerdeki Babamız! Adın kutsansın. Saltanatın gelsin. Gökte olduğu gibi, yerde de senin iraden olsun. Gündelik ekmeğimizi bize bugün ver ve bize karşı suç işleyenlerin suçunu bağışladığımız gibi sen de bizleri bağışla! Bizi çetin sınavlara sokma, bizleri kötüden kurtar."

Matta, BAP 6, 6-13

İsa, ölümünün anlamını açıklar

İsa'ya gelince, o da en yakın öğrencilerini, ilk yoldaşlarını, sayılarıyla İsrail'in on iki kabilesini anımsatan havarileri toplayacaktı: Onlarla birlikte, onların önünde, hayatını ortaya atacaktı. Bu da dindar kişileri bir araya getiren yemeklerden biri sırasında olacaktı. Ayin hep aynı şekilde yapılır. Yemeğe başkanlık eden kişi, bir şükür duası eder. Kullarına doğada ve tarih boyunca bahşettiği lütuflar için Tanrı'ya teşekkür eder. Bölüşülen ekmek, dolaştırılan kupa, davetlileri duada ve sunguda duygu ortaklığıyla birleştirir. İsa'nın bu son yemeği, Pesah yemeği olsa da olmasa da, Pesah havasında geçer: İbrani halkının Mısır'ın egemenliğinden kurtuluşunu, Kızıldeniz'den "geçiş"ini kutlayan geçmişin Pesah'ı ve ölümünün yakın olduğunu bilen İsa'nın Paskalya'sı, onun, Baba'sının yoluna "geçiş"i. Aynı hareketleri tekrar eder: Ekmeği paylaştırır, kupayı alıp şükran duası eder. Ama sözleriyle töreni sahiplenecek, anlamını vurgulayarak, ona yeni ve başka bir değer katacaktır.

"İsa, 'Bu birçokları için dökülen ahdin kanıdır' dedi."
(Markos, BAP 14, 24)

Adem ile Havva'nın küçük oğlu Habil, ağabeyi Kain tarafından olduruldü (Tekvin, BAP 4, 1-15), çünkü Tanrı onun kurban edilmesini tercih etmişti. İsa olayı, "Böylece, yeryüzünde akıtılan her doğru kişinin kanı elinize bulaşmış olacak: Doğru Habil'in kanından tutun..." diye anımsatır (Matta, BAP 23, 35). Kendisi de kanı akıtılacak doğrulardan biri olacaktır. Ekmek ve şarap sembolleri de, İbrahim krallara karşı muzaffer olup döndükten sonra Melkisedek'in "ona ekmek ve şarap sunmasına" göndermedir (Tekvin, BAP 14, 17-20).

Anıştırmalar ve semboller artar: gündelik hayatın ekmeği, Büyük Göç'ün hamursuz ekmeği, bölünen ekmek, paylaşılarak birleştiren ve besleyen ekmek... Düğün şarabı, kurban kanı, başkaları için can verenin dökülen kanı, hayatın merkezi olan kan. Beden ve kan: İsa da kendisini tamamıyla feda etmeye hazırlanır. Buna ortak olarak, öğrencileri de onun girişimine katılacaklardır. Bundan böyle kanlı dinsel törenlere paydos. İsa'nın hayatı ve ölümünün simgelediği şeyde kardeşçe birleşmek için bir parça ekmekle şarap yeterli olacaktır. Luka ve Pavlos (Korintoslu Hıristiyanlara Birinci Mektup'unda) hikâyelerine şunu da eklerler: "Bunu anılmam için yapın" (Luka, BAP 22, 19 ve Korintoslulara Mektup, 11, 24-25). Yemek sırasında Yahuda dışarı çıktı. Gece İsa'yı Getsemani bahçesinde karşılayacaktı: Acı gecesi.

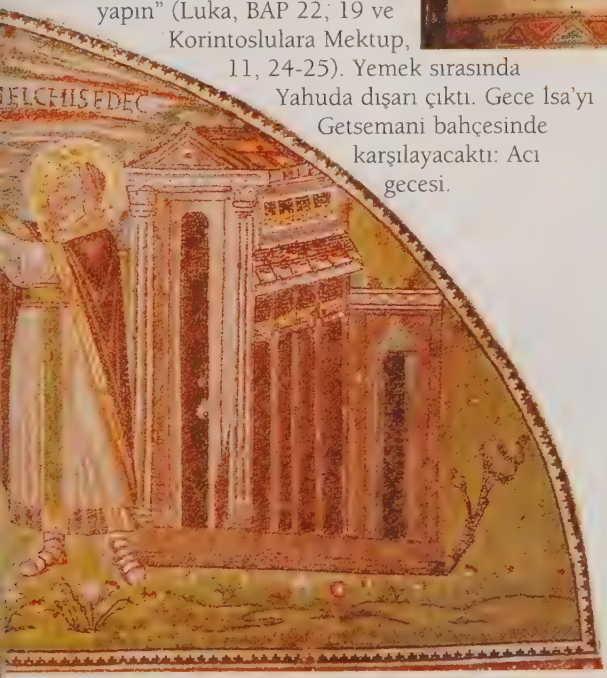

"... İsa'nın ruhu sarsıldı ve açıkça tanıklık ederek şunu bildirdi: 'Size önemle belirtiyorum: İçinizden biri beni ele verecek.' (...) İsa ona, 'Ne yapacaksan hemen yap' dedi (...) Yahuda lokmayı alınca dışarı çıktı. Geceydi."

Yuhanna, BAP 13, 21-30

Doğrunun kurban edilmesi, ekmek ve şarap, Mesih Kral gibi simgesel göndermeler yoluyla Hıristiyanlar, Habil ve Melkisedek'in şahıslarında İsa'nın muştulanmasını gördüler.

İsa'nın ölümünü garip olaylar izler: Olup bitenlerin dehşete düşürdüğü ve altüst ettiği öğrencileri onun sağ olduğunu, ölüler arasından kalktığını ve Tanrı katına yükseldiğini söylerler. Onların gözünde bu, anlamı giderek daha da güçlenen bazı tabirlerin işaret ettiği kişinin İsa olduğunu gösterir: Tanrı'nın Oğlu, İnsanoğlu, Rab. Çok geçmeden bütün ibadet ve ayinler, tanrıların en insani olanını göstermek için tanrısallık hakkındaki bütün düşünceleri altüst eden bu adama yönelecektir.

BÖLÜM VII

UZUN BİR HİKÂYENİN BAŞLANGICI

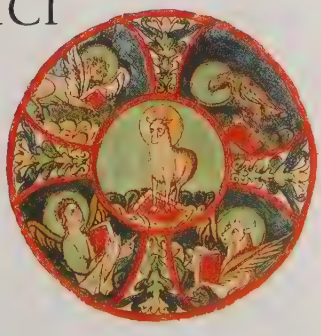

"Yere düşüp de ölmeyen buğday tanesi tek başına kalır. Ama ölürse bol ürün verir. (...) yerden yükseltildiğimde herkesi kendime çekeceğim."

Yuhanna, BAP 12, 24-32

İsa olayı, onun ölümü ile sona erebilirdi. Tarihte hiçbir iz bırakmayabilirdi. Hiçbir şey yazmamıştı. Geriye, korkuya kapılmış öğrenciler kalıyordu: Çok kere onların öncüsü olan Petros, onu inkâr bile etmişti. Sadece birkaç kadın ölümüne kadar çarmıhın yanında kalmıştı.

Bu ölüm bir başarısızlığı gösteriyor gibiydi. Tanrı hiç elçisini dinsizlerin elinde ölüme terk eder miydi? Herkes yanılmıştı: Bir kere daha Mesih beklentisi içinde hayallerin kurbanı olunmuştu. Tekrar eski günlere dönmek için göl kıyısındaki kayıkların yanına veya gümrükçü kapısına dönmek kalıyordu geriye.

İşte bu insanlar çok geçmeden İsa'nın dirildiğini, hayatta olduğunu, onu "gördüklerini" söylerler.

"Kim taşı bizim için yuvarlayacak?" İsa'nın mezarına doğru birlikte giderlerken, Meryem, Yakup'un annesi Maria Magdelana ve Salome kendi kendilerine bunu sorarlar. Gerçekten mezarlar çok kere teker biçiminde ağır bir taşla kapatılırdı (solda). Bazıları da doğrudan kayaların içine kazılırdı (sağda).

İsa'nın dirilişi hakkındaki metinler farklılık gösterir, ama aynı inancı temel alırlar

Havarilerin korkusunu ve bazılarının duyduğu şüpheleri vurgulayan hikâyelerde hiçbir abartma, hiçbir coşku, hiçbir düşsel taşkınlık yok. Dirilişin bir tasviri de yok. Dört İncil'in metinleri de, ayrıldıkları noktaları saklamıyorlar. Sinoptik bir okuma artık mümkün değil, hiçbir bağdaştırma arayışı da yok. Hatta en başta Markos İncili, diriliş müjdesini boş mezarda bir melekten alan kadınların düştüğü dehşetten söz ederek birdenbire bitiverir. Ancak ortak bir deneyim, çeşitli geleneklerde ölçülü biçimde anılır: İsa ile karşılaşanlar olmuştur.

Bunun Kilise tarafından tanınmayan (apokrif) bazı İncil'lerde rastlanan Kehanetler'in göz kamaştıran dili ile hiçbir bağlantısı yok: İsa harap bedeninde hâlâ yaraların ve yan tarafındaki mızrak darbesinin izlerini taşır. Ancak o dirilmiş bir kadavra değil, kilitli bir odada veya Taberiye Gölü kıyısında ortaya çıkıvermesi için kendisine izin verilmiş bir canlı durumundadır.

Öğrencileri İsa'nın ölümünü ve dirilişini ilan eden İncil metinlerini gün yüzüne çıkarır

Acaba bunlarda aydınlanma ve vahiylerin payı nedir, imalar ve anlamlı semboller bakımından zengin bu bölümleri

kaleme alanların payı ne kadardır? Bu sorulara kesin cevaplar vermek çok güç. İnançsızlıktan tanıklığa geçiş yapacak öğrencilere göre, İsa'yı dirilten, Tanrı'nın ta kendisidir.

Matta'ya göre (BAP 26, 56) İsa tutuklandığı zaman bütün öğrencileri onu terk etmiş ve kaçmıştı. Hatta bizzat Petros dava gecesi ustasını üç kere inkâr etti. İnciller'de, İsa'nın ölümü sırasında yanında Yuhanna hariç öğrencilerinin bulunduğundan söz edilmez, sadece Meryem ve birkaç kadın arkadaşı sonuna kadar ona sadık kalacaklardır.

Uzun soluklu bir diriliş hikâyesi

Belki de Orta Çağ'daki Isa'nın yaşamından sahneleri konu alan oyunların (Misterler) etkisiyle, Batı'da XI. yüzyıldan itibaren sanatçılar onun dirilişini tablolarında temsil ettiler. Birinci binyılda, olay putperest sanatın simgeleri veya İncil'deki karakterler kullanılarak ya da dirilişe tanık olan melek ve kadınlar temsil edilerek anıldı. XII. yuzyıldan XVI. yüzyıla kadar tema giderek gelişir: Isa'nın lahitte kalktığı, kenarına adımını attığı, atladığı, önünde ayakta durduğu, uzerinde uçtuğu görülür. Zafer simgesi haç elinden hiç eksik olmaz. Reform karşıtı din bilginleri itiraz ederek Isa dirildiğinde mezarının kapalı olduğunu belirtirler. Bundan sonra diriliş temsilleri seyrekleşir. Çok geçmez, I. yüzyılda olduğu gibi sadece Isa'nın ölümü ve Dirilmiş Isa'nın görüntüsu temsil edilir olur. Yandaki "Isa'nın Dirilişi" tablosu Rubens'indir (XVII. yy.), onceki sayfada solda Piero Della Francesca'nın (XV. yy.), sağda Mattias Grünewald'ın (XV. - XVI. yy.) tabloları.

Başarısızlık ya da Tanrı'nın terk etmesi söz konusu değildi. Küçük düşürücü ölüm cezası, İsa'nın sahtekâr olduğunu göstermiyordu.

İsa'nın tanrısal misyonu ile alçaltıcı ölümü arasındaki gözle görülür çelişkiyi aşmak üzere, öğrencilerinin vicdanında muazzam bir mücadele başlıyordu şimdi: Kutsal Kitaplarda, özellikle de Istırap Çeken Kul'un şiirlerinde (İşaya, BAP 42, 1-7; B.49, 1-7; B.50, 1-7; B.52, 13; B.53, 12), bazı

"İkisi de koşuyordu. Ama öbür öğrenci Petros'tan daha çabuk koştu ve mezara ilk o vardı."

Yuhanna, BAP 20, 3-4

mezmurlarda (Mezmur 22), peygamber Yeremya'nın dokunaklı figüründe, ki o da mesajıyla halkının geleceğini zenginleştirmek için işkence görüp ıstırap çekmişti, İsa'nın katlanacağı acıların, üstü örtülü duyurusu yer alıyordu. Demek ki bir çelişki söz konusu değildi. İsa'nın "çilesi" ve ölümüyle Tanrı'nın Sözü gerçekleşmişti. Öyleyse O'nun elçisiydi ve Tanrı bunun işaretini veriyordu.

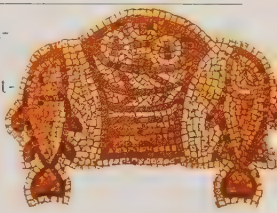

İsa tarafından ekmeklerin ve balıkların çoğaltılması, Tabha Kilisesi'ndeki (V. yüzyıl) mozaikte anılmıştır.

İsa, daha ta başında en yakın yoldaşlarını seçti. Onlar ilk anından itibaren onun misyonuna tanıklık ettiler ve ölümünden sonra da, ilk Hıristiyan cemaatinde önemli rol oynadılar. Bunlardan ikisi, "sevgili" Yuhanna ve "kılavuzluk" üstlenen Petros'tur (yandaki tablo). Onlara On Iki Havariler dendi: On Iki Havariler, İsrail'in on iki kabilesine göndermedir ve İsa'nın hiç ayırmadan bütün halkına seslendiğini gösterir, ayrıca simgesel olarak yeniden doğan İsrail'i muştular. Havari sözcüğü ise, Yunancada "elçiler" anlamındaki "apostolos" sözcüğünden gelir. Bu sözcük Matta'da, Markos ve Luka'da sadece dokuz kere geçer ve Yuhanna'da hiç geçmez, o sadece "öğrenciler" deyişini kullanır. Buna karşılık Resullerin İşleri ve Pavlos'un Mektupları'nda çok sık geçer.

İbraniler bireysel ölümsüzlüğe değil, ama halkın ölümsüzlüğüne inanıyorlardı (solda). Ceza öbür hayatta değil, ama dünyada hastalıklar, salgınlar şeklinde veriliyordu. Ancak dini bütün olanlar, ölüm yüzünden Tanrı ile aralarındaki samimiyetten yoksun kalmaya razı değildi. İşte bu güvene tanıklık eden bir mezmur: "Rabbi daima önüme koydum; O benim sağımda olduğu için sarsılmam. Bunun için yüreğim sevinir, ruhum da mutlu olur; bedenim de emni-yette oturur. Çünkü sen canımı ölüler diyarına terk etmezsin; Mukaddesini çürüme görmeye bırakmazsın. Hayat yolunu bana bildirirsin; sevinçler tokluğu senin önündedir; Sağında daima nimetler vardır."

Mezmur 16, 8-11

Ölülerin dirileceği inancı Yahudi halkının İsa'dan önceki tarihinde bir hayli geç ortaya çıkarken –II. yüzyıla doğru– ve Sadukilerle Ferisiler arasında tartışma konusu iken, bu inanç –şüpheyle karşılansa bile– Yeni Ahit'te ve bütün Hıristiyan metinlerinde merkezi bir önem taşır.

Bununla ilgili değinmeler, eski kutsal metinlerden özellikle toplanır, örneğin peygamber Hoşea'nın (İÖ. VIII. yüzyıl) vahiylerinde: "İki gün sonunda, bizi diriltecek, üçüncü günde bizi ayağa kaldıracak ve onun önünde yaşayacağız." (BAP 6, 2)

İşaya'nın Kitabı'nda da yer alan, ama peygamberin ölümünden sonra eklenen bir metinde diriliş konusuna değinilir: "Senin ölülerin dirilecekler; be-nimkilerin cesetleri kalkacaklar. Ey sizler; toprak içinde yatanlar, uyanın ve terennüm edin." (İşaya, BAP 26, 19)

Bu peygamberlerin zamanında, ölülerin kişisel dirilişine henüz inanılmıyordu ve bu simgesel lisan, aslında yenilgilerin ve yılgınlıkların ardından İsrail'in silkinip kalkacağını ilan ediyordu. Fakat daha başka yorumlara da açık olan aynı ayetler, Hıristiyan yazarların üzerinde oynayacağı bir dağarcık oluşturuyordu: "kalkmak", "yeniden yaşamak", "uyanmak", "üçüncü gün".

Diriliş: Ölümsüzlük isteğine değil, ama adalet arzusuna bir cevap

İÖ. II. yüzyılda putperest geleneklerini zorla kabul ettirmek isteyen Antiokhos Epiphanes'in zulmü sırasında, İsrail pek çok şehit vermişti ve doğruluktan, adaletten ayrılmayan bu

insanların ölümü, dinsel bilinci dirilişe inanmaya yöneltmişti: Tanrı'nın adaleti, bu insanların ölümün karanlığına gömülmesine ve işkencecilerin cezasız kalmasına göz yumamazdı. O çağda yazılan Daniel'in Kitabı'nda –dünyanın sonuna yönelik bir vahiy– şunlar okunabilirdi: "Ve yerin toprağında uyuyanlardan birçoğu, bunlar ebedî hayata, ve şunlar utanca ve ebedî nefrete uyanacaklar." (BAP 12, 2) Diriliş, ölümsüzlük arzusuna verilen bir cevap değildir, görünüşte sessiz olan Tanrı'nın, adaleti yerine getireceğini doğrular.

Kadınların mezarı boş buldukları günün akşamında, İsa başka bir kılığa bürünerek, Emmaos'a giden ve cesaretini yitirmiş iki öğrencisine yolda eşlik eder. "Musa'dan ve bütün peygamberlerden başlayarak, Kutsal Yazılar'ın tümünde kendisine ilişkin gerçekleri onlara anlattı. Gitmekte oldukları kasabaya yaklaştıklarından İsa daha ileriye gidecekmiş gibi davrandı. Ama O'nu zorlayarak 'Bizimle kal' dediler, 'Çünkü akşam bastırıyor ve gün sona eriyor.' İsa onlarla kalmak üzere içeri girdi. (...) Ekmeği aldı, şükür sunduktan sonra bölüp onlara verdi. İşte o zaman gözleri açıldı ve O'nu tanıdılar. Sonra İsa görünmez oldu. Birbirlerine, 'Yolda O bizimle konuşur, Kutsal Yazılar'ı açıklarken, içimizde yüreklerimiz yanıp tutuşmuyor muydu?' dediler."

Luka, BAP 24, 27-32

Burada ortaya atılan bir cesedin yazgısı değil, ama İsa'nın bütün yaşadıkları karşısında Tanrı'nın takındığı tavırdır: bütün bir toplumun ve benimsedikleri dinin sorgulanması, dinsel tartışmalar, çatışmalar, dava ve ölüm. İsa'nın dirilişine olan inanç, günahkârların arasına karışan, saflık yasasını sorgulayan, dışlanmışlara yönelen İsa'nın toplumsal davasını Tanrı'nın onayladığını doğrular. İsa, beklenmedik, herkese babalık eden, hayırsız oğula ve kaybolmuş koyuna öncelik veren, düşmanlara kadar herkesi sevmeye çağıran bir Tanrı ortaya çıkarmak için, Tapınağın ve Yasa'nın Tanrısını temellerinden sarsmıştır.

"Bunları söyledikten sonr
onlar bakarken, yukarıy
yükseltildi. Bir bulut bakan
ların gözleri önünden O'nu
alıp götürdü. İsa giderken
dikkatle göğe baktıkları
sırada, ansızın yanlarında
beyaz giysilere bürünmüş ik
adam belirdi. 'Galileli arka-
daşlar!' dediler, 'Neden
durmuş göğe bakıyorsunuz
Sizin aranızdan göğe alınan
İsa'nın göğe gittiğini nasıl
gördünüzse, O öyle gelecek
tir.'"

Resullerin İşleri, BAP 1, 9-

İlk Hıristiyanlar, hitap edilen topluluğa ve kültürel bağlama göre, Tanrı'nın yaptıklarını ifade etmek ve anlaşılmazlıklardan veya yanlış yorumlamalardan kaçınmak için, ellerindeki sözcük dağarcığından yararlanacaklardır.

Bir yerde "uyandırmak" veya "kaldırmak" gibi sözcükler öne çıkartılır, öbür yerde "hayat" ve "yaşayan"dan söz edilir, başka bir yerde de Tanrı'nın İsa'yı "yüceltiği", onu göğe "yükselttiği", "sağına oturttuğu"ndan söz edilir.

"Gözlerinin önünde ateşe benzer diller göründü. Bunlar dağılarak onların her biri üzerine indi. Tüm Mesih bağlıları Kutsal Ruh'la doldu..."
Resullerin İşleri, BAP 2, 3-4

İsa'ya verilen unvanlar ne ifade eder: "Tanrı'nın Oğlu", "İnsanoğlu", "Rab"

Hem Tanrı'nın sağına oturtulup yüceltilen, hem de işkence kurbanı olan peygamber imgesi, son kaleme alınışları İS. 70-95 yıllarına rastlayan İnciller'de vardır. Bu tanrısal İsa'ya inanç, hikâyelerin tümüne damgasını vurmuştur. Son yorumların ışığı, İsa'nın izlediği güzergâhın tamamını aydınlatır ve işi İsa'yı adlandırmak için kullanılan "Tanrı'nın Oğlu", "İnsanoğlu", "Rab" gibi unvanların anlamlarını değiştirmeye kadar vardırır.

İsa, Filistin yollarında yürürken ve hatta başrahibin karşısına çıktığında "Tanrı'nın Oğlu" deyişi –bazen bir kral, bazen melekler, bazen halktan söz ederken kullanılan– "Mesih" deyişi ile eşdeğerli olabilirdi, ki bu da Yunanca "Hristos" sözcüğünün karşılığıdır. Bu tabir, yakıştırıldığı kişinin derin doğası ve kimliğiyle ilgili bir onay taşımaksızın, Tanrı'nın verdiği bir görevi belirtebilirdi. Ama daha sonra, Pavlos'un bazı mektupları ve İnciller kaleme alındığında, deyim en derin anlamı içinde kullanılmaya başlanmıştır.

"İnsanoğlu" deyişi, gariptir, daha İsa'nın yaşadığı günlerden itibaren hatırı sayılır bir güce sahipti, çünkü Daniel'in Kitabı'na (7, 13) ve Hanok'un Kitabı'na (46, 1-6) gönderme yapar; deyiş bu metinlerde hem insan hem tanrısal yanı olan, "gökteki bulutların üzerinde" bir üstün adamı anlatmak için kullanılır. Ama bu unvan kuşkusuz Yunanlar için pek bir anlam ifade etmediğinden, İnciller dışında sadece bir kere (Resullerin İşleri, 7, 56) kullanılır.

> "İnsanoğlu yüceliği içinde, 'tüm meleklerle birlikte geldiğinde', yüceliğinin tahtında oturacak. Bütün uluslar onun önünde toplanacak."
> Matta, BAP 25, 31-32

En yaygın unvan "Kyrios" (Efendi, Rab) olacaktır. İşte İncil'in Yunanca çevirisinde, Tanrı'nın sözle ifade edilemeyen adı yerine, bu sözcük kullanılmıştır. Putperestler aynı sözcüğü bazı tanrılara ve tanrılaştırılmış hükümdarlara tapınırken kullanıyorlardı. Yine aynı sözcüğe Aramcadaki şekliyle, "Mar" olarak Pavlos'un Korintoslulara Birinci Mektubu'nda (16, 22) rastlanır, şüphesiz bu da İsa'ya yönelik bir dua etme biçimidir.

Deyim, Petros'un Resullerin İşleri'ndeki ilk vaazlarında ortaya çıkar. Pavlos ise İsa'nın daha önceden de varolduğunu ve tanrısallığını onaylar. Titos'a Mektubu'nda "ulu Tanrı ve kurtarıcımız İsa Mesih'ten (2, 13) söz eder. Ve Yuhanna, I. yüzyılın sonuna doğru, İncilinin girişinde ciddiyetle bunu doğrular: "Her şeyin başlangıcından önce Tanrısal Söz vardı. Tanrısal Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Tanrı neyse Tanrısal Söz O'ydu."(...) "Tanrısal Söz

beden oldu, kayra ve gerçekle dolu olarak aramızda yaşadı." (BAP 1, 1, 14) İncil'in bazı metinlerinde Tanrı'nın Söz ve Bilgeliği'nden sanki ayrı birer kişilikmiş gibi söz ediliyordu. İlk Hıristiyanlar Söz ve Bilgeliği, reddedilen ve işkence gören Mesih ile özdeşleştireceklerdi.

Ve İsa Tanrı oldu

İsa'nın "tanrısallığı" hakkında çeşitli akımlar arasındaki tartışma ve çatışmalar dört yüzyıl boyunca sürecektir. Birinci bunalım: Ariusçuluk –ki papaz Arius'un 320 yılına doğru İskenderiye'de ortaya attığı görüşlere bağlıdır– İsa'nın tanrısallığını sorgular. İznik Konsili (325), İsa Mesih'i "Tanrı'nın Oğlu, Baba ile aynı cevherden" ilan eder. İkinci bunalımda, Konstantinopolis (İstanbul) patriği Nestorios ile İskenderiye patriği Kyrillos karşı karşıya gelirler: İsa Mesih tek bir kişilikte tanrısallığı ve insanlığı nasıl birleştirebilir? 451 yılında Khalkedon Konsili onun "gerçekten Tanrı ve gerçekten insan" olduğunu, yani bir kişilikte iki tabiatı barındırdığını kabul eder. "Khalkedon öncesi" bazı kiliseler eski konumlarını, kökenlerinin bulunduğu bölgelerde (İran, Suriye, Mısır, Anadolu) veya yayıldıkları yerlerde (Etiyopya, Güney Hindistan) ya da modern cemaatlerinde (Amerika Birleşik Devletleri) günümüze kadar koruyacaklardır.

İsa'nın öğrencilerine yönelttiği soru, gelecek zamanlar boyunca hep kulaklarda çınlayacaktır: "Ya siz, ne dersiniz? Sizce ben kimim?" (Matta, BAP 16, 15) Soru onun misyonuyla ilgiliydi. İsa, pek çokları tarafından beklenen siyasi Mesih olmak istemiyordu. Yeni bir insanlığın tohumlarını, başka bir toprağa ekmek istiyordu. Ya kendisi hakkında ne düşünüyordu? Acaba kimliğini nasıl tanımlardı? Tanrı'ya içtenlikle "Abba", yani "Baba" diye hitap ediyordu. Yoksullara, kenara itilmişlere, horlananlara karşı benimsediği tavırlarda, hep Tanrı'yı buluyordu.

“ On bir öğrenci Galile'ye, İsa'nın kendileriyle buluşacağı dağa yöneldiler. O'nu gördüklerinde tapındılar. Ama bazısı kuşku duydu. İsa yanlarına gelip onlara şöyle dedi: 'Gökte ve yeryüzünde tüm yetki bana verilmiştir. Bu nedenle, gidin bütün ulusları öğrencim yapın. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz edin. Sizlere buyurduğum her şeyi tutmaları için kendilerini eğitin. Bilesiniz ki çağın sonuna dek her gün sizlerle beraberim.**”**

Matta, BAP 28, 16-20

Tanrı'yı Tapınağa ve Yasa'ya hapsetmeyi reddederek, kendi eylemleriyle O'nu ortaya çıkarmak niyetindeydi.

İlk Hıristiyanlar, sözcük dağarcıklarının çeşitliliği sayesinde, onun görünmeyen Tanrı'nın Sureti olduğunu ve izlediği mücadele, sevgi, çatışma ve ihsan yolunda, hiçbir söze, hiçbir düşünceye, hiçbir ahlakî ve kültürel uygulamaya sığdırılamayacak Tanrı'yı açığa çıkardığını dile getirdiler. Yıkıcı, insancıl, I. yüzyılın başında Filistin'in toplumsal yaşamını oluşturan her şeyin içinde bulunan, hatta kendisini bekleyenleri bile şaşırtan bir Tanrı.

Yasa'nın uygulanması, Kutsal Metinler'in incelenmesi ve Tapınak ibadeti aracılığıyla O'na yaklaşılabileceği ve tanınabileceği sanılıyordu. Ve işte Nasıralı marangoz yollarda, insani ilişkilerde, her insanın özgürlüğünün mahremiyetinde Yeni Ahit'in Tanrısı'nın ortaya çıkışını görüyordu. "Bütün tanrıların en insan olanı" (Jean Wahl), böylesine ete kemiğe bürünmüş bu Tanrı, O'nun Saltanatı'nı bizzat ilan edende de mevcut değil miydi o halde?

"Çünkü açken bana yiyecek verdiniz, susuzken susuzluğumu giderdiniz, yabancıyken beni içeri aldınız, çıplakken giydirdiniz, hastayken yokladınız, zindandayken görmeye geldiniz. Bunun üzerine doğrular O'na Ya Rab diyecekler, Biz seni ne vakit aç gördük de doyurduk, (...) Saltanat şöyle cevaplayacak: (...) Bu kardeşlerimden en değersizine yaptığınızı bana yapmış oldunuz" (Matta, BAP 25, 35-40). Eşi benzeri olmayan bir yenilik: İsa kendini yoksullarla özdeşleştirir. Tanrıtanımaz olsalar bile, muhtaç insanlarla ilişki kurar

Tanrı'ya, ama bütün tanrılardan daha sevecen bir Tanrı'ya yönelindiği gibi, güven ve ibadet içinde bir gün İsa'ya yönelindiğinde bu sınır da aşıldı.

O zamandan beri de İsa, tanrısallık üzerine varolan bütün fikirleri altüst eden peygamber olmaya devam etmektedir. Sonuçta o hep beklenmedik Tanrı olarak kalmayacak mıdır?

Pavlos mektuplarından birinde onu şöyle anar: "O Tanrı özdeşliğinde olmakla birlikte, Tanrı'ya eşit olmayı zorla elde edilmiş bir hak saymadı. Tam tersine, kendine özgü yücelikten soyunarak uşak özdeşliğini aldı. İnsan eşitliğine girerek insan biçiminde belirdi. Kendini alçaltarak söz dinlerlik yolunda, ölüme dek yürüdü; hem de haç ölümüne. Bu nedenle, Tanrı O'nu pek çok yüceltti ve O'na her isimden üstün olan ismi bağışladı." (Filipililere Mektup, BAP 2, 6-9) Yanda, Aramcada İsa'nın adının yazılışı görülüyor. Arka sayfada: "Noli me tangere" (dokunma bana), İsa'nın Maria Magdalena'ya söylediği esrarengiz söz.

TANIKLIKLAR VE BELGELER

Doğru sorular sormak
Olayları yerli yerine oturtmak
İnsanı görmeye çalışmak

İsa'yla ilgili tarihsel bilgi kaynakları

İsa hakkında bilgi edinmek ve bu konunun kökenine inmek için tarihçilerin elinde üç kaynak var:
1)Hıristiyan kaynakları en zengin verileri sunar: Yeni Ahit'in Hıristiyan metinleri, özellikle de dört İncil.
2)Bir imparatorluk memuru ve iki Romalı tarihçi tarafından kaleme alınmış, Hıristiyan kaynaklı olmayan belgeler.
3)Tarihçi Flavios İosephos'un bir metni ile bir Talmud metni de Yahudi kökenli kaynakları oluşturur.

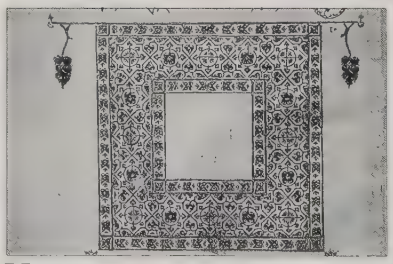

XI. yüzyılın sonlarına ait dua kitabı (Aziz Luka İncili).

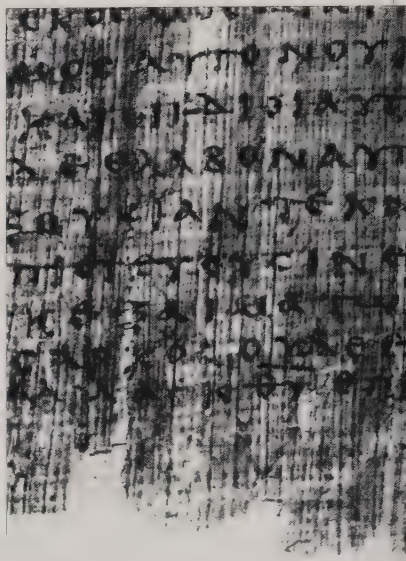

İnciller

İnciller'in hiç tartışmasız en çok satan kitaplar olduğunu biliyor musunuz? Yunanca yazılmışlardır. Bugüne kadar bin sekiz yüzü aşan sayıda dile çevrilmişlerdir. İnsanların onda dokuzu İnciller'i anadillerinde okuyabilir. Ama I. yüzyıldan kalma bu metinler bize kadar nasıl ulaşmıştır?

Bütün Antik Çağ metinleri gibi, yazarlar tarafından kaleme alınmış "özgün metinler" ebediyen kaybolmuştur. Bunların en eski kanıtları da kopyalarıdır. Ancak şuna dikkat etmek gerekir ki, bu kopyalar ile orijinalleri arasındaki zaman aralığı kısadır, hele büyük Latin ve Yunan yapıtlarının kaleme alındığı çağ ile elimizdeki en eski örneklerinin tarihleri arasındaki zaman dilimiyle kıyaslanırsa. Zaman farkı Vergilius örneğinde dört yüzyıldır, Sezar için dokuz, Platon için on üç,

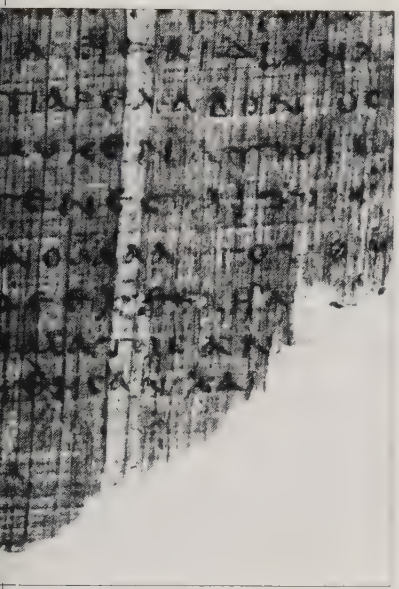

Aziz Yuhanna İncili'nin hemen hemen üçte ikisini eksiksiz kapsayan papirüs elyazması.

Euripides için de on altı yüzyıldır. Oysa İnciller'de IV. yüzyılın eksiksiz metinleri ve daha öncesine ait pek çok parça bulunmaktadır. Bu çok eski elyazmaları arasında Cenevre'de muhafaza edilen ve yaklaşık 200 yılına tarihlenen Bodmer II papirüsü de sayılabilir: Bunda Yuhanna İncili'nin üçte ikisi yer alır. Ondan da eski olan 8, 9 santimetre yüksekliğinde, 6 santimetre eninde ve Manchester'da muhafaza edilen 457 numaralı Rylands papirüsü, Yuhanna İncili'ndeki "İsa'nın Çilesi" hikâyesinden birkaç satırı içerir. Bu da yaklaşık 130'lu yıllara, yani orijinalinden 50 yıl kadar sonrasına tarihlenir.

"Elyazmaları", ne üzerine yazıldıklarına göre ("papirüs" veya "parşömen") birbirinden ayrılır. *Papirüs* özellikle Mısır'da rastlanan bir kamış türüdür: Bu saz, ince dilimler halinde kesilip çaprazlama yapıştırılıyor ve sayfa haline getirilmek üzere presleniyordu. Papirüs rutubete karşı çok hassastı: Bu yüzden papirüse az rastlanır ve daha çok parçalar halinde bulunur. *Parşömen* koyun, keçi veya dana derisinden yapılan sayfaya denir. Çok daha dayanıklıdır.

Halen yaklaşık beş bin elyazması bulunmakta olup Yeni Ahit'in tamamını veya bir bölümünü içerirler. II. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar uzanırlar. Yüzlercesi 1000 yılından öncesine aittir. En önemlileri arasında, Yeni Ahit'i bütünüyle sunan, IV. yüzyıla ait iki elyazmasından söz edilebilir: Vatikan Kitaplığı'nda muhafaza edilen *Vaticanus* ve 1933'te 200.000 sterlin karşılığında Sovyet hükümetinden satın alınarak, Petersburg'dan British Museum'a (Londra) getirtilen *Sina* elyazmasıdır. Bütün bu elyazmaları bilgisayarlarla, özellikle Almanya'da Münster Üniversitesi'nin Yeni Ahit Metin İncelemeleri Enstitüsü'nde (Institut für Neutestamentliche Textforschung) incelenmiştir.

Özellikle İnciller'in tamamını kapsayan bu IV. yüzyıl metinleri, I. yüzyıla ait orijinallerin sadık kopyaları mıdır? Acaba daha geriye gidilebilir mi? IV. yüzyıl öncesinden kalma İncil alıntı ve çevirileri sayesinde, büyük ölçüde buna da imkân var.

İlk yüzyılların Hıristiyan yazarlarının eserlerinde rastlanan alıntılar, II. veya III. yüzyıllarda İncil metninin nasıl okunduğunu anlamamızı sağlar. I. yüzyıl ile VI-II. yüzyıl arasında Yeni Ahit'ten yapılmış yaklaşık üç yüz bin alıntı tespit edilmiştir. Strasbourg'daki Din Bilginleri Tahlil ve Belgeleme Merkezi, bu alıntıların hepsini bilgisayarlarla inceler.

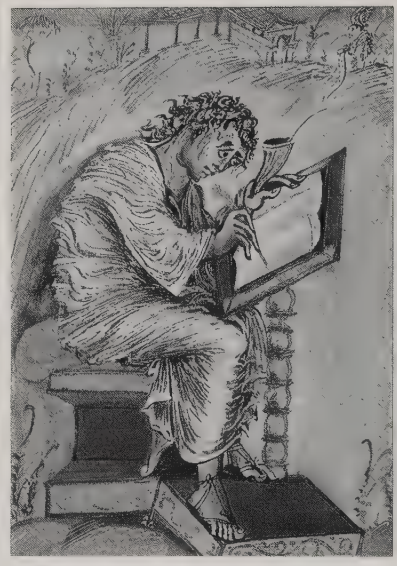

Ayrıca İnciller'in, kimileri II. yüzyıldan kalma Latince, Süryanice veya Kıptice eski *çevirileri*, değişik ortam ve koşullarda metinlerin nasıl okunduklarını da görmeye imkân verir.

İki yüzyıldan beri pek çok şeyi ortaya çıkaran bu araştırmaların tamamı, "metin eleştirisi" başlığı altında toplanır ve işte bu, özgün metni ortaya koymaya çalışan bilim dalı olmuştur. Araştırmacılar özellikle "varyantlar"ı (değişik öğeler) dikkatle incelerler: Elyazmaları arasında farklılıklar çoktur, Yeni Ahit'te sayıları yaklaşık üç yüz bini bulur, ama ortaya çıkan bütün, metinlerin içeriğini veya anlamını değiştirmez. Bir de elyazması "aileleri"nin varolduğu keşfedilmiştir: Bir ülkeden başlayarak kopyaların dolaştığı ve etki yarattığı görülür. Hatta güzergâhları gösteren gerçek haritalar bile vardır.

Bu çalışmalar sayesinde, günümüzde İnciller'in bilimsel baskıları bile bulunmaktadır:

Yunanca metnin altındaki notlar önemli bütün varyantları belirtir. Şimdilik bu sonuçların üzerinde daha çalışılması gerekse bile, bugün ilk metinlere son derece bağlı kalınarak ulaşıldığı düşünülebilir.

Benzerlikler ve farklılıklar

İlk metinler incelenirken böyle bilimsel bir yaklaşım benimsendikten sonra, Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'ya atfedilen dört İncil'le karşı karşıya kalınır. Bunlar hangi noktalarda farklılık gösterirler? Her birinin özgün yanı nedir?

Matta, Markos ve Luka İncilleri, birbirlerine çok yakın görünür. Bazı baskılar, bir bakışta birbirleriyle kıyaslanabilmeleri için bunları paralel sütunlar halinde sunar, bu nedenle de bunlara *sinoptik* denir. Dördüncü İncil'de ise (Yuhanna'nınki) özgün bir kurgu ve tamamen ona özgü pek çok gelişme vardır.

Dört İncil: Luka, Matta, Yuhanna ve Markos

İnciller arasındaki farklılıklar çok ilginç ve çok açıklayıcıdır. Bilginler bunları uzun uzun ve dikkatle inceleyerek dört İncilcinin yaşadıkları cemaati, muhatap oldukları insanları, yüz yüze geldikleri sorunları, İsa'nın mesajını yansıtmak istedikleri kültürel ve dinsel çevreyi çok daha iyi anlamayı başardılar. Bu saptamalar, II. yüzyıldan IV. yüzyıla kadar uzanan diğer Hıristiyan kaynakları ile birleştirilince, her İncil'in özgün yanını belirlememizi sağlıyor.

Matta'ya atfedilen İncil, Yunanca olarak 80'li yıllara doğru Filistin'in kuzeyinde yazıldı. Yazarı, sonradan Hıristiyan olan bir Yahudidir. İncil kültürü ile yoğrulmuştur. İsa'nın "yol"unu seçen Yahudilere hitap eder. Onun İncil'inde, Hıristiyan cemaati üyesi Yahudilerle, Yahudiliği terk etmeyenler arasındaki gerilim hep hissedilir.

Yazar, İsa'ya katılmanın geçmişe ihanet değil, onunla bütünleşmek anlamına geldiğini göstermek ister. Ona göre İsa, bütün umutların bağlandığı kişi, Tanrı ile yeni İsrail arasındaki son Ahit'i başlatan yeni Musa'dır. Matta, bir soykütüğü aracılığıyla İsa'nın Davud'un soyundan geldiğini gösterir ve çocukluğuyla ilgili hikâyeler aracılığıyla da, İsa'nın kendi halkının sorumluları tarafından reddedileceğini ve yabancılar tarafından benimseneceğini anlatmayı dener. Sadece sevmekten ibaret olan Yasa'nın içselleştirilmesi çağrısında bulunur. Sonunda İsa'nın, havarileri "bütün uluslar"a gönderdiği ve hep yoksullar ve muhtaçlarla özdeşleşmeye çağırdığı anlaşılır.

Markos'a atfedilen İncil, putperestler için, hiç şüphesiz Roma'da, 65-70 yıllarına doğru yazılmıştır. İnciller'in en eskisidir: Yazarı, bu yeni edebi tarzı yaratmıştır. Yahudi kültürü olmayan okurlara seslenir:

İncil'den hiç söz etmez, sözcükleri ve gelenek-görenekleri açıklar. Zaman zaman acemice kullandığı bir Yunan halk diliyle yazar. Soluk soluğa, hayat dolu bir tarzla, İsa'nın çevresinde şaşkına dönen kalabalıkları betimler. Giderek artan bir şiddetle yöneltilen bir soru yüzünden gergindir: "Kimdir bu adam?" İsa'ya Galile'den Kudüs'e kadar basit bir güzergâhı izlettirir. Markos, beklenen siyasi Mesih olmayı reddeden bir İsa'yı anlatır. Her bakımdan özgürdür, Kutsal Ruh onun içindedir, Yahudi olmayanlarla karşılaşmaya hazırdır. Öğrencilerini, yargılanıp öldürüleceği güne hazırlar. En sonunda da infazına nezaret eden Romalı bölük kumandanı, "Kimdir bu adam?" sorusuna gereken cevabı verir. Şöyle der: "Bu adam gerçekten Tanrı'nın Oğludur"; bu sözler, putperestlerin İsa'nın kişiliğine olan inancını perçinleyecektir.

Luka'ya atfedilen İncil, kendisinin de değindiği gibi, Kudüs'ün yerle bir edilmesinden sonra, 70-80 yıllarına doğru yazılmıştır ve Yahudi olmayanlara seslenir. Ustalıklı bir Yunanca ve diğer İnciller'den daha zengin bir sözcük hazinesiyle kaleme alınmıştır. Markos'un basitçe ortaya koyduğu Galile-Kudüs güzergâhını yeniden ele alır. Tanrı'nın şefkatini ilan eder, asıl put saydığı parayı ise inkâr eder. Neşeyle doludur ve yoksulluğa çağrı, zayıflara, günahkârlara ve putperestlere kucak açılması, duanın önemi üzerinde durur. İsa, peygamber olarak takdim edilmiştir. O, Baba'nın makamında, Kutsal Ruh'la yaşayan insandır, kişiyi karar vermeye zorlayan varlık ve Rab'dır. Bu kitapta, İyi Samiriyeli Simgesi gibi diğer İnciller'de eşi bulunmayan metinlere rastlanır. Luka'nın ikinci kitabı Resullerin İşleri, Müjde'nin nasıl Roma'ya kadar yayıldığını anlatır.

Yuhanna'ya atfedilen İncil, I. yüzyılın sonuna doğru Anadolu'da, belki de Efes'te tamamlandı. Yunanca kaleme alınmıştır ve "İsa'nın Sevdiği Öğrencisi"nin eseri olarak takdim edilir: II. yüzyılda bu öğrenci, havari Yuhanna ile özdeşleştirilir. Yuhanna'ya bağlanan cemaatlerde ortaya çıkan bu kitap, şüphesiz peş peşe değişikliklere maruz kalmıştır. Diğer İnciller'e göre farklılıklar gösterir ve bazı kesin belirlemeler getirir. Kana düğünü, Samiriyeli kadınla karşılaşma, ayakların yıkanması gibi olayları nakleden, bir tek bu İncil'dir. Markos, Luka ve Matta'dan çok daha sade bir güzergâh verir. Bu İncil ayrıca İsa'nın insancıl yönüne, eylemlerinin simgesel gücüne, Baba'sı ile olan yakın ilişkisine karşı çok daha duyarlıdır. Sayfaları boyunca, İsa ile "dünya" arasındaki çatışma baş verip büyür, ebedi yaşam başlar ve İsa, öğrenci cemaatlerinin kardeşlik sevgisi ile ibadet sayesinde varlıklarını sürdüreceğinin "işaretler"ini verir. Kitapta İsa, bu cemaatleri harekete geçirmeye devam eden Tanrı Sözü olarak gösterilir.

İnciller arasındaki farklılıklar, çok kere yazarlarının ve seslendikleri kitlenin farklılığı ile açıklanır: Filistin'deki, Yunanistan'daki, Anadolu'daki, Roma'daki Hıristiyanların vaazlarından, din eğitiminden, dinî tören usulleri ve yorumlarından kaynaklanırlar.

Aktarımdaki sadakat, biçimden çok özü ilgilendirir. Dört İncilcinin mizaçları, İsa'nın getirdiği yeniliği İsrail'in geçmişiyle bağlantılandırma tarzları, buna kazandırmak istedikleri yorum da, İnciller'in yüzeysel bir okumayla anlaşılmayacak kadar özenle kurulmuş birer özgün eser olmalarına katkıda bulunur.

Farklılıklar her ne olursa olsun, İnciller'in ortak noktası, İsa'yı yenilikçi bir özgürlük içinde konuşan ve harekete ge-

Çocukluk: İsa, Tapınakta din bilginleri arasında.

çen, Yahudi toplumunu sarsan, insanlarla Tanrı arasında ve insanların kendi aralarında yeni bir ilişki yaratmak isteyen biri olarak göstermeleridir.

Çocukluk İncilleri

Yalnız Matta ve Luka İncilleri, İsa'nın doğumundan ve çocukluğundan söz eder. Bu bölümler, İsa'nın halk arasındaki yaşamı ile ilgili hikâyelerden farklı tarzda kaleme alınmıştır. Bu "Çocukluk İncilleri"nin tarihi bir değeri var mıdır? Mesajları nedir?

Bu hikâyeler daha önce Eski Ahit'te ve Yahudi dininde kullanılmış özel bir edebiyat türünü ortaya koyar: Bir şahsiyetin misyonunun ne olacağı, doğumunu ve çocukluğunu çevreleyen olaylar aracılığıyla gösterilir. Bu metinler, onlara yer veren iki İncil'in destek sütunlarıdır:

Çok ince imalarla, İsa'nın kişiliği ve yapacakları hakkında ipuçları verirler. Amaç bugünkü anlamı ile "tarihi" değil, ama "dini"dir. Anlatılan olaylardan ne kadarının gerçekten olduğunu, ne kadarının İsa'nın kişiliğini ve misyonunu daha en başında metinlerle vermek için kullanılan bu edebi yöntemden kaynaklandığını ayrıntıları ile belirlemek çok zordur. Sonuç, daha başlangıçta yanıltılır.

Matta, İsa'nın Yusuf tarafından Davud'un soyundan geldiğini kanıtlamak için, ayrıntılı bir soyağacını verir. (1, 1-17) Bunu, İsa'nın Immanuel ("Tanrı bizimledir", İşaya'nın kehanetinde geleceği varsayılan Mesih), önder, çoban, Tanrı'nın Oğlu, bütünleşen İsrail, Nasıralı olduğunu göstermek için, peygamberlerin metinlerine gönderme yapan beş hikâye izler. (1, 18 - 2, 23)

Luka, Meryem'in rolü üzerinde durur ve İsa'yı Tanrı'nın Oğlu olarak görür.

Vaftizci Yahya ile İsa arasında paralellik kurar. İsa'nın Tapınağa takdimini, kendisini nasıl din bilginlerinin arasında bulduğunu anlatır.

Matta, Yahudi kültürüne sahip olan okurlarına İsa'nın Kutsal Kitap'ta yazanları yerine getirdiğini, hem Mesih, hem de Davud'un oğlu olduğunu göstermek istemiştir.

Okurları çeşitli kültürlerden olan Luka, İsa'nın İsrail aracılığıyla bütün insanlar için geldiğini göstermek istemiştir.

Birçok apokrif İncil, daha sonra efsanelerden alınan hazzı artırmak için bu hikâyeleri abartmıştır. Hıristiyan sanatı da bu çocukluk hikâyelerini bol bol işlemiştir.

"Apokrif" İnciller...

Kiliseler tarafından tanındıkları için "kanonik" (yasalara uygun) adı verilen dört İncil'in yanı sıra, bir de "apokrif" denenler, yani "gizli tutulanlar" vardır. Bu reddin ve bu adlandırmanın nedeni nedir? İçerikleri rahatsız edici midir? Kökenlerini nerede aramak gerekir?

İsa'nın doğduktan sonra içine konduğu yemliğin yanında eşekle öküzün olduğu ve doğumun bir mağarada gerçekleştiği ilk defa nerede yazılmıştır? Meryem'in çocukluğunda Kudüs'teki Tapınağa takdim edildiğini, Yusuf'la evlenmesini hangi eski metin anlatır? İsa'nın çocukluğundaki mucizelerini, okulda öğretmenleri ile kavgalarını, Diriliş'ten sonra Nikodimos ile Büyük Kurul arasındaki tartışmaları, İsa'nın Cehennem'e inişini kim nakleder? Bütün bu bilgiler İnciller'de bulunur, ama hangilerinde?

Bu hikâyeler, Kilise tarafından tanınan dört İncil'den hiçbirinde yoktur. Pek bilinmeyen ve tuhaf bir biçimde *apokrif* denen daha başka İnciller'de yer alırlar.

Bunların sayısı yirmi kadardır: Ebiyonitlerin (İbranice "yoksullar") İncili, Mısırlıların İncili, Arap İncili, Ermeni İncili, Yakup'un Ön-İncili, Marangoz Yusuf'un hikâyesi, Yahuda'nın, Marcion'un, Mattias'ın, sahte Matta'nın, Nasıralıların, Nikodimos'un, Petros'un, Tomas'ın İncilleri... Bu metinlerin başına ne gelmiştir, niçin ve nasıl yarı yarıya kaybedilmişlerdir? Acaba bazı kimselerin yokolmasını istediği bilgiler mi içeriyorlardı? Bunlar tartışmaya açıktır.

Apokrif sözcüğü, Yunanca "gizli tutulan" teriminden gelir. Bu sözcük, sihirli papirüsler gibi sadece yetkin kişilerin okuması istenen, gizemli yazıları belirtmek için kullanılıyordu. III. ve IV. yüzyıllarda sözcüğün anlamı değişecektir. Bazı metinler zaman zaman İncil kapağı altında ilk İnciller'den çok farklı dünya, insan ve Tanrı görüşleri ortaya koyunca, Kiliseler tepki gösterdi.

İşte bu polemik çerçevesinde, metinler arasından İsa'nın anısına sadık kaldığı kabul edilenler seçildi. Bu tartışmaların önemli bir bölümü, Hıristiyan yazar Marcion'un, II. yüzyılın ortasındaki girişiminden kaynaklandı. Marcion, Yahudi geleneğine ve Eski Ahit'in Tanrısı'na ait bütün izleri reddetmek için, Hıristiyan Kutsal Kitapları'nı, Luka'nın yeniden elden geçirilmiş İncili'ne ve Pavlos'un birkaç mektubuna indirgedi. İşte o zaman kutsal sayılan kitap listelerinin ortaya çıktığı görüldü. Bunlara Yunanca "yasa", "kural", "kaide" anlamına gelen *kanon* sözcüğünden türemiş *kanonik* adı verildi: Bunlar kimi zaman "yabancı İnciller" olarak adlandırılanlara göre, gerçek inancı ifade eden başvuru İncilleri'ydi. Sonunda *Kanon* deyimi 360 yılındaki Laodikeia Konsili'nde, aslına uygun olduğu ilan edilen metinlerin listesini de ifade eder oldu.

Apokrif sıfatı da zamanla anlam kaymasına uğrayacaktı: Artık "gizli tutulan" anlamından ziyade, "resmen onaylanmayan", "tanınmayan", "hatalı" anlamını ifade edecekti.

Apokrif İnciller üç sınıfa ayrılabilir: Bazıları sinoptik İnciller'i (Matta, Markos, Luka) bazı değişiklikler ve eklerle birlikte yakından izler, diğerleri de karakteristik bir öğretisel içeriğe sahiptir.

Birinciler ancak III. ve IV. yüzyılların Hıristiyan yazarlarının metin aktarımları sayesinde bilinir. Bunlar kullanıldıkları cemaatlerin (Hıristiyan olan Yahudi cemaatlerinin) adları ile anılırlar: Nasıralıların İncili, İbranilerin İncili, Ebiyonitlerin İncili... Bunlarda bazen kanonik İnciller'den ayrılan birkaç nokta bulunur. Örneğin Matta İncili'ne yakın olan Nasıralıların İncili, IV. yüzyılda bunu alıntılayan Aziz Hieronymus'a inanmak gerekirse, İsa'ya şunu söyletir: "Yarınki rızkımızı bize bugün ver." Yine Hieronymus, 30'lu yıllarda Kudüs'teki Hıristiyan cemaatinin lideri olan Yakup'u örnek gösteren İbranilerin İncili'nden de, İsa'nın şu cümlesini aktarır: "Kardeşlerinizi sevgiyle düşünmezseniz, asla mutlu olamazsınız." Ebiyonitlerin İncili, İsa'nın dinsel tören ve et tüketimine şiddetle karşı olduğunu nakleder. Bu metinlerden bazılarında –örneğin Mısırlıların İncili'nde– kanonik yazılara yabancı, yeni öğretisel görüşlerin ortaya çıktığı görülür. Sinoptik İnciller'e paralel bu metinler, II. yüzyılda kaleme alınmıştır. İçlerinde İsa'ya ait bazı özgün sözlerin bulunması olasıdır. Bunlar her ne kadar bölük pörçük bir yapıda olsalar da, II. yüzyıl Hıristiyan Kiliseleri'ni daha iyi tanımaya yarayacak veriler sağlarlar.

"Romansı" denen apokrif İnciller insanların efsanelere olan ilgilerine ve merak duygularına yanıt verirler. İlk İncil yazarlarının ölçülülüğünden kaynaklanan boşlukları doldurmak isterler. Bunların en eskisi, *Meryem'in Doğumu Üzerine Yakup'un Hikâyesi* veya *Yakup'un Ön-İncil'i* diye bilinir. 150 yılına doğru gün ışığına çıkmıştır. Metin Yunancadır ve elimizde Süryanice, Ermenice, Habeşçe, Gürcüce ve eski Slav dillerinde çevirileri de vardır. Yaşlılıklarında Meryem'i dünyaya getiren Anna ve Yoakim'i tanıtır. Dul ve pek çok oğul sahibi Yusuf'un Meryem'le nasıl nişanlandığını ve Meryem gebe kalınca duyduğu şüpheleri anlatır. Meryem'in doğum yaptıktan sonra dahi bekâretini koruduğuna tanık olan ebe kadından söz eder. Mısır'a kaçışı ve Vaftizci Yahya'nın babası Zekeriya'nın ölümünü hikâye eder.

Bu kitabın Hıristiyan dindarlığında, ayrıca sanat ve edebiyatta büyük etkisi olmuştur. II. yüzyılda bazı Hıristiyan çevrelerindeki düşünce biçimini ve hayal dünyasını tanımak için değerli bir belgedir, ama tarihçiler kitabı İsa'nın çocukluğu hakkında bilgi edinilecek bir kaynak olarak görmezler.

Sahte Matta İncili, VII. yüzyıla doğru yazılmış olup, Ön-İncil'den yararlanır ve mucizevi olayları daha da vurgular. İsa'nın yanı başındaki eşek ve öküzden bahseden de bu kitaptır. Dinsel duygular, dinsel törenlerde usul ve ikonografi tarihi üzerinde etkisi çok büyük olmuştur.

Son olarak bir de başlangıçtaki Hıristiyan inancından sapan eğilimleri ortaya koyan İnciller vardır. Bunların en ünlüsü olan Kıptice yazılmış Tomas İncili 1946'da Mısır'da, Nag Hamadi'de bulunmuş ve 1956'da basılmıştır. Bu keşfin heyecanı ile bazıları bunun en eski İncil olduğunu ileri sürmüş, dört kanonik

İncil'in buna bağımlı kaldığını savunmuşlardır. Bugün ise, İsa'ya atfedilen yüz on dört meselden ibaret bu derlemenin 140 yılına doğru, muhtemelen Suriye'de kaleme alındığı düşünülmektedir. Bu "mesellerin" yarısı sinoptik İnciller'de bulunmaktadır. Bir de Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'nın aktarmadıkları ve belki de İsa tarafından söylenmiş olabilecek sözler vardır. Ayrıca bu İncil'de cinselliği en sert şekilde mahkûm eden ve maddi dünyayı küçümseyen metinler bulunuyor.

Bu öğretiler, Gnostizm (bilinircilik) denen şeyin parçasıdır. (Yunanca *gnosis*-"bilgi" sözcüğünden)

Bu öğretiye göre, II. ve III. yüzyıllarda Gnostik akımlarda olduğu gibi, selamete ancak zekâ aracılığıyla ulaşılabilir, dolayısıyla yalnızca bir grup seçkin birey için geçerlidir. Bu görüş, İsa'nın zayıfları ve yoksulları davet ettiği Saltanat'tan o kadar uzaktır ki.

Soru hâlâ geçerli: Bu "apokrif" İnciller, İsa'nın Filistin topraklarını arşınladığı günlerdeki davranışlarını doğru bir biçimde yansıtır mı?

Genç Plinius

Mektup saraydan bir ulak ile Roma'ya ulaşır. 111-113 yıllarına doğru, Anadolu'nun kuzeybatısındaki Bitinya'dan gönderilmiştir. Eyaleti yöneten İmparatorluk valisi Plinius, "Hıristiyanlar" tutuklandıktan sonra, İmparator Traianus'un talimatlarını beklediğini yazar. Traianus (98-117) isimsiz ihbarları hesaba katmaya gerek olmadığı, Hıristiyan kalmakta direnenlerin cezalandırılmaları gerektiği cevabını verecektir.

İşte ben, Hıristiyan diye bana teslim edilenlere karşı şu yasayı izledim.

Kendilerine "Hıristiyan mısınız?" diye sordum. Olumlu cevap verenlere, ikinci bir defa, sonra üçüncü bir defa sorup, bir yandan da işkenceyle tehdit ettim, kararlarında ısrar edenleri öldürttüm... Sadece soruşturmaların sonucunda, genelde olduğu gibi, suçun ne kadar geniş çaplı ve türlü türlü olduğu ortaya çıktı. Bir sürü isim içeren imzasız bir pusula ulaştı bana. Ne şimdi ne de önceden Hıristiyan olmadıklarını söyleyenleri salıvermek gerektiğini düşündüm, tabii benimle birlikte tanrılara yalvardıktan ve tütsü ve şarapla senin heykelinin huzurunda dua ettikten sonra (çünkü tanrı heykelleriyle birlikte seninkini de getirtmiştim), üstelik İsa'yı lanetlemişlerdi, derler ki, gerçekten Hıristiyan olanlara bunları zorla yaptırmak imkânsızmış...

Muhbir tarafından adları verilenler arasında Hıristiyan olduklarını söyleyenler oldu, ama çok geçmeden caydılar; eskiden Hıristiyan olduklarını itiraf ettiler, ama kimileri üç yıl önce, kimileri daha uzun zamandır, hatta bazıları yirmi yıl önce bu inançtan vazgeçtiklerini ifade etti. Bunların hepsi senin heykelini ve tanrı heykellerini saygıyla selamladı, İsa'yı da lanetlediler. Bütün

kabahat ve hatalarının belli tarihlerde, gün doğmadan önce toplanarak bir tanrıya seslenir gibi, İsa'ya ilahi okumaktan ibaret olduğunu itiraf ettiler. Ayrıca herhangi bir suçu işlemek için değil, tam tersine bir daha asla hırsızlık, haydutluk ve zina yapmamak, yeminle bağlanılan inançtan geri dönmemek, emaneti inkâr etmemek için ant içiyorlarmış.

Plinius'un Traianus'a mektubu, no.96

Tacitus

Üç veya dört yıl sonra tarihçi Tacitus, Yıllıklar*'ında "Hıristiyanlar" ve "Hristos" (Mesih) üzerine bazı saptamalar yapar. İsa'nın ölümü konusunda verilen bilgiler, İnciller'in sağladığı verilerle bağdaşmaktadır.*

Neron, (64 yılındaki Roma yangınını İmparator'a mal eden) söylentiyi ortadan kaldırmak için, hayali suçlular yarattı ve iğrençlikleriyle nefret doğuran ve kitlelerin Hıristiyanlar dediği kimselere bin bir eziyet etti. Bu ad, Taberiye'de Romalı vali Pontius Pilatus'un işkence ettiği Hristos'tan gelir. Anında cezalandırılan bu nefret edilesi batıl inanç, hem bu illetin doğduğu Yahudiye'de, hem de dünyada ne kadar korkunç ve utanç verici şey varsa, hepsinin hemen pek çok yandaş bulduğu Roma'da yeniden atağa kalkıyordu. Böylece önce inançlarını itiraf edenler yakalandı, sonra bunların açıklamaları üzerine, çok sayıda başkaları da tutuklanarak, kundakçılıktan ziyade, insan türüne karşı kin beslemekten suçlu bulundu. Bunları öldürmekle yetinmediler: Köpeklerin dişleriyle parçalanmaları için üzerlerine hayvan postları giydirmek bir eğlence oldu, veya çarmıhlara bağlanıp bedenleri yanıcı maddelerle sıvandı, gün battığında, meşaleler gibi ateşe verilip karanlıkları aydınlattılar.

Yıllıklar, XV, 44
C. Saulnier ve B. Roland
"İsa döneminde Filistin",
Cahier Evangile, no. 27, Paris

Suetonius

Birkaç yıl daha geçer ve 120'ye doğru başka bir tarihçi, Suetonius, On İki Sezar'ın Yaşamı*'nda, yeniden Neron ve "Hıristiyanlar"dan söz eder.*

Hükümdarlığı (Neron'un) sırasında pek çok acımasız mahkûmiyet ve baskıcı önlem fermanları ilan edildi, ama yeni düzenlemeler de bunlardan az değildi: Aşırı lükse karşı sınırlamalar getirildi; toplu şölenler, yiyecek maddeleri dağıtımına indirgendi; meyhanelerde sebze ve çorbalık otlar dışında her tür pişmiş besin satılması yasaklandı, oysa önceden buralarda her türlü yemek servisi yapılıyordu; yeni ve tehlikeli bir boş inanca kendilerini kaptırmış olan Hıristiyanlar işkenceye tabi tutuldu; eski bir alışkanlık sayesinde eğlenmek için bütün şehirde vatandaşları aldatarak ve soyarak dolaşan dört atlı araba sürücülerine tanınan serbestlik yasaklandı...

Neron'un Yaşamı, XVI
Suetonius'un *On İki Sezar'ın Yaşamı* kitabından,
Çev. Henri Ailloud,
Les Belles Lettres, 1931-1932
Folio, Gallimard, 1975

İmparator Claudius'un Yaşamı*'nda (41-54) Suetonius şunları da yazar:*

Yahudiler devamlı olarak Hristos (Mesih) diye birinin kışkırtmaları üzerine ayaklandıklarından, onları Roma'dan kovdu. *(Acaba bu, sonradan Hıristiyan olan Yahudilerle eski dindaşları arasındaki çatışmalar mıydı?)*

Yahudi kaynakları

93-94 yılına doğru Roma ile ittifak yapan Yahudi general Flavios Iosephos Antik Çağ'da Yahudiler'i *yazar. Burada iki yerde İsa'dan söz eder. İlkinde, "İsa'nın kardeşi Yakup"un ölüme mahkûm edilip, infaz edilmesini nakleder. İkincisinde İsa'dan daha çok söz eder. Ancak bu bölümün pek çok versiyonu vardır ve ister istemez Hıristiyan kökenli kitap kopyacılarının ilaveler yapmış olabilecekleri akla gelir. Hepsi de İsa'yı "bilge bir insan" diye tanıtır. Bazıları da ekler: "Tabii eğer ona insan denebilirse." İşte X. yüzyılda bir Arap piskoposu olan Agapios'un aktarımıyla bu metnin en sade şekli:*

O çağda İsa adında, davranışları kusursuz bir bilge kişi ortaya çıktı, erdemleri kabul gördü. Ve pek çok Yahudi ve diğer uluslardan kimseler onun öğrencisi oldu.

Ve Pilatus onu çarmıha gerilmeye ve ölmeye mahkûm etti. Ama öğrencileri, onun öğretisini yaydı. Çarmıha gerildikten üç gün sonra kendilerine göründüğünü ve canlı olduğunu anlatırlar. Belki de o, peygamberlerin hakkında mucizeler anlattıkları Mesih'ti.

Agapios
Evrensel Tarih

Talmud'da İsa'nın ölümü

İçinde özellikle ilk iki yüzyılda derlenmiş sözlü geleneklerin yer aldığı Yahudi Talmudu'nda, İsa ile ilgili olabilecek bir düzine kadar belirsiz bölüme rastlanır. Bunların en önemlisi, Babil Talmudu'ndadır, muhtemelen II. yüzyıla aittir ve İsa'nın ölümü ile ilgilidir.

Gelenek şöyle nakleder: Paskalya arifesinde İsa asıldı. Kırk gün boyunca önünde bir haberci yürüyüp seslendi: İsrail'i al-

Masada kalesi

dattığı, yoldan çıkardığı ve büyücülük yaptığı için, ona işkence edilecektir. Onu savunmanın yolunu bilenler koşup gelsinler ve ondan yana tanıklık etsinler. Ama ondan yana tanıklık edecek hiç kimse çıkmadı ve Paskalya arifesinde asıldı.

B. T. B. Sanedrin, 43 a

Bugünkü halini X. yüzyılda alan Yahudi efsaneleri derlemesi Toledsoth Yeshou, *tartışmalı metinlerdir ve tarihçiler tarafından Isa'nın hikâyesine erişmek için bir kaynak olarak dikkate alınmaz.*

Hıristiyan kökenli olmayan bu kaynakların incelenmesinin sonucu ne olabilir?

İşte çalışmaları ile otorite sayılan, Lozan Üniversitesi'nden bir Protestan tarihçi ve yorumcunun düşünceleri:

İnciller'e dayanarak Nasıralı adamın yaşamını nasıl öğrenebiliriz?

Bunun en ideal yolu, Hıristiyan olmayan kaynakları kullanmak olurdu. Daha nesnel veya daha "doğru" oldukları için değil, ama başka bir görüş açısı getirebileceklerinden. Bunlar, elimizdeki verileri doğrulayabilirdi. Ne yazık ki Antik Çağ kaynaklarının taranması sonucunda neredeyse hiçbir şey elde edilememiştir.

Roma İmparatorluğu'nun hiçbir tarihçisi İsa'dan söz etmiyor. Bizim için insanlık tarihinin dengesini altüst eden ölümü, İmparatorluk düzeyinde önemsiz bir olay gibi değerlendirilmiştir. En çok Tacitus *Yıllıklar*'ında ve Suetonius *On İki Sezar'ın Yaşamı*'nda, "nefret edilesi batıl inanç" denen Hıristiyanlığa karşı Neron'un baskı ve eziyetlerini naklederler.

Bitinya valisi Genç Plinius'un, İmparator Traianus'a 111-113 yıllarına doğru yazdığı bir mektup, Hıristiyanları reddetmek ve onları imparatorun dinine döndürmek için nasıl davrandığını açıklar. (...)

İşte burada ilk yüzyıllarda Hıristiyan olma kararının ne denli pahalıya mal olduğunun dokunaklı yankısını buluruz. Ama İsa hakkında hiçbir şey öğrenemeyiz.

Yahudi edebiyatının İsa hakkındaki adeta topyekûn suskunluğu ise, çok daha şaşırtıcıdır. Yahudi bilgeliğinin anıtsal derlemesi Talmud'un on beş bin sayfasından sadece on beşi İsa'dan söz eder. Daha çok şarlatanlık suçlamalarıyla doruğa erişen ya da Meryem'in kendisine tecavüz eden asker Panthera ile birlikte olmasını örtbas etmek üzere bakire olarak doğum yaptığı fikrinin öne sürülmesini şüpheyle karşılayan sayfalardır bunlar.

Bu deyinmelerin son derece ender olması, sansür uygulandığını gösterir, ama bu bir çifte sansürdür: Yahudiler muzaffer rakiplerinden söz etmek istememişler; Hıristiyanlar da Talmud'da Efendi'lerinin adının anılmasına tahammül edememişlerdir.

Buna karşılık 93-94 yıllarında *Antik Çağ'da Yahudiler*'i kaleme alan Yahudi tarihçi Flavios Iosephos, İsa'ya birkaç satır ayırır. Bu metnin Orta Çağ'da Hıristiyan müstensihler tarafından tahrif edilmiş olabileceği hemen akla gelen bir olasılıktır. III. yüzyılda yaşayan Origenes, İsa'yı tanımıyordu bile.

Bu metin hiç de düşmanca değildir; İsa'yı bir bilge kişi olarak tanımlamak, aristokrat Josephus'un tarzına tamamen uyar. Onun ifadesiyle birlikte, Antik Çağ'da İsa hakkındaki, Hıristiyan kökenli olmayan belgeler arasındaki turumuzu tamamlamış oluruz. Dediğimiz gibi, pek fazla bir şey elde etmiş değiliz.

Daniel Marguerat
(Nasıra'dan Gelen Adam. İsa Hakkında Bugün Ne Biliyoruz?)
Moulin Yayınları, Aubonne, İsviçre, 1990

İsa'nın Doğumu

Sadece Matta ve Luka İncilleri, İsa'nın doğumu ile ilgili hikâyelere yer verir; daha önceye ait Pavlos'un Mektupları ve Markos İncili olaydan söz etmez. Kutsal Kitap ve haham metinleri, Musa gibi Tanrı'nın elçisi kabul edilen insanlar hakkında benzer çocukluk hikâyeleri sunuyordu. Bu çok özel edebiyat türü, "Çocukluk İncilleri"nde yeniden ele alınmıştır.

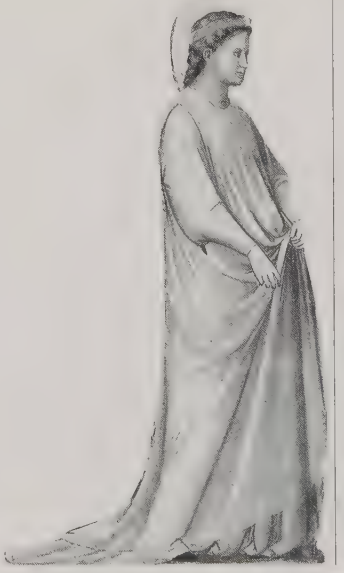

Meryem'in nikâhı. (detay)

Kutsal Kitap geleneğinin ışığında

Birbiriyle uyuşmayan bu metinler, "tarihî" değer taşıyan bilgiler verir mi ve bu bilgiler nelerdir?

İsa'nın mucizevi doğumunun hikâyesi, Matta ve Luka'da, birbirinden bağımsız iki edebî versiyon halinde bulunur. Markos ve Yuhanna'da hiç yoktur. Yeni Ahit'in geri kalan bölümünde bu hikâyeye hiçbir göndermede bulunulmaz. (...) İsa Hristos, İsa Mesih demektir. En eski Yahudi geleneğine göre Mesih, Davud'un soyundan gelen biri olmalıydı: "Davud'un oğlu." Matta (1, 2-16) ve Luka (3, 23-38), İsa'nın Davud'a kadar uzanan bir soyağacını sunar. Bu iki soyağacına göre, Kral Davud'un soyundan gelen Meryem değil, Yusuf'tur. Oysa önemli olan, Yusuf'un bu iki soyağacının, tam da İsa'nın bir bakireden dünyaya geldiği hikâyesini içeren iki İncil'de, Matta ve Luka'da yer almasıdır. Öyle anlaşılıyor ki bu iki İncilci, İsa'nın bir bakireden dünyaya gelişi ile, kan bağıyla Yusuf tarafından Davud'un soyuna bağlanması arasında çelişki görmemişlerdir. Ayrıca Matta ve Luka'nın iki soyağacının, ancak İbrahim'den Davud'a kadar paralellik göstermesi de dikkat çekicidir. Her iki durumda da soyun takibindeki güçlükler ve bunların birbirinden bu kadar farklı oluşu, İsa'nın iki soyağacının, sırf onun Davud'un soyundan geldiğini ortaya koymak amacı ile hazırlandığı izlenimini vermektedir.

Bildiğimiz kadarı ile, İsa'dan başka hiç kimse, o çağda ailesinin Davud'un soyundan geldiğini iddia etmemiştir.

Kuşkusuz herhangi birinin Mesih olduğu varsayıldığında, öğrencileri kendisine "Davud'un oğlu" unvanını yakıştır-

Scrovegniler şapelinde Giotto tarafından resmedilen ve Meryem'in, ardından İsa'nın yaşamını gösteren freskler. Üstte: Meryem'in doğumu. Yanda: Nikâh.

mıştır. Örneğin Bar-Kohba da (ölümü İS. 135) Mesih unvanını almıştır ve onun için de öyle denmiştir; İsa'nın durumu da böyledir. (...) Nasıralı İsa'nın dışlanmış bir prens olduğunu kabul etmek yersiz olurdu. Bizi İsa'nın Davud'un soyundan geldiği konusunda bilgilendiren Matta ve Luka, aynı zamanda onun Davud'un doğum yeri Beytlehem'de dünyaya geldiğini söyleyen kişilerdir. Ancak iki İncilcinin anlattıkları önemli noktalarda farklılıklar gösterir. Luka'ya göre (2,4), İsa'nın ailesi Beytlehem'e nüfus sayımı için gitmişti. Yani İsa'nın doğumundan önce Nasıra'da ikamet etmişler ve daha sonra da yine oraya dönmüşlerdi. Matta'ya göre ise, İsa'nın ailesi Yahudiye'deki Beytlehem'de yaşıyordu ve ancak Mısır'a kaçıktan sonra, Galile'deki Nasıra'ya yerleşmişlerdi (2, 23). Öyle anlaşılıyor ki İsa'nın Beytlehem'de dünyaya geldiğini öne süren gelenek ve Davud'un soyundan geldiğine dair genel kanı, halk arasında Davud'un soyundan bir Mesih'in geleceğine yönelik yaygın inançtan kaynaklanmışa benziyor; Mesih de Davud gibi Beytlehem'de doğmalıydı. Zaten bu sonuca Yuhanna ile kolayca varılabilir. (7, 41-42) İsa'nın Mesih olduğunu onaylayan öğrencilere karşı, şu itiraz ileri sürülmüştür: "Bu ne iştir! Mesih, Galile'den gelir mi hiç? Kutsal Yazı, Mesih Davud'un soyundan olacak ve Davud'un kasabası Beytlehem'den gelecek demiyor mu?" Demek ki Yuhanna, İsa'nın Davud'un soyundan geldiğini ve Beytlehem'de doğduğunu bilmiyordu. Öte yandan Yuhanna'nın ayeti, bu iki ölçütün, Mesihlik iddialarının meşruluğu için gerekli görüldüğünü göstermektedir.

Demek ki Galileli Yahudi İsa'nın Nasıra'da doğmuş olma ihtimali daha yüksektir.

David Flusser
Jésus (İsa), Seuil Yayınları, 1970

Bakire gebelik inancı

Dört İncilcinin yazdıkları basit bir tarihi olguyu mu aktarıyor, yoksa bunları başka şekillerde yorumlamak mümkün mü?

Bakire gebelik, Pavlos'un, Markos'un ve Yuhannacı geleneğin metinlerinde yoktur; Yeni Ahit yazarlarından bu konuya değinenler, sadece Matta ve Luka'dır. Pavlos, İsa'nın Davud'un soyundan geldiğine değinir (Romalılara mektubu, 1,3) ve İsa'nın "bir kadın"dan doğduğunun altını çizer. (Galatyalılara Mektubu, 4, 4) (...)

Cebrail'in Meryem'e müjdesi.

Ayrıca İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğunu ve önceden de varolduğunu savunur. (...) Markos, çocukluk dönemini anlatmaz ve onun İncil'inde İsa'nın bir bakireden doğduğu inancının hiçbir izine rastlanmaz. (...)

İsa'nın bakireden olduğu, Matta ve Luka'nın Çocukluk İncilleri'nde anlatılır. Bu olay Matta'da (1, 18-25) açıkça ve belki daha az açık olarak Luka'da (1, 31-35) belirtilmiştir.

Matta'nın ve Luka'nın metinlerinde, İncilciler bize İsa'nın kim olduğunu ve nereden geldiğini söylemek isterler. Soyağacı ve meleğin Yusuf'a ilettiği mesaj aracılığıyla Matta, İsa'nın Davud'un soyundan geldiğini ve doğumunda Kutsal Ruh'un oynadığı rolü açıklar; Luka ise bu iki fikri, Cebrail'in Meryem'e ilettiği mesajın içinde sunar. Bu bölümlerin hepsinde de, bir abartı ve Romalılara Mektup'un (1, 3-4) başındaki sunuşun bir kısmında ("O, beden açısından Davud soyundan doğan, kutsallık ruhu açısından ölüler arasından dirilerek kudretle Tanrı'nın Oğlu ilan edilmiş Rabbimiz İsa Mesih'tir.") zaten koşut biçimde ortaya konan Mesih'in kişiliğiyle ilgili bir özelliğin Hıristiyanlığa uyarlanması görülür. İsa'nın Kutsal Ruh ile ilişkisini dirilişe bağlı kılan bu pasajdaki imge, Matta ve Luka'nın kendilerinden önceki Hıristiyan cemaatinden miras aldıkları gelenek içinde, zamanla Kutsal Ruh'un doğrudan dölleyici güç olmasına kadar vardırılacaktır. Çocukluk hikâyesine yer vermeyen Markos İncili, benzer bir ilişkiyi ifade etmek için vaftiz sahnesini (1, 10-11) kullanır. Aslında Matta ve Luka'nın bakire gebelik hakkında yazdıklarının içerdiği öğretisel önerme böyledir; asıl

amaçları Meryem'le değil, İsa'yla ilgili bir beyanda bulunmaktır. (...)

"İsa'nın bir bakireden doğduğunu ancak bu şekilde yorumlamak mümkündür. (...) Veriler daha ziyade bu inancın Yeni Ahit döneminde, Kilise'nin ilk zamanlarındaki Mesih ideolojisinin gelişimi sırasında ortaya çıktığını gösterir."

Joseph Fitzmyer
Vingt questions sur Jésus-Christ
(İsa Hakkında Yirmi Soru)
Cerf Yayınları, Paris, 1983

Bakire gebeliğin kökeni ve anlamı

İşte "bakire gebeliği" Yahudi dini gelenekleri içindeki yerine oturtmaya yönelik bir deneme.

(...) Bir hayli eski olan mucizevi doğum temasını ele almakla başlayalım. İshak'ın (Tekvin 18, 1-15; 21, 1-3), Yakup ve Esav'ın (Tekvin 25, 21), Yusuf ve Benyamin'in (Tekvin 29, 31'den 30, 24'e kadar), Şimşon'un (Hakimler, 13, 2-24), Samuel'in (Samuel I, 1) ve daha sonra Vaftizci Yahya'nın (Luka, 1, 5-25) annelerinin kısırlığı, sonra da bu kısırlığın Tanrı tarafından nasıl açıldığı anlatılır. Yaşamın kökeninde hep Yehova'nın bulunduğu (bunun bir örneği için bkz. Tekvin, 29, 31) ilkesi sayesinde, Yahudi gelenekleri, İsrail tarihinin büyük kişiliklerinin böylece *Tanrı tarafından halkına sunulduğunu* kanıtlamaya çalışır.

Bakire gebelik kavramı ile mucizevi gebelik teması arasında bir ayrım yapmak gerekse de, ikisini birleştiren bağ gözden kaçırılmamalıdır. Bu Luka'nın "ikili kompozisyon"unda (Luka, 1-2) görülür. Vaftizci Yahya'nın mucizevi doğumu, daha üst bir derecede İsa'nın bir bakireden doğmasına tekabül eder. Yahya, Tanrı'nın bağışıydı, çünkü annesi Elisabet kısırdı ve yaşı ilerlemişti (Luka, 1, 7); İsa da Tanrı'nın bağışıydı, çünkü Meryem eline erkek eli değmeden gebe kalmıştı. (Luka, 1, 34; Matta 1, 18 ve 25)

Bir din savunucusu için, bir bakirenin doğurması gibi bir kavramın Yahudilikte hiçbir benzerinin bulunmadığını söylemek çekicidir. Aslında hiç de öyle değil, çünkü İÖ. I. yüzyıldan evvel İncil'i Yunancaya çeviren Mısır Yahudileri (Yetmişler Kurulu), Işaya'nın (Işaya, 7, 14) Mesih'le ilgili ünlü kehanetini bir bakireden doğma anlamında yorumlamışlardır. İbranice metnin "genç kadın" (*almah*) dediği yerde, Yetmişler Kurulu sözcüğü "bakire" (*parthenos*) diye çevirir. Yani "İÖ. II. yüzyıldan itibaren ve belki de daha önceden, Yahudi geleneğinin bir bölümü, beklenen bu olağanüstü doğumu Mesih'in bir bakireden doğacağına yormuştu."

(İ. R. Ç.'nin notu –İncil'in Resmi Çevirisi– Cerf Yayınları, İşaya üzerine 7, 14) Matta'nın (1, 23) İncil'in Yunanca çevirisini nasıl benimsediğini biliyoruz.

İlk kez Yetmişler Kurulu'nun bahsettiği bu anlam ilişkisini aklımızda iyi tutalım. Her ne kadar P. Perrot'nun kabul gören görüşüne göre, "bir bakirenin gebe kalması teması, yani çocuğu doğuran kadının bekâreti üzerinde ısrarla durulan bir doğum teması, Filistin Yahudiliği'nde pek yer almıyor"sa da, her ne kadar bu kültür sadece "Tanrı'nın veya bir meleğin doğrudan eyleminin vurgulandığı mucizevi gebelik teması"nı kabul etmişe benziyorsa da, *Helenistik Yahudilik* (burada özellikle de Mısır'daki İskenderiye Yahudiliği söz konusudur) kendince bu iki temayı da kabul edip ortaya koymuştur.

Yetmişler Kurulu'nun İşaya (7, 14) çevirisi, bakirenin gebe kalışı temasına yer veren tek ve son metin ise de, yine de 23. bölümde Melkisedek'in mucizevi doğumunu nakleden *Hanok'un Sırlar Kitabı*'nı da unutmamak gerekir. Doğrusunu söylemek gerekirse burada, ne deyimin İncil'deki anlamı ile mucizevi bir doğum (Tanrı kadının kısırlığını kaldırır, böylece kadın *kocasından* bir oğula gebe kalır) ne de tam anlamı ile bir bakirenin gebe kalması söz konusudur; metnimizde, bakire olmayan kısır bir kadın, cinsel ilişkide bulunmadan bir oğula gebe kalır. "Nir'in kısır ve ona çocuk vermemiş karısı Sofonim artık yaşlılık çağındaydı ve öleceği gün karnında bir çocuk belirdi: oysa rahip Nir, Tanrı'nın onu halkına karşı görevlendirdiği günden beri, onunla yatmamıştı." Demek ki Melkisedek'in doğumu bir erkeğin müdahalesi olmadan gerçekleşmiştir. Nir ve erkek kardeşi Nuh, doğumdan sonra şöyle bağırarak bunu itiraf ederler:

"Kardeşim, bu Tanrı'dan olma!" Bu metin bir dönüm noktası oluşturur: Mucizevi doğum teması ile bir bakirenin gebe kalması arasında bir ara halka görürüz. (...)

Bu insanın kafasında soru işaretleri doğuruyor: Belki de İsa'nın bir bakireden doğduğu teması, *Helenistik* Yahudi-Hıristiyan kültürünün yarattığı bir kavramdı. (...)

Bakire gebelik teması, her şeyden önce İsa'ya yöneliktir ve Meryem'le ilgili değildir: Daha Meryem'in kişiliğini aydınlatmadan önce, "İsa kimdir?" sorusunu cevaplar. İsa, Mesih'tir, Davud'un oğludur. (Matta, 1, 1; Luka, 1-32) Dini ilk kabuller, Mesih unvanının verilişini Paskalya olayına bağlamış iken (Resullerin İşleri, 2, 36), sonradan herkes İsa'nın Mesihliğinin kamu yaşamına girişiyle birlikte, vaftizden itibaren ilan edildiğini göstermeye çalıştı. (Markos 1, 11) Daha da geriye gidersek, Çocukluk hikâyeleri Mesihliğin, İsa'nın kökenine dayandığını gösterir. Matta tamamen İsa'nın kişiliğine yönelik bu görüşün en iyi örneğidir: İşaya'yı (7, 14) –bu kısım, Matta'nın 1. babında 18-25 ayetlerinin temel taşını oluşturur– Yunanca çevirisinden alıntılayan ilk İncil, Çocuk İsa'nın "bizimle olan Tanrı" (Immanuel), yani Mesih'le ilgili ilahi kehanetlerin gerçekleşmesi olduğunu öne sürer.

Matta (1, 20) ve Luka (1, 35), İsa'nın Kutsal Ruh'un kudreti ile doğduğunu söylerler. Böylece İsa ile birlikte kökten bir yenilik söz konusu olur, tıpkı ilk insanın yaratılışını Tanrı'nın yaratıcı müdahalesine borçlu olması (Tekvin 2) gibi, tıpkı ikinci bir Adem gibi. Paskalya sabahında, "kavmini günahlarından kurtaracak olan" (Matta, 1-21) Çocuk İsa'nın doğumundan itibaren Tanrı yeni Yaratılış'ı yürürlüğe koymuştur. Bu Kurtarıcı, doğrudan doğruya insanların arasından çıkmamıştır. (Matta, 1-21; Luka, 2-11);

İsa, Baba'nın en büyük armağanıdır. İnsanlardan dünyaya gelmiş bir insan ol-

"Kral Herodes'in devrinde Yahudiye'nin Beytlehem kasabasında" (Matta 2-1) doğum günü

düğu halde İsa, yine de insanlık tarihinin ürünü değildir; ilahi eylemin ürünüdür, "Tanrı'nın Oğlu"dur. (Matta, 1-23; Luka, 1-35)

Yani bir bakireden doğma teması, Matta ve Luka'ya göre, insanların kurtuluşu için Tanrı'nın şahsen müdahale ettiğini gösteren en uygun imgedir. İsa, Tanrı'nın Armağanı'dır. Geçerken şunu da belirtelim: Hıristiyanlığın Müjde'sinin merkezinde olan bu öğretisel kabul, Dördüncü İncil'de bakireden doğma teması ile değil, Tecessüm (Bedene Bürünme) teması (1, 1-18) aracılığıyla dile getirilir.

(...) Bakire gebelik teması, İsa'nın rahme düşüşünün ve doğuşunun (bir inanan için doğruluğundan şüphe edilemeyecek) derin anlamını ortaya çıkarır ve ilade eder. İnsanların bu çocuğu, Tanrı'nın Oğlu'dur.

Hugues Cousin
Dossier Jésus,recherches nouvelles
(İsa Dosyası, Yeni Araştırmalar)
Chalet Yayınları. Paris, 1977

Dinsel çerçeve

İsa döneminde İsrail'in kalbi dokuz yüzyılı aşkın zamandan beri Kudüs Tapınağı'nda atmaktadır. Burada her gün kurbanlar adanır, haccetmek için gelinir, büyük bayramlar kutlanır. Tapınak, aynı zamanda Yahudi halkının siyasal, ekonomik, toplumsal ve aile hayatının da temel direğidir. Fakat mahallelerde ve köylerde de havralar inşa edilir ve ibadet ve eğitim için buralarda buluşulur.

Baal ve Ilyas'ın kurban adakları.

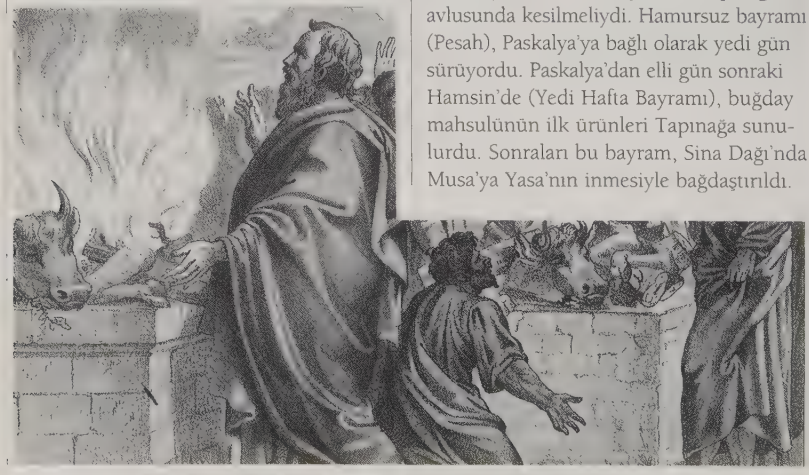

Kurban törenleri

Kurban, dinin temel öğesidir. Kurbanları iki grupta inceleyebiliriz:

– Genel kurbanlar: Her gün, sabah ve akşam, ulus adına bir koyun kurban edilirdi. Bu, "daimi kurban"dır. (...)

– Özel kurbanlar: Bunlar çeşitli nedenlerle adanırdı: kişisel istek, kefaret, bir hatanın telafisi, yardım–bağış işi.

Ayrıca yedi kollu şamdanın devamlı yandığı Kutsal Mekân'da, sunağın üzerinde günde iki kez bir tören yapılırdı. Aynı yerde, rahipler için ayrılmış on iki sungu ekmeği de, her sebt günü, özel olarak hazırlanmış bir masanın üzerine sıralanırdı.

İsrail bayramları: Bunlardan üçü, Kudüs'e büyük kalabalıklar çeken hac bayramlarıydı (Paskalya, Hamsin, Çardaklar Bayramı), diğer ikisi ise (Tövbe Günü ve Hanukka) ayrıcalıklı olarak Tapınağı ilgilendiriyordu. İlkbahardaki Paskalya, Mısır'ın esaretinden kurtuluşu anmak içindi, ama ayrıca Mesih'le birlikte gelecek kurtuluş umudunu da taşıyordu. Bayram yemeği ailecek yenirdi, ama koyunlar, Tapınağın iç avlusunda kesilmeliydi. Hamursuz bayramı (Pesah), Paskalya'ya bağlı olarak yedi gün sürüyordu. Paskalya'dan elli gün sonraki Hamsin'de (Yedi Hafta Bayramı), buğday mahsulünün ilk ürünleri Tapınağa sunulurdu. Sonraları bu bayram, Sina Dağı'nda Musa'ya Yasa'nın inmesiyle bağdaştırıldı.

Hasat ve bağ bozumu mevsiminde, güz zamanı kutlanan Çardaklar Bayramı (Sukkot) halk tarafından sevilen, şenlikli bir bayramdı. Topraktan alınan ürünler Tanrı'ya sunuluyor ve çölde yaşanan dönemi anmak için yedi gün boyunca sazdan çardaklarda yaşanıyordu. Bayramda toprağın nimetleri için şükrediliyor, hurma dalları ile resmi geçitler düzenleniyor, yağmur duaları ediliyor, fener alayları tertipleniyordu.

Yom Kipur (Tövbe Günü), Çardaklar Bayramı'ndan beş gün önce kutlanıyordu. Bu bayramda sıkı sıkıya oruç tutulur ve günahların affı için adak adanırdı. Törene o gün başrahibin başkanlık etmesi zorunluydu. Kendi günahları ve ailesinin günahları için bir boğa, halkın günahları için de bir teke kurban ederdi. Sadece o güne mahsus olarak, kurbanların kanları ile birlikte, Tanrı'nın mekânı kabul edilen Kudüsülakdes'e girip, burasını arındırmak için etrafa su serperdi. İkinci bir tekeye, yani meşhur "günah keçisi"ne de, ulusun bütün kusurları yüklenir ve Kudüs'ün altı kilometre uzağındaki çöle salınırdı. Aralık ayı sonunda kutlanan Işıklar Bayramı (Hanukka), sekiz gün sürerdi. Bu bayram, Antiokhos Epiphanes'in zulmü sırasında Tapınağa karşı yapılan saygısızlıktan sonra, İÖ. 164'te yeniden kutsal konumuna kavuşmasını anmak içindi. İnce ağaç dalları taşınır ve adaklar sunulurdu. Evlerin önünde, sekiz gün süren bayramın her gününde sayısı bir artırılarak meşaleler yakılırdı. Purim (Nazar bayramı), 14 ve 15 *adar*'da (şubat-mart ayları) Ester'in kitabında sözü geçen kıyımdan kurtuluşu anmak içindi. Bir tür Yahudi karnavalıydı.

Bir de Yahudi din kültürünün ailevi ya da özel uygulamalarını belirtmek gerekir:

Dua: Günde iki defa Tapınağa dönerek Şema'nın ezbere okunması: "Dinle, ey İsrail..." (Tesniye 6, 4-9; 11, 13-21; Sayılar 15, 36-41); bütün yaşam koşulları için şükran duaları; içten geldiği gibi okunan kişisel dualar; mezmurlar; yemeklerden önce ve sonra okunan dualar.

Oruç: Hatalar karşısında küçülmek, kefaretini ödemek, Tanrı'dan yardım istemek için.

Ferisiler salı ve perşembeleri oruç tutuyorlardı.

Sadaka vermek tavsiye ediliyordu.

Hayır işleri: Acı çekenleri teselli etmek, hastalara ziyaret, mahkûmları bağışlatmak, ölüleri gömmek, vs.

Eğitim

Yahudi kültürünün temelini, Kutsal Kitaplar oluşturur. İnceleme-araştırma, dinsel yaşamın tamamlayıcısıdır.

Her tür bilimin teolojik bir boyutu vardı, oysa plastik sanatlar canlı bir figürü temsil etme yasağının altında ezilmişti. Dinsel kutlamalarda müzik önemli bir yer tutuyordu.

Kutsal metinlerin dili olan İbranice, İsa'nın zamanında yenileniyordu. Aramca gündelik dildi, dolayısıyla havralarda okunan İbranice metin için vazgeçilmez açıklama diliydi. Yunanca ise ticari hayatta kullanılan dildi.

Kuşkusuz İsa'nın zamanından beri Filistin kasabalarında okullar (*Bet Sefer*) vardı ve buralarda sessiz harf olmadan yazılan İbranice metnin doğru okunması ve Aramcadaki ilk versiyonları öğretiliyordu. Medreselerde (*Bet Hammidraş*) sözlü geleneklerin yardımı ile Kutsal Kitaplar'ın yorumlanması öğretiliyordu: "Hahamının gözetimindeki öğrenci (*talmid*) metni bölüm bölüm dört defa tekrar ederek ezberliyordu."

Havra

Hiç şüphesiz İÖ. VI. yüzyılda Babil'e göç sırasında doğan havra, İÖ. I. yüzyılda hem Filistin'de hem de başka yerlerdeki Yahudi toplulukları arasında yaygınlaştı. Yerel dinsel yaşamın temel direğidir. Tapınakta olduğu gibi rahipler tarafından değil, laikler, "İhtiyarlar" tarafından yönetilir. "Din bilginleri" buralarda önemli rol oynayabilirler.

Tapınak bize toplumsal örgütlenmenin mihenk taşı gibi görünüyorsa da, havralar da bilginin örgütlenmesinde önemli bir rol oynuyordu. Göçmen Yahudilerin kültürel toplantılarından doğan havralar, dünyanın her yerine dağılmış Yahudi cemaati içinde bir ulusal ocak işlevi gördü ve Tapınağın tahribi sırasında önemli bir rol oynadı. Önce dünyada çeşitli yörelere dağılmış cemaatlerde ortaya çıkan havralar, ancak daha sonra Filistin'de görüldü; bununla beraber İsa'nın zamanında her önemli köyde bir havra vardı ve hahamların yazdıklarına göre sayıları Kudüs'te dört yüz sekseni buluyordu. Havrada ibadet edilir, kutsal metin İbranice, ardından Aramca bir açıklamayla birlikte okunur, eğitim verilir ve yorumlar yapılırdı.

Kendilerine sadece son kutsamayı yerine getirmeleri için yalvarılan rahiplerin ayrıcalıkları, havrada ortadan kalkar. Havranın reisi, "İhtiyarlar" arasından seçilir. Kendisine bir kurul yardım eder ve emri altında bir yardımcısı vardır. Binayı korumak, toplantıları düzenlemek, duaları ve ilahileri yönetmek, konuşmacıları belirlemek onun görevidir. Tabii toplantıda görevli din bilginleri varsa, metni yorumlamak, "bir teselli sözü" söylemek, törenle dinî çağrılarda bulunmak onlardan talep edilir.

Burası kitabın ve bilginin önemli olduğu yerdir ve burada kurban adanmaz.

Cuma akşamından cumartesi akşamına kadar süren zorunlu tatil zamanı sebt, havrada toplanılması adet olan gündür.

Rahipler ve din bilginleri

Rahipler veya Yahudi aristokrasisinin üyeleri din bilginleriyle aynı eğitimi alırlar. Ama din bilginlerinin pek çoğu, farklı halk tabakalarından gelir.

Din bilginleri zamanlarının üçte birini ibadete, üçte birini araştırmaya, üçte birini de elişlerine ayırıyorlardı. Çoğunluğu yoksuldu ve yardım görüyordu.

Öğrenci-din bilgini, ünlü bir yüce bilginin yanında yıllarca süren bir eğitim dönemi geçiriyordu. Şeriat veya ceza hukuku sorunları hakkında kişisel kararlar verebilecek dereceye gelmek için dinî gelenekleri inceleyip öğrenmek zorundaydı.

Öğrenci-din bilgini kırk yaşına gelince törenle yüksek bilginler loncasına giriyordu.

Yetkili din bilgini şeriat ve dinsel ayinle ilgili sorunları kendi kendine çözebilirdi. Ceza hukuku ve medeni hukuk davalarında şahsen veya bir adalet mahkemesinin üyesi olarak yargıçlık görevi üstleniyordu. Yetkili din bilginleri, Ferisi öğretisine göre, yazılı Tora'nın yanı sıra, onunla eşit düzeyde sayılan sözlü geleneği, Tora'dan türetilen geleneği oluşturuyorlardı. Yüksek din bilginleri bu sözlü geleneğin ta Musa'dan kendilerine kadar aktarıldığını söylüyordu! Bilgileri onları kilit görevlere kadar taşıyordu: Sanedrin'deki Ferisi topluluğu, tamamen din bilginlerinden oluşmuştu.

Bu icra kurulu daha çok mahkeme işlevi görüyordu. Oysa din bilginlerinin

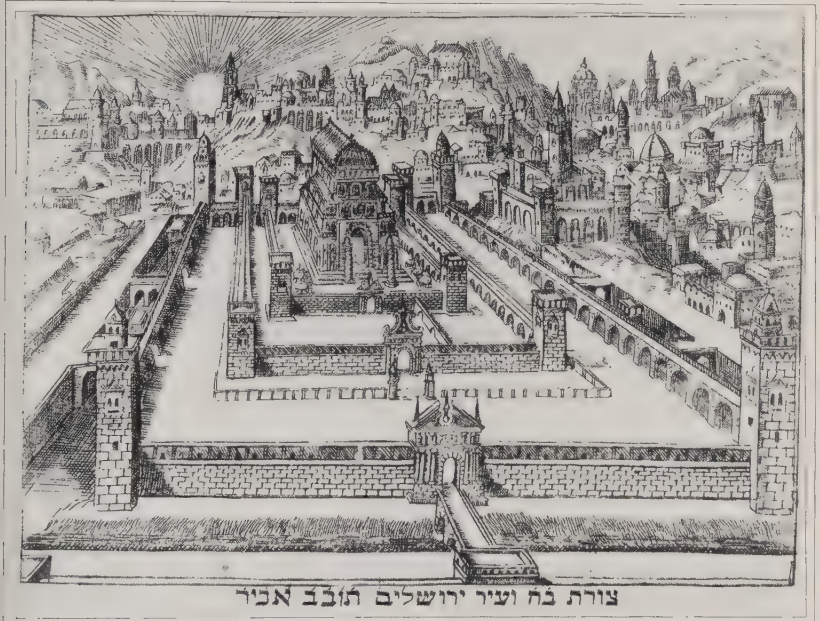

vardığı yorumlar, hükümlerde belirleyici oluyordu. Bir cemaatte biri göreve yerleştirileceği zaman, rahiplerden veya diğer laiklerden çok din bilginleri tercih ediliyordu.

Din bilginleri Tanrı hakkındaki gizli bilgileri, ensest yasalarını, Tora'nın temellerini, hahamlar tarafından kullanılan sihirli formülleri, hem saflık yasalarını hem de bayram günlerinde ve kutsal sebt gününde çalışmakla ilgili yasaları yumuşatma ölçütlerini, açıklanacak olursa önemli ailelerin itibarını sarsacak soyağacı geleneklerini öğreniyorlardı.

Zaten din bilginlerinin eğitimlerinin gizemli bir yanı vardı, çünkü İhtiyarlar Geleneği "Tanrı Sırrı" olduğundan, yazılı olarak aktarılamazdı. Sadece müstakbel din bilgini, en özenli öğrenciler bunları bilirdi.

Öte yandan Eski Ahit İbranice yazılmış olduğundan kitlelere doğrudan ulaşamıyordu. Din bilginleri toplum içinde en üst düzeyde yer alıyordu. Rahipler gibi kökenlerine göre değil de, ilahi irade hakkındaki bilgilerine göre yetkili kılınmışlardı.

Halk örnek almak için onların yaptıklarını ve davranışlarını izliyordu. Bir din bilgini geçti mi, ağır işçiler hariç herkes ayağa kalkıyordu. Şölende öğrenci bir din bilgininin bulunması, büyük onurdu. Onlar, yaşlılardan ve hatta kendi ana-babalarından önce geliyorlardı. Mezarları, saygın ihtiyarların ve peygamberlerin mezarları gibi ululanıyor ve efsanelere konu oluyordu.

Emile Morin'den alıntı
L'Evénement Jésus (İsa Olayı),
Cerf Yayınları, Paris, 1978

İsa ve Siyasal Yaşam

Romalılar ülkeyi istila eder. Kudüs'ün yüksek ruhban sınıfı, Ferisiler, silahlı direnişçiler farklı tavırlar içindedir. Kurtuluşu getirecek Mesih beklenir. Galile ve Kudüs'teki politik güçler karşısında, türlü akımların ve duyarlılıkların ortasında, İsa'nın konumu nedir?

İsa, Pilatus'un karşısında.

Roma boyunduruğu altında Yahudiler

Bir Galileli olan İsa, Herodes Antipas'ın uyruğudur, ama uzun süredir gerçek iktidar Roma'nın elindedir. Üstelik, Yahudi yaşamının kalbi Kudüs, doğrudan Roma'nın yönetimi altındadır. (...) Roma işgali, Yahudi halkının gerçek bağımsızlık umutlarını sona erdirir. (...)

Yahudi halkı artık gündelik yaşamının içinde Roma'nın ağırlığını hisseder; putperestler, yüksek din adamlarını kullanırlar ve işlerine geldiğinde Yahudi yaşantısına müdahale edebilirler. Ruhban sınıfına mensup büyük aileler, duruma iyi ayak uydurmuşlardır, çünkü başrahip, Romalı valinin kuludur. Vatandaşlarının gözünde de, izlediği politika sayesinde Yahudi kurumlarının ve özellikle de Tapınağın işlevlerini sürdürebildiğini vurgulayarak kendini haklı çıkarır. Herodes'lerin aile bireyleri de imparatora yaltaklanarak, ancak Yahudilerin özgürlükleri fazla tehdit edilirse müdahale ederler.

Durumdan çıkar sağlayan birkaç aile dışında, Yahudiler (...) Roma boyunduruğundan kurtulmak hevesindedir. Tarihlerinin bilincinde olarak, valinin yenilik gibi görünen, ama aslında Roma'nın saltanatını daha da artıran her hareketi karşısında dikkatlidirler. 27 ve 36 yılları arasında Pilatus bazı yenilikler yapmaya veya yeni yasalar çıkarmaya girişince, birçok olay patlak verdi. Ancak bu durumun sebeplerinin tahlili çeşitlilik gösterir ve önerilen çözümler de değişiktir.

Quirinius'un yaptırdığı nüfus sayımı, halk arasında kargaşa çıkmasına sebep oldu ve bazıları Galileli Yahuda'nın çizgisinde yer aldılar: Vergi ödemek, eskiden Tanrı'sı tarafından özgür kılınmış bir halk için boyunduruk altına girmek de-

mekti. Bu da tahammül edilemez bir durumdu.

27'ye doğru, Romalıların kovulmasını hedefleyen bir topluluk oluşturmadıkları halde, bu kişiler ("kiralık katiller") ayaklanmaları körükledi. Ferisiler bir başka duyarlılığı temsil ederler: Roma istilası, İsrail'in günahlarının sebep olduğu bir cezadır, bunun üzerine onlar da bireysel dindarlığa sığınırlar, insanları kefaret ödemeye, tövbe etmeye çağırırlar, Tanrı'nın müdahalesini beklerler: Onun göndereceği Mesih, İsrail'in onurunu kurtaracak ve onu murdarlığın kaynağı göçmenlerden ve yabancılardan arındıracaktır.

İsa'nın öğrencileri de kendilerini bu havadan kurtaramaz ve gerçekte bir arındırma hareketine bağlı olan bu kurtuluş umudu, İnciller'de çeşitli şekillerde ortaya çıkar.

İsa da öğrencilerini sabırlı olmaya çağırır. (Matta, 13, 24-30; Luka, 17, 23; 19, 11) Tüm öğretileriyle halkının umudunu paylaşır, ancak hiçbir şekilde kendisini Roma iktidarının rakibi haline sokmaz. Yaygın olan Mesih tanımına karşı mesafeli durarak, İsrail'in Mesihi'ni Davud'un oğlu olarak gösteren din bilginlerinin yorumlarını alabildiğine karmaşık hale getirir (Markos, 12, 35-37), çünkü böyle bir soyun belirsizliğinin farkındadır. Aynı şekilde takipçilerinin Mesih'e yönelik sezgileri karşısında İsa'nın tavrı, misyonunun milliyetçi kavramlarla yorumlanmasından duyduğu şüpheleri gösterir.

Bazı Yahudiler, onun vergi tahsildarlarını kabul etmesini, Roma iktidarını onaylaması gibi görmüş olabilir. Aslında İsa bu iktidara kökten karşı çıkmaz, ama bunun tersine Nasıralı peygamber, Roma otoritesine yakın ruhban çevrelerine de hiçbir sıcaklık göstermez.

İsa'ya hep tartışılan bir soru da yöneltilecektir: Sezar'a vergi vermek caiz midir, değil midir?

İsa'nın kudrete sahip olduğu düşüncesi (Luka, 22, 24-27) ve misyonunu gerçekleştirirken yaptığı seçimler, tutumunu açıklar. Nasıralı peygamberin, çağdaşlarının özlemlerindeki Mesih'in yapacağı gibi, valinin iktidarı ile rekabete girmesine gerek yoktur. Rakipleri tarafından zorla içine sokulduğu bir tartışma sırasında İsa, Roma iktidarı ve her türlü iktidar karşısındaki tutumuyla ilgili düşüncelerini ortaya koyar. (Markos, 12, 13-17) İnciller'e göre tartışmayı başlatan kişiler farklıdır, ancak hepsi de "hakikatle birlikte Tanrı'nın yolunu" gösteren İsa'nın sözlerinin doğruluğunu itiraf eder.

İsa'ya sorulan soru, Yahudi çevrelerinde klasik bir tartışma konusudur (...): "Sezar'a vergi vermek caiz midir, değil midir?" Başka durumlarda da yaptığı gibi, İsa kendisine soru soranlara soruyla karşılık verir ve onları belli bir tavır almaya zorlar. Soruya doğrudan bir cevap vermez, ama cevabı yönlendiren ilkeyi ve iktidar hakkındaki derin düşüncesini ortaya koyar: "Sezar'ın hakkını Sezar'a, Tanrı'nın hakkını da Tanrı'ya verin." İsa her biri farklı ilkelerle, farklı yöntemlerle işleyen ve karşılıklı etkileşim içinde olmayan birbirine paralel iki alan belirlemez. Aslında soru, Sezar'ın (İS.14-37 arasında saltanatta kalan Tiberius) mülkleri ile ilgili bir cevap gerektiriyor. Oysa İsa buna iki bölümden oluşan bir cümleyle cevap veriyor; cümlenin iki bölümü arasında suretin (Fransızca İnciller'de çoğu zaman '*effigie*' [madeni para üstündeki insan resmi] diye çevrilmiştir) vurgulanmasıyla ortaya çıkan içkin bir bağlantı var.

Tanrı'nın "mülkü", Sezar'ın iktidarını ve haklarını göreceli kılar. Sezar tam bir bağımsızlığa sahip değildir. Para, Sezar'ın hakkıdır, çünkü üzerinde onun suretini taşır, oysa insan, Tanrı'nın suretini taşır (Tekvin 1, 26-27), öyleyse insan da Tanrı'nın "mülkü"dür. İsa, Sezar'ın hakkını tanırken bu hakların Tanrı'nın sureti olan insan tarafından belirlenen sınırlarını da anımsatıyor.

İsa, milliyetçi bir çerçeve içine hapsedilmeyi reddeder. Böyle davranmakla, İsrail topraklarına duyulan bağlılık ve kral olacak bir Mesih beklentisi ile beslenen Yahudi halkının umutlarıyla arasına mesafe koyar. Sezar'ın haklarını bütün insanlara göre tanımlayarak sınırlar. Markos'un, Sezar'a ödenecek vergi hakkındaki cümlesi (12, 17) İsa'ya atfedilmelidir; özgündür, İsa'nın dinleyenlerini şaşırtan ve kişiliği hakkında soru işaretleri doğuran o sözlerinden biridir. Zaten Yuhanna'nın "İsa'nın Çilesi" yorumu da bu eğilimi ortaya koyar. Otoritesini hatırlatan Pilatus'a, İsa bu iktidarın ne kadar göreceli olduğunu anımsatır (Yuhanna, 19,11): "Sana yukarıdan verilmeseydi, benim üzerimde hiçbir yetkin olmazdı" sözünde bir sözcük oyunu vardır. Pilatus'un gücü, sadece imparator tarafından verilmiş bir yetkidir, ama daha temeline bakılırsa, bu güç nihai başlangıç noktası bakımından sınırlıdır.

Galile ve Perea'yı miras alan Büyük Herodes'in oğlu Herodes Antipas'ın karşısında İsa, büyük bir konuşma ve susma özgürlüğü ile davranır.

İsa'nın, Herodes Antipas'ın (İS. 4-39) iktidarına karşı tavrı da çok eleştirildir, bunun önemsizliğinin altını çizer. (...) Markos, İncil'inin çok karışık küçük bir bölümünün orta yerinde (8, 15), Herodes Antipas'tan garip bir şekilde söz eder. İsa öğrencilerini Ferisilerin mayasından sakınmaları için uyarır.

Markos ayrıca Herodes'in mayasına yönelik bir uyarıyı da nakleder, Matta ise Sadukilerin mayasını anımsatır. Markos'ta İsa, Ferisileri ve Herodes'i, verilen işaretleri reddettikleri için yerer: Herodes için, Vaftizci Yahya bir işarettir. Vaftizci'nin katili olan Kudüs hükümdarı, Yahya'nın yaptıklarının anlamını kavrayamamış ve ondaki peygamberi görememiştir. Peki, öğrencileri kendilerine verilen işaretleri anlayabilecek midir?

Luka'da ise (13, 32) İsa, Herodes'in iktidarının göreceliğini kanıtlar. (...)

Dahası, Bultmann'dan beri yorumcular, İsa'nın çekeceği "Çile"yi haber veren sözlerinin doğruluğu hakkında çekincelidir. Ancak yine de Yahudi otoritelerle çatışma içinde olan İsa'nın gözlerinin bu kadar kapalı olduğunu düşünmek zordur.

Öte yandan Herodes Antipas, nasıl Vaftizci Yahya'nın yaptıklarıyla ilgilenmişse, Nasıralı peygamberin vaaz ve hareketleriyle de uğraşmak zorunda kalmıştır. (Markos, 6, 14-16) İsa'nın Vaftizci hareketle olan bağları, büyük ihtimalle Antipas'ın ilgisini üstüne çekmiştir. Vaftizci'nin ölümünden sonra İsa, Herodes'in oluşturduğu tehlikeyi değerlendirdiğinde, bunun başrahiplerin oluşturduğu tehdidin yanında önemsiz olduğunu söylemiştir. (...) Luka'ya inanmak gerekirse, İsa'nın mahkûm edilişi sırasında, Herodes ve İsa karşı karşıya gelmişlerdir (Luka, 23, 6-12). İsa, Herodes'in onu yargı önüne çıkartmasına karşı gelmez, ama duruma hâkimdir. Hükümdar, sorularına en küçük bir cevap bile alamaz.

Uyruklarına korku veren bir kral bozması karşısında İsa, meydan okumayı göze alır; hükümdar hakkında istediği gibi konuşur. Herodes'in Vaftizci'ye karşı tutumunu da unutmaz.

İsa asla Roma iktidarına veya Herodes'inkine karşı muhalefeti düşünmemiştir, çünkü bu Mesihliğin anlamını ve değerini yanlış anlamak olurdu. Buna karşılık bu iktidarların göreceli niteliğinin altını olanca gücüyle çizmiş ve onlar karşısındaki ifade özgürlüğü ile bunu göstermiştir.

Jean-Pierre Lemonon
"Jésus face au pouvoir politique"
(Siyasi İktidar Karşısında İsa)
Le Monde de la Bible, No. 50

Kudüs manzarası

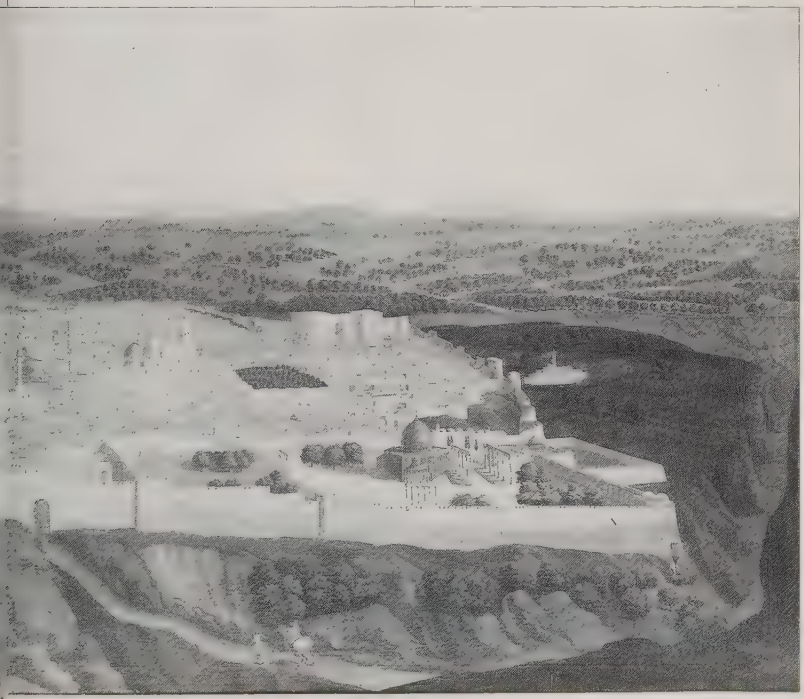

İsa bir "Tanrı" İnsan mı?

451'de Khalkedon Konsili resmi olarak İsa'nın hem Tanrı hem de insan olduğunu ilan etti. Bu duyuru, uzun ve çetin bir tartışmayı noktalamaya yönelikti: Kimileri İsa'nın kişiliğinde sadece bir insan görme pahasına onun insani tarafını hesaba katıyordu. Kimileri ise, insani tarafını unutacak derecede, tanrısallığı karşısında büyülenmiş durumdaydı. Ama ya o, kendisi hakkında ne diyordu? Ne zaman ve nasıl Tanrı olarak kabul edilmişti? Ve insanlar İsa'nın Tanrı olduğunu söyledikleri zaman, neler oldu?

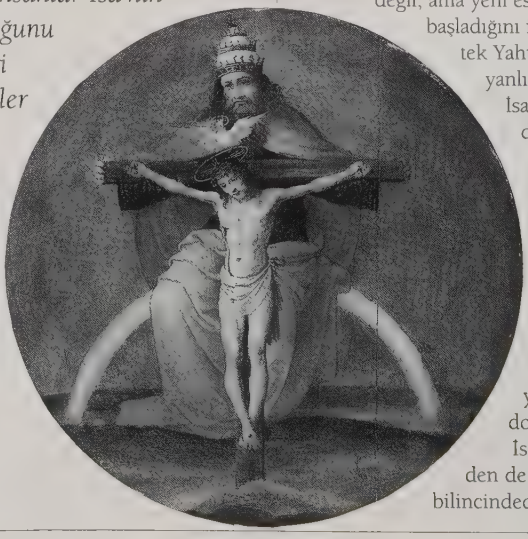

Kimlik?

(...) İsa'ya verilen unvanları araştırmaya kalkarsak, ortaya çıkan sonuç şaşırtıcıdır. Nasıralı adam, kimliği hakkındaki sorulardan kaçar. Kendisini ne Mesih, ne Tanrı'nın Oğlu, ne de İnsanoğlu olarak ilan eder, ama peygamberleri aşmış olduğunun bilincindedir. Kendisinden değil, Tanrı'dan söz eder; ama bu, onun Tanrı'nın eli olmasını (Luka, 11, 20) ve eşi görülmemiş bir yetki ile şifa verme gücünü ve Yasa'ya yönelik yorumlarını ileri sürmesini engellemez.

İsa'nın zamanın sonu sürecini başlattığı açıktır, ama kim olduğu sorusunu adeta askıda bırakır ve ne savunmak, ne de bir temele oturtmak amacıyla yetkisi hakkında asla açıklamada bulunmaz. Sadece yetkin bir şekilde davranır ve konuşur (Markos, 1, 22-27).

Yahudi bilgin David Flusser ise, İsa'nın peygamberleri aşmasına sebep olan "artı"sını şöyle açıklamıştır: İsa, "Antik Çağ'da, yalnız eski dönemlerin artık sona erdiğini değil, ama yeni esenlik çağının da başladığını ilan etmiş olan tek Yahudiydi". Hıristiyanlık inancına göre, İsa'yı ölüler arasından alan Tanrı onu peygamberlerin çok üstüne yüceltmiştir. Nasıralı'nın boşlukta bıraktığı kimlik sorunu da, Paskalya deneyiminden yola çıkılarak doldurulmuştur. İsa "Peygamberden de öte" olduğunun bilincindedir; ama havari-

ler giderek şu unvanları da Nasıralı'ya yakıştırmışlardır: Rab, Mesih, Tanrı'nın Oğlu, İnsanoğlu, Bedene Bürünmüş Tanrısal Söz. Bu unvanlar, havari Pavlos'un *yeni şeyler* dediği (Korintoslulara İkinci Mektup, 5, 17) huyların, onda, İsa'da zaten mevcut bulunduğunu gösterir.

İsa'nın kişiliği bir giz olarak kalır ve tarihçiler, bu dinî önderin olağanüstü yeteneklerini belirlemekten başka şey yapamaz, tam sezer gibi oldukları sırada da, bu kişiliğin ana hatlarını kaybederirler. (...)

İsa ruhanî bir önder miydi, dünyanın sonunu bildiren bir peygamber mi, bir halk önderi mi, yoksa aydınlanmış bir haham mıydı? Çeşitli ideolojilerin biçimlendirdiği yaklaşımlar belli bir süre için anlam ifade etse de, kimliği hâlâ tanımlanamıyor.

Mümine gelince, o hâlâ Nasıralı'nın tarihte ve metinlerde bıraktığı izleri hayran hayran seyrediyor. Bu gizemi çözecek bir anahtar olduğu sonucuna varıyor. Ve bu anahtar imandır diyor.

Daniel Marguerat
L'homme qui venait de Nazareth
Ce qu'on peut aujourd'hui savoir de Jésus
(Nasıra'dan Gelen Adam.
İsa Hakkında Bugün Ne Biliyoruz?)
Moulin Yayınları, Aubonne, İsviçre, 1990

"Rab" İsa

Antik Çağ Hıristiyanlığı'nda kendini çok çabuk kabul ettirmişe benzeyen unvan, *Kyrios* yani Rab'dır. Yetmişler Kurulu'nda Kyrios, dile getirilmemesi gereken 21. *tetragrama* (Sina Dağı'nda Musa'ya bildirilen ve İsrail Tanrısının adını oluşturan dört İbranice harf grubu) karşılığı olarak, tanrısal bir sıfat şeklinde kullanılmıştır. Putperestler için de, çok sayıda tanrıya verilmiş kültürel bir unvandır; tanrısallaştırılmış hükümdarlar için de kullanılır. Sonraları İsa'ya da yakıştırılan bu unvan, her kökenden gelen inananlar için, özellikle çağrışımları bakımından zengindir, dolayısıyla İsa'yı sıradan insanlığın dışına yerleştirir. Aramcadaki eşdeğeri *Mar*, Aziz Pavlos tarafından bir dinsel tören metninde (Korintoslulara Birinci Mektup, 16, 22) iyelik ekiyle birlikte, *Maran ata*, yani Efendimiz, Rabbimiz şeklinde alıntılanır ve hiç şüphesiz başta Kudüs cemaati olmak üzere Sami dillerini konuşan cemaatlerdeki kültürel bir hitap şeklidir.

Aslında Kyrios, diğer unvanların yanı sıra, Resullerin İşleri'nin Petros'a mal ettiği ve şüphesiz İsa'nın kişiliğini araştırma yöntemlerinin oldukça eskil bir biçimini yansıtan vaazlarda görülür. İsa, Tanrı'nın el sürdüğü "Kutsal Kul"dur (4, 27); Tanrı "O'nu kendi sağına Önder ve Kurtarıcı olarak yükseltmiştir" (5, 31); Tanrı "İsa'yı hem Rab hem Mesih etmiştir" (2, 36). İsa böylece yeryüzündeki hayatında kendine ait olan insani konumundan, Rab deyimiyle altı çizilen bu eşsiz konumun başlangıcına yükselmiştir. (...)

Pavlos'a göre, önceden de varolan Mesih bir şekilde tanrısal konumdan pay alır. Baba'ya göre soyu soyut değil somuttur(...)

Ancak belirtelim ki kendisi de Mesih'i henüz açıkça Tanrı olarak göstermez, belki dinsel törenle ilgili bir bölüm (Romalılara Mektup, 9,5) hariç, fakat bu bölümü de bazı yorumcular Mesih'le değil, Baba'yla ilgili olarak değerlendirir. Fakat şurası açıktır ki Pavlos, öğreti düzeyinde Baba ile Oğul arasında bir tür hiyerarşi gözetse de, kültürel düzeyde bunu kaldırmak eğilimindedir. Ve Tanrıbilimsel dil, çok geçmeden inananların eğilimiyle örtüşecektir. Bu, Pavlos'un Titos'a mektubunda gerçekleşmiştir ki, burada "Ulu Tanrı ve Kurtarıcımız Mesih İsa"dan söz eder (2,13). Öte yandan Dördüncü İncil'in girişi, Oğul'un önceden de varolduğunu ve tanrısal doğasını açıkça ilan eder:

"Her şeyin başlangıcından önce Tanrısal Söz vardı. Tanrısal Söz, Tanrı'yla birlikteydi ve Tanrı neyse Tanrısal Söz O'ydu." (1,1) Yuhanna İncili genellikle I. yüzyılın son yıllarına tarihlendirilir. Bundan on beş yıl kadar sonra, o zamanki Bitinya valisi Genç Plinius, Hıristiyanlar hakkında yaptığı bir araştırmada, Hıristiyanların dininin "İsa'ya bir Tanrı'ya hitap eder gibi" seslendiğini belirtir. Ama İznik Ortodoksluğu'nu doğuracak bu düşünce akımının yanı sıra, eski Kilise'de uzun zaman başka türden bir Mesih görüşü de varoldu. Bu görüş, bir yandan İsa'nın insan kökenlerini reddederken ve Mesih'in tanrısallığını ilan ederken, yine de Oğul'u Baba'ya göre daha alt bir konuma yerleştirir: İşte bu da hiyerarşik Mesih görüşüdür. (...)

Bu makalenin başında hatırlattığım gibi, Yahudi düşüncesinde aslen tanrısal bir Mesih'in olmadığı doğrudur. Ancak bu düşünce de, özellikle Yahudi toprakları dışına dağılmış cemaatlerde Helenizm'in etkisinde kalmış ve bu yoldan aynı etki, öncelikle yeni doğmakta olan Hıristiyanlığa sızmıştır. İskenderiyeli Philon, Tanrı'yla eştözlü bir Logos-Tanrısal Söz kavramı geliştirir ve bunu, Pavlos veya Yuhanna'nın Mesih'e yakıştırdıklarına çok benzer sözcüklerle nitelendirir. Ayrıca Eski Ahit'in özellikle ahlakî vecizeleri barındıran kısımlarını oluşturan ve hikmet kitapları denen Yahudi edebiyatı –Süleyman'ın Meselleri, Hikmet, Vaiz, vs.- hem vahiy aracı ve kişileştirilmiş tanrısal bir vasıf olan, hem de yaratılmış dünyaya bağlı kalan bir Bilgelik tablosu çizer, ki hiç şüphesiz bunun belli başlı özelliklerinden kimileri Philon'un Logos'unda da, Pavlos ve Yuhanna'nın Mesih'inde de görülür. Fakat burada temel bir farklılığın altı çizilmelidir. Yahudi Bilgeliği ve Philon'un Logos'u, mekânın ve zamanın dışındadır. Pavlos ve Yuhanna'nın Mesih'i ise, tam tersine tarihin belli bir zamanında yeryüzüne inmiştir ve insan varlığına bürünmüştür. Pavlosçu Hıristiyanlığın ve hatta Ebiyonitler tarafından benimsenen Yahudi-Hıristiyan kökenli ilk Mesih görüşlerinin Yahudiliğin bütün nüansları karşısındaki temel özgünlüğü, bir yandan Mesih-Logos'un bedene bürünmesinde, öte yandan da Yahudi düşüncesinin hiç öngörmediği bir biçimde Bilgelik-Logos'un Mesih'le özdeşleştirilmesinde yatmaktadır.

Marcel Simon
"La divinité du Christ" (İsa'nın Tanrısallığı)
Dossier Jésus, recherches nouvelles
Chalet Yayınları, Paris, 1977

İnsanlar "İsa Tanrı'dır" dediğinde neler oluyor?

İki heceli "Tanrı" sözcüğüne hangi anlamlar yükleniyor?

Örneğin, İsa Yunanların Tanrı kavramı ışığında değerlendirilirse, İsa'nın Tanrısı'ndan çok uzaklaşılmaz mı? İsa'yı, yaşamının ve ölümünün anlamını yanlış yorumlamak olmaz mı bu?

Grabar'ın *Hıristiyan Sanatının İlk Dönemi* üzerine yapıtı, inancın ifade edildiği ilk eserlerin, tıpkı bir türe dahil olan bir cins gibi, Antik Çağ sanatına nasıl bağımlı olduğunu gösterir: "Bu nedenle Hıristiyan sanatı yaşlı doğmuştur..." Tanrıbilim ve Hıristiyan terimleri hakkında da aynı şey söylenebilir. Onlar da dünyaya yaşlı gelmiştir. Bu tabir ve imgeler önceden de kullanılmıştı. Acaba yeni şarap için yeterince yeni miydiler? Bunlar aynı zamanda ihanet de eden çeviri girişimleri değil miydi? İsa'nın –eylemlerinin, sözlerinin, varlığının– yeniliğini ödünç alınmış eski kategorilere göre sınıflandırmakla, İncil'in toplumlar nezdinde korku verici patlayıcısını zararsız hâle getirmiş olmuyorlar mıydı? Tapınmanın ve felsefî ve dinî düşüncenin araçları, acaba İsa'yı yaşamın kutsallaşmış sınırına yerleştirerek, onu çok sevilmekten uzak tutmaya ve hatta böylece onun toplumu sarsıp alaşağı etmesini engellemeye yönelmeyecek miydi?

Teslis

İsa eğer Tanrı ise, Tanrı'nın tükenmez gizemi, tarihin çalkantısı içinde onunla birlikte su yüzüne çıkar. Öyleyse bütün putları ve tanrıları sonsuza dek devirecektir. Artık hiç kimse başı dönmeden "İsa Tanrı'dır" diyemeyecektir, çünkü Tanrı kavranamaz ve ona hâkim olunamaz.

Peki ama, Mutlak ve çözülemez olanın böyle çabucak çözümlenmesi isteniyormuş gibi, inananların bunu tekrar tekrar söyleme telaşı nedendir? Aslında mutlağa yakın göndermeler, çok defa Mutlak'ı "gizlemek" ve ondan sakınmak için çabalardır, çünkü onu kendileri düzenlemek, yönlendirmek, toplumsal açıdan işlevsel kılmak, onu, yani "bağımlı olmayan", "sonsuz" olanı, özel bir amaca bağlamak isterler.

Böylece Tanrı'nın içine girip O'nu kullanmak mümkün olabilir mi? Peki Tanrı'yla özdeşleşmek için nasıl hareket edilmelidir? Geçmiş bize bu özdeşleştirmelerin bahtsızlığını gösterir:

Gök gürültüsü, güneş, ölüm, bunların hepsi de bir zamanlar tanrıydı, ama bilim ve iktidar alanlarındaki ilerlemeler, tanrıların tapınaklarını müzelere dönüştürdü. Bir gün gelir de insanların zihinlerinde canlandırdığı anlaşılması güç Tanrı fikri hakkında daha çok şey öğrenilirse, acaba Tanrı'ya inanmaktan vazgeçilir mi? Mutlak olana yönelik inanç yok mu olur? Yahudilerle ve Müslümanlarla yapılan tartışmalar, Tanrı'nın Mutlaklığına beslenen baş döndürücü saygıya davet ediyor. Ve inançsızlık, bu çağın aydınları için hiç de açımlayıcı olmayan geri kalmış Hıristiyan düşüncesinin çağdışılığını ve tembelliklerini gösteriyor. (...)

Eğer İsa, Mutlak'ın "yüzü" ise, girişimlerimizi ahenkli kılmak, şüphelerimizi gidermek, evrenin uçurumlarını kapatmak üzere onu kullanmaktan vazgeçmemiz gerekir. O zaman mutlak olanın korkularımızı ve güvenimizi sahvermesine ve bizi bilinmez yerlere sürüklemesine göz yummak gerekir. İşte İsa'nın varlığı ve davranışlarındaki akla sığmayan yön, bu girişimdi. Onun "anlam dışı" olduğu söyleniyordu. Onun asla çözülmeyecek mutlak gizemi, asla sözcüklere sığmayacak, dinsel törenleri her zaman sarsacak, yaşamları yutacaktır. İsa'ya yapılan gönderme çok defa bulanık, zayıf, geçicidir: Onu ölüme sürükleyen korkutucu Mutlak'la karşılaşmamak için, bizim hileli mutluluklarımız ona yüklenmiştir. (...) Geçmişin onayları ve açıklamaları, falanca veya filanca çağda onun imanına biçilmiş kaftanlardan başka anlamı taşımaz: Çağdaşlarımız için dayanılmayacak derecede anlamsız kalır. İsa'nın ruhunun hem eylemlerle, hem de sözlerle yeni bir patlama yapmasını bekliyoruz. O zamana kadar da, pek çok insan sadece sevginin sessizliğini dinliyor.

Gérard Bessière
"Jésus chiffre ou visage l'absolu?"
(İsa bir giz mi, yoksa mutlak yüz mü?)
Dossier Jésus, recherches nouvelles
a.g.y.

İsa ve kadınlar

İsa kadınların hem bedenlerini hem de kalplerinin içini iyi etti. Onları kabul etti ve gönüllü olarak kendileriyle konuştu. Onları öğrencileri olmaya davet etti, hatta bazıları onu eşlik eden gruba katıldı. Lazar'ın kız kardeşleriyle dosttu. O devirde kadınların içinde bulunduğu duruma göre bu tutumu çok yenilikçiydi.

İsa ve zina yapan kadın.

İsa, kadının murdarlığına karşı

İsa inanılmaz bir serbestlik içinde davranıyordu: yoksullara, balıkçılara, Samiriyelilere, hastalara olduğu kadar, özellikle de kadınlara karşı.

(...) her ne kadar anlatıldığı gibi İsrail'deki yaşamları kölelik boyutlarında olmasa da, dinsel ayrımcılık onları Tapınakta ve Havrada erkeklerden ayırıyordu. Doğumlar ve âdet kanamaları düzenli olarak onları murdar kılıyor, dolayısıyla Yasa'nın dışına itiyordu. Ayrıca Yahudi evlilik hukuku, Roma hukukundan daha da fazla aleyhlerineydi: Boşanma talep edemiyorlardı. I. yüzyılda durumları, Eski Ahit'e göre daha da gerilemişti ve hahamlar anneye yakınlık gösterip överken, kadına karşı temel bir güvensizlik duyuyorlardı.

İsa'nın kadınlara karşı serbest tutumu, İnciller'in naklettiği karşılaşmaların sıklığı ile kanıtlanır:

Simon'un evindeki günahkâr kadın (Luka, 7, 36-50), zina yaptığı için taşlanacak kadın (Yuhanna, 7, 53; 8, 11),

Marta ve Meryem (Luka, 10, 38-42), ona hizmet eden kadınlar (Luka, 8, 1-3; Markos, 15, 40-41) ve diriliş sırasında hazır bulunan kadınlar (Markos, 16, 1-8). Kanaması olan kadın tarafından dokunulmak, onu tiksindirmez (Markos, 5, 25-34). Bütün bu göstergeler İsa'nın çağdaşları arasında yaygın olan kadın ayrımcılığına katılmadığını belirtir; saflık sorunlarına karşı kayıtsızlığı doğal olarak bu "açılım"ı kolaylaştırıyordu.

Daniel Marguerat
L'homme qui venait de Nazareth. Ce qu'on peut savoir de Jésus aujourd'hui
(Nasıra'dan Gelen Adam. İsa Hakkında Bugün Ne Biliyoruz?)
Moulin Yayınları, Aubonne, İsviçre, 1990

Kadının toplumsal konumu

En önemli eserlerinden birinde Alman yorumcu ve tarihçi Joachim Jeremias uzun uzadıya kadının toplumsal konumunu inceler. Kendisinin bir sonuca varmasını sağlayan bu uzun bölümü özetlemek imkânsız:

İsa'nın kadınlara karşı tutumunu ancak dönemin bu arka planından yola çıkarak tam anlamı ile değerlendirebiliriz. Luka (8, 1-3); Markos (15, 41) ve ayrıca Matta (20, 20), İsa'yı izleyen kadınlardan söz eder; bu, o dönemin tarihinde benzeri bulunmayan bir olaydır. Vaftizci de kadınlara öğüt vermiş (Matta, 21, 32) ve kadınları vaftiz etmişti; İsa da aynı şekilde kadınların kendisini izlemelerine izin vererek bilinçli şekilde gelenekleri değiştirir. Eğer böyle davranabiliyorsa, kadına karşı davranışlarında, öğrencilerinden arzuya muzaffer gelen saflık tavrını benimsemelerini istediği içindir: "Bir kadına istek duyarak bakan herkes o anda yüreğinde onunla zina etmiş olur." (Matta, 5, 28) İsa kadını, geleneğin onu yerleştirdiğinden daha yüksek bir mevkiye çıkarmakla yetinmez; herkese gönderilmiş Kurtarıcı olarak (Luka, 7, 36-50), Tanrı'nın önünde kadını erkekle bir kılar (Matta, 21, 31-32).

Joachim Jeremias
Jérusalem au temps du Christ
(İsa'nın Zamanında Kudüs)
Cerf Yayınları, Paris, 1967

Ona refakat eden kadınlar...

İspanyol yorumcu Xabier Pikaza özelikle İsa'ya refakat eden kadın grubuna dikkat çekiyor.

(...) Ölümü sırasında, Luka'ya göre (8, 1-3) onu daha Galile'de mesajını ilan ettiği günden beri izleyen birkaç kadına rastlanır. Ad ve sayılarının kesin olarak saptanması zor olan bu kadınlar Markos'a göre (15, 47), İsa'nın gömülmesinin de tanıklarıdır. Kendisini sonuna kadar izlemişler ve öğrenciler gibi Galile'ye kaçmak bir yana, ustalarının ölümünde ve defninde hazır bulunmuşlardır (Markos, 15, 40-41-47 ve başka yerler). Özellikle erkeklerle ilgilenen İncil geleneği, bu kadınların İsa ile olan ilişkilerini pek aydınlatmaz. Onlar daima gölgede kalmış ve ancak sonunda, İsa ölmek üzereyken kendilerini açık seçik göstermişlerdir.

Xabier Pikaza
El Evangelio, vida y Pascua de Jesus
Sigucine Yayınları, Salamanca, 1990

İsa'nın yeni mesajı

İlk Hıristiyan cemaatlerinin kadınlara karşı tutumu gerçek anlamı ile bir "devrim" oldu.

İnciller, İsa'nın kadınlara karşı benimsediği yeni bir tutuma tanıklık eder. İsa erkeklere de kadınlara da eşit davranır,

aralarında kişisel bir eşitlik kurar, herkese aynı şekilde ve cinsiyet ayrımı gözetmeden vaftiz uygulanmasını sağlayan bir eşitlik getirir. *(Yazar bundan önceki sayfalarda Yahudilere özgü sünnet geleneğinin yalnız erkeklere mahsus olduğunu hatırlatmıştır.)* Suya batırarak vaftiz etmenin o kültür ve o cemaatte, kadınların vaftizi için kadın din görevlilerine başvurulmasını gerektirecek kadar edep sorunları yarattığı göz önünde bulundurulursa, bu devrimin çok daha bilinçli yapıldığı görülecektir. Mesih'in bize aktarılan sözlerinde bu devrim hakkında kesin bir açıklama bulunmuyor. Ama devrim, onun tavırları, uygulaması ve hatta kurduğu Krallığın nitelikleri ile kanıtlanmıştır: Kadınlar ve erkekler buraya eşit şartlarla kabul edilmişlerdir.

Mesih'in mesajının bu yeniliği büyük olay yarattı; düşmanlarını, hatta öğrencilerini bile dehşete düşürdü, zor durumda bıraktı.

Öncelikle savunmaya dönük uğraşları, İncil devriminin bu yönünü gölgeledi. Bu güçlükten kurtulmuş olan son iki İncil, bu olguyu daha iyi yansıtır, hatta buna Yuhanna İncili'nin yapısına güçlü biçimde yedirilmiş antropolojik bir anlam da katar. İsa kadınları yeni bir bakışla değerlendirerek, yeni cemaat içinde yeni bir konuma ve yeni bir role davet ederek, ayrım yapmaksızın Krallığının Söz ve ihsanlarından pay almaya çağırarak, onları dışsal anlamda değil, ama içsel anlamda özgür kılar. Böylece kadınlar da tıpkı erkekler gibi, onlarla eşit düzeyde, itiraz görmeden, Kutsal Ruh vaftizine, su vaftizine ve ekmek-şarap âyini masasına gelebildiler (Resullerin İşleri 1-2, aynı yer, 10, 44; 11, 17). Mesih'in devrimi fetihlerle, hak talepleriyle ve muhalefet stratejisiyle gerçekleşmemiştir. İncil, dünya iktidarlarını kendi alanlarında, kendi silah-

İsa, Marta ve Meryem'in evinde.

ları ile (kuvvet ve zorlayıcı baskı) yenmek peşinde değildir.
Giderek yayılan yüreğin ve insan ilişkilerinin yenilenmesiyle, içsel bir belirti gibi yol alır.
Bu özgürleşme tarzı sonucunda, Yeni Ahit'te bir alçakgönüllülük, hatta boyun

eğme terminolojisi oluşmuştur. Yeni Ahit'te kadınların itaatkârlığı (Korintoslulara Birinci Mektup, 14, 34, Efesoslulara Mektup, 5, 22, Koloselilere Mektup 3, 18; Titos'a Mektup 2, 5; Petros'un Birinci Mektubu 3, 1; telafisi olarak Efesoslulara Mektup 5, 21 bir karşılıklılık durumunu vurgular) ve kölelerin itaatkârlığı (Efesoslulara Mektup 6, 5; Koloselilere Mektup 3, 22; Titos'a Mektup 2, 9, Petros'un Birinci Mektubu 2, 18, telafisi olarak Korintoslulara Birinci Mektup 14, 1 ve Filimon) üzerine görünürde dehşet verici metinler arasındaki paralellik böyle izah edilebilir.

René Laurentin
Concilium, Revue internationale de théologie
(Uluslararası Tanrıbilim Dergisi)
Fransızca baskısı, Beauchesne
Paris, Sayı 154, Nisan 1980

İsa ve Kilise

İsa Kilise'nin temelini attı mı? Varolmasını istedi mi? Tarihçiler ve yorumcular bu konu üzerinde sert tartışmalar yaptılar. Metinlerin sıkı sıkıya incelenmesi sonunda yollar yavaş yavaş birbirine yaklaştı. İsa, Kilise'yi tasarlamış olmasa bile, bu kurum ondan ve onun canlandırdığı cemaat deneyiminden doğmuştur. Ama nasıl?

"İsa, krallığı müjdelerken Kilise çıkageldi"

1902'de İncil ve Kilise *adlı kitabında Alfred Loisy (1857-1940) bu ünlü cümleyi kaleme alır. Hem rahip hem de başarılı bir profesör olan Loisy, tarihsel eleştirinin yeni yollarına adımını atıyordu. Kendisi 7 Mart 1908'de aforoz edildi.*

Şurası muhakkak ki İsa, dünyada kurulmuş ve saltanatını uzun yüzyıllar boyunca devam ettirmek üzere tasarlanmış bir hükümet misali, Kilise'nin oluşmasını önceden planlamamıştı. Ama onun özgün düşüncesine ve öğretisine çok daha yabancı bir şey var; o da, yürekten Tanrı'nın iyiliğine iman edenler tarafından sonsuza dek devam etmek üzere kurulmuş görünmeyen bir toplum düşüncesidir. İsa'nın İncili'nde toplumsal bir örgütlenme taslağı bulunduğu ve krallığın da bir toplum biçimini taşıması gerektiği görülmüştü. İsa, krallığı müjdelerken Kilise çıkageldi. Hem de çektiği çileyle birlikte İsa'nın görevi sona erdikten sonra, olduğu gibi korunması imkânsız olan İncil'in şeklini değiştirerek geldi. Eğer ilke olarak her şeyin ancak ilk baştaki haliyle var olması gerektiği kabul edilirse, ne yeryüzünde ne de insanlık tarihinde hiçbir kurum, meşruluğu ve değeri tartışılmadan kalamaz. Bu ilke, hayatın kanununa aykırıdır, çünkü bu kanun, sürekli değişen yeni koşullara devamlı uyum sağlamayı gerektiren bir hareket ve çabadan ibarettir. Hıristiyanlık da bu kanundan yakasını kurtaramamıştır ve buna boyun eğdiği için onu kınamamak gerekir. Başka türlü yapmasına imkân yoktu ki.

Alfred Loisy
L'Evangile et L'Eglise
(İncil ve Kilise)
Picard, Paris, 1902

Vézelay

İsa, Kilise'yi kurmadı

İsa bütün halka sesleniyordu. Ferisiler veya Essenliler gibi özel bir grup oluşturmak istemiyordu. Ona göre "On İki Havariler" sembolik olarak İsrail'in on iki kabilesini temsil ediyordu.

(...) İsa verdiği vaazların nihai sonuçlarını bildiği ve halkının büyük çoğunluğunun onu reddetmesi gibi acı bir deneyimi sineye çektiği halde, çağdaşları olan özel gruplardan farklı olarak asla "azınlık" düşüncesiyle yola çıkmaz. Dünyevi değerlerden uzaklaşmayı reddeden İsa'nın gönüllü olarak halka yönelen tavrı ve günahkârlara beslediği sevgi, kimseyi dışlamadığı için herkesi küplere bindiren, bir yandan da bizzat Tanrı'nın sınırsız sevgisini sergileyen bu sevgi, içe kapanmaya ve dinsel düzeyde kendini diğerlerinden ayırmaya yönelik her tür girişime karşı cesurca gerçekleştirilen bir protestodur. İsa ne Ferisilerin ayrılıkçılığa sürükleyen kapalı cemaatini, ne de Essenliler tarzında bir tarikatçı gruplaşmayı ister. O "doğru" olanları, "dindarlar"ı, "arı" olanları gruplamak için değil, BÜTÜN İsrail'i bir araya getirmek için gönderilmiştir. (...) Peki ya On İki Havariler? İşte bu grup da İsa'nın yalnızca seçkin insanlar uğrunda öldüğü düşüncesini (particularisme) değil, bir bütünün sesi olduğunu ifade etmek zorundaydı. On İki Havariler, İsa'nın İsrail'in on iki kabilesinin tamamının üzerinde hak talep ettiğini göstermeliydiler. (...)

Şahsen Mesih'in yolundan gitmeye davet edilmiş en geniş öğrenci grubu da, misyon gereği bütün İsrail'e yayılmak zorundadır. (...) Kilise, İsa'nın öğretisinin temel kavramlarından doğrudan doğruya çıkarsanamaz.

Hans Küng
L'Eglise (Kilise) Cilt I
Desclée de Brouwer, Paris, 1968

İnciller'de "Kilise" sözcüğüne rastlanmaz

Eğer İsa Kilise'yi ne istedi, ne de kurduysa, niçin ve nasıl "çıkageldi"?

İsa ayrı bir cemaat veya tarikat kurmadı. Kilise'yi de istemedi. Niyeti daha çok, İsrail'i yeniden kurmaktı, ama yakın gelecekteki Saltanat adına Yahudi Tanrıbilimi'ni sarsma girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. On beş yüzyıl sonra, başlangıçta Katoliklikten ayrılmaya niyetlenmeyen Martin Luther de, aynı deneyimi yaşayacaktı. 1902'de Alfred Loisy tarafından öne sürülen ünlü slogan, hâlâ tamamen geçerlidir: "İsa, krallığın gelişini müjdelerken Kilise çıkageldi." Matta (18, 17) ve Petros'a söylenen ünlü söz dışında (Matta, 16, 18), ki yorumcular bugün bunun Paskalya'yla ilgili bir söz olduğunda görüş birliğine varmıştır, "Kilise" deyimi İnciller'de mevcut değildir.
İsa'nın çok yakında mahşer gününü beklediğini anlamak için, buğdaya karışan delice meselini (Matta, 13, 24-30) okumak yeter. Tanrı hemen kalkıp gelecek kadar yakındadır: Yandaşları ile öyle olduklarını sananlar arasındaki ayıklamayı o yapacaktır. (Matta, 13, 28-30) Tanrı'nın Saltanatı'nı kurmaya geliyor olması, bir cemaatin temellerinin atılmasını gereksiz kılar!

İncil'i anlatmak için yola düşen havariler

Yapılması gereken şey, bir kurumlaşmaya gitmek değil, öğrencilerin bütün İsrail'e yeni çağın başlamak üzere olduğunu ilan etmesidir.
İsa Kilise'yi kurmadı, ama Kilise yine de çıkageldi. Şimdi bunun nedenini sormak gerek. Verilecek cevap da hem tarihsel hem de Tanrıbilimsel olmalı.
Tarihi açıdan Hıristiyanlığın Havradan ayrı bir dinsel cemaat olarak ortaya çıkması, uzun ve karmaşık bir sürecin ürünüdür. Bu olgu, ne birden bire ne de her yerde aynı anda ortaya çıkmıştır.
İsa'nın yandaşları, ilk defa Antakya'da

Hıristiyan adıyla anıldı, dolayısıyla ayrı bir topluluk olarak kabul edildiler (Resullerin İşleri, 11, 26); bu Paskalya'dan on yıl kadar sonra olabilir. Bu ayrışma sürecinde pek çok faktör rol oynadı. Beklenen Saltanat'ın bir türlü gelemeyişi, sürekli ve kalıcı bir örgütlenmeyi gerekli kılıyordu.

İsrail'in Hıristiyan misyonuna karşı çıkıp reddetmesi, sonra da Hıristiyanların, Yahudi Kurtuluş Savaşı'na (66-70) katılmayı reddetmeleri, iki hareketi birbirinden ayırdı. Ama özellikle Hıristiyan misyonunun Yahudi olmayanlar arasında çabuk yayılması, Yahudiliği Yasa sorunu üzerine kabul edilemez bir konumu terk etme noktasına getirdi.

Daniel Marguerat
L'homme qui venait de Nazareth. Ce qu'on peut aujourd'hui savoir de Jésus (Nasıra'dan Gelen Adam. İsa Hakkında Bugün Ne Biliyoruz?)
Moulin Yayınları,
Aubonne,
İsviçre,
1990

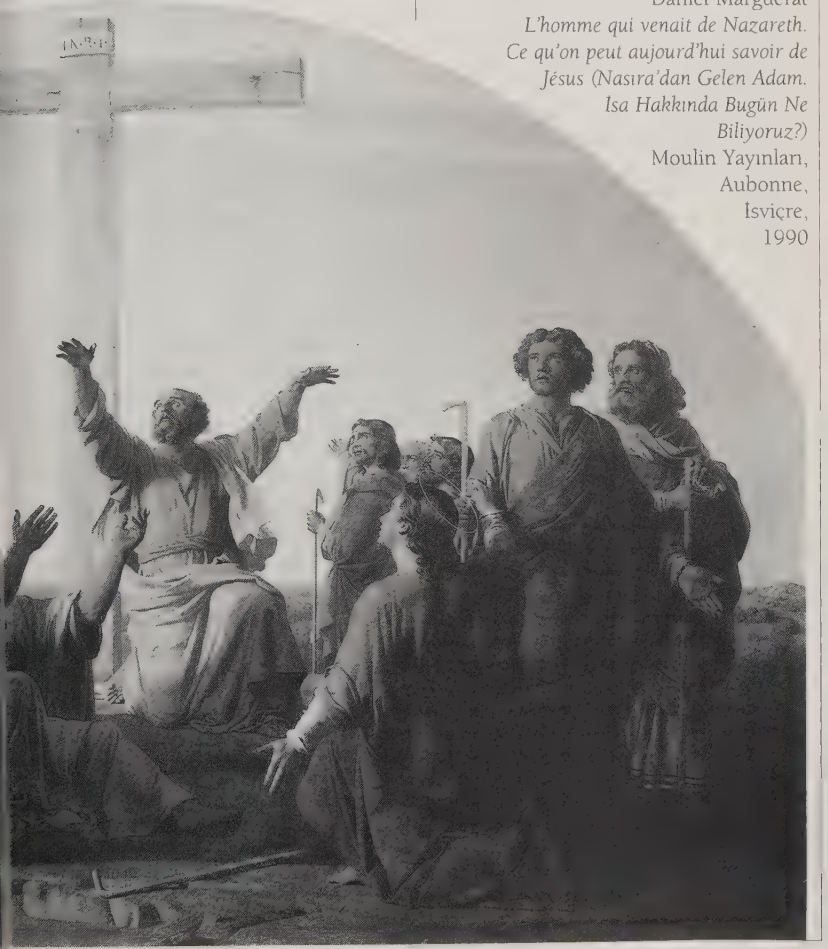

İslam'ın İsa'sı

Kuran İsa'dan, onun mucizevi doğumundan, mucizelerinden, iyiliğinden, ölümü ve yeniden dirilişi tanımadan gökyüzüne çıkışından söz eder. Kuran ve hadisler, dünyanın sonunda onun geri döneceğinden de söz eder. Bu metinlerin, apokrif İnciller'le ve gnostik edebiyatla yakınlıkları vardır. Müslüman sufilerin yazdıkları da ona değinir. Ama İslam'ın İsa'sı, dört İncil'in İsa'sı değildir.

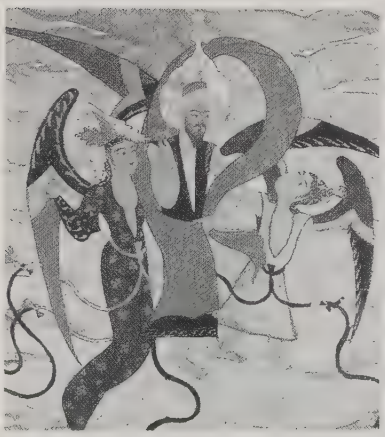

İsa'nın melekler tarafından gökyüzüne çıkarılışı (İran minyatürü)

"İslam'ın peygamberi, Meryem'in oğlu İsa"

Bu başlık, bir açıklama gerektiriyor: Burada İslam uzmanı Roger Arnaldez bazı temel farklılıkları ve kesişim noktalarını belirtiyor.

(...) Kuran'ın İsa'sı, İslam'ın bir peygamberidir... İnciller'de az çok biçimlendirilmiş Mesih değildir. Tamamen Müslüman'dır. (...) İsa figürünün bütün temel çizgileri gerek İbrahim'de, gerek Musa'da, gerekse Muhammed'de bulunabilir.

Hıristiyanlığın abartıcı inançlarının aksine, İsa'dan söz eden ayetlerin çoğu, onunla ilgili gerçeklerin yerli yerine oturtulmasıdır (...) yorumcular da kendi yönlerinden bu karşıtlığı vurgulamaktan geri kalmaz. Hıristiyanların, İsa'nın şahsı için aşırı bir sevgi duymaya yöneldiklerini ve bu ölçüsüzlüğün onları İsa'yı Tanrı'nın Oğlu saymaya sevkettiğini düşünürler. Ama Kuran'ın İsa'sı bu inançları mahkûm eder. Kuran'da yazdığına göre Tanrı, Meryem'in oğluna, insanlara onu ve annesini tanrısal kişiler gibi görmelerini kendisinin söyleyip söylemediğini sorar. İsa cevap verir (5, 116): "Onlara sadece senin söylememi buyurduğunu söyledim: Rabbim ve sizin Rabbiniz olan Tanrı'yı sevin." Şüphesiz İsa'nın hiçbir zaman harfi harfine kendisinin ve hele annesinin Tanrı kabul edilmesini söylemediği cevabı verilebilir, ama Hıristiyanlar onu taparcasına sever ve Meryem'e de tapınırlar. İncil'de, Petros ve havariler onun Tanrı'nın Oğlu olduğunu söylerler. Suların üzerinde yürüyüş mucizesi sırasında kayıkta bulunan balıkçılar ona taparlar (a.g.y., 14, 33) ve doğuştan kör adam da, iyileştikten sonra onun önünde eğilir (Yuhanna, 9, 38). İnciller'in İsa'sı buna karşı çıkmaz ve onların tavrına göz yumar.

Kuran'ın İsa'sı, insanları tek bir Rab'ba tapmaya davet ettiğini Tanrı'nın karşısında doğrular. Oysa Kuran, Tanrı'nın ebedi ve insan yaratısı olmayan Söz'ü olarak, bu ayetle (5, 116) Hıristiyanları ve onların bilginlerini şaşırtır.

Buna karşılık ister Kuran'ın ve yorumcularının İsa'sı olsun, ister İnciller'inki, İsa'nın tinselliği, Hıristiyanlar ve Müslümanlar için ortak bir mülk gibidir. Bu noktada Kuran, özellikle tasavvuf yorumunda, İncil'e ait ruhsal değerleri güvenceye alır ve buna karşılık İncil metinleri de sufiliği esinlendiren Kuran ayetleri üzerine parlak bir ışık tutar.

Sonuç olarak, Tanrı sevgisinin, Tanrı'nın insanlara karşı iyiliğinin ve merhametinin peygamberi, Kuran'ın *ihsan* dediği, azizliğin emaresi gönül bolluğunun peygamberi olan bu İsa, hem Hıristiyanlar için, hem de Yasa'yı başlı başına bir amaç olarak değerlendirmeyen, Yasa'nın ötesinde Gerçeğe götüren yolun (*Şeria, Tarika, Hakika*) uzandığını gören Müslümanlar için bir örnektir. Kısacası, peygamberliğin uzantısı içinde Tanrı Dostları'nın azizliğine inanan Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında, Mesih'in insancıl kişiliği etrafında bir diyalog olasıdır. (...) dogmatik bakımdan İnciller'in Mesih'i, Kuran'ın ve yorumların Mesih'inden tamamen farklı olduğu halde, İslam'ın İsa'sı (...) Müslümanlara en azından Hıristiyanlığın İsa'sının Hıristiyanlara vaaz ettiğine benzer bir Tanrı ve insan sevgisi esinleyebilir. Böylece Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında birbirine çok yakın ideallerin harekete geçirdiği bir işbirliği, bir tür ruhsal uyuşma, değerli bir ortaklık oluşabilir.

Bu diyalog, modern dünyamızın dinine bağlı insanlara çıkardığı güçlükleri çözmeye çalışmak üzere bir uzlaşma yönünde gelişebilir. Yine de bu sınırlar içinde bile çelişkiler eksik olmayacaktır, çünkü Müslüman müminler için yeryüzündeki yaşamda egemen olması gereken, Muhammed'in Yasası'dır ve Hıristiyanlar bu Yasa'yı tanımazlar. Onlar için de aksine, bu dünyadan başlayarak bütün insanları Sevgi Yasası birleştirmelidir ve bu Sevgi Yasası da, şüphesiz fevkalade, ama dıştan kaynaklanan bir temel yasalar topluluğu değildir; yaşayan bir şahsiyetin, Kuran'ın değil, ama İnciller'in İsa'sının gerçeğidir. Hıristiyanların bakış açısına göre, böyle dıştan kaynaklanan her yasa yürürlükten kaldırılacaktır. Yalnızca bütün yasaları "kapsayan" Sevgi Yasası sonsuza kadar geçerli olacaktır. (...)

Demek ki İslam'ın içinde barındırdığı, şeriatçılık ve sufilik arasındaki bu sürekli gerilime bir kez daha şahit oluyoruz. Her tür tasavvuf, şeriat bilginlerinin iktidarına meydan okuduğuna göre, şeriatçıların Hıristiyanlığa karşı, hem yalnız Teslis ve Tecessüm Hıristiyanlığına karşı değil, ama temelinde sevginin dini, yasasız din diye kabul edilen Hıristiyanlığa da karşı temel bir muhalefet içinde bulunmaları anlaşılabilir. (...)

Tanım gereği şeriatçı olanlar (Yasa bilginleri) gerçek Tanrı'nın aşkınlığı içinde her tür sevginin ötesinde olduğuna inanmışlardır; İsa da onun kuludur, bir anlamda Musa'nın Yasası'nı onaylayan ve sonradan hem Musa'nınkini hem de İsa'nınkini yürürlükten kaldıracak Muhammed'in Yasası'nı müjdeleyen bir yasa getirmek için insanlara gönderilmiştir.

Roger Arnaldez

Jésus fils de Marie, prophète de l'islam
(İslam'ın peygamberi, Meryem'in oğlu İsa)
Paris, Desclie, 1980

İsa'nın yaşamı

İsa'dan beri sanat dallarında çok zengin tasvirler bir çağın duyarlılığını, Tanrıbilimsel bir hedefi veya egemen ideolojiyi yansıtıyor! Kitabımızı noktalarken, işte bu hayali müzede, geçen yüzyıla ait "Rabbimiz İsa Mesih'in Hayatı" adlı kitapta J. James Tissot'un gözünden İsa'nın yaptıkları ve kişiliği.

Bakire'nin gençliği. Cebrail'in Meryem'e müjdeyi verişi.

İsa'nın doğumu.▲ İsa'nın çocukluğu.▶
İsa din bilginleri arasında.▼

İsa'nın Şeria Irmağı'nda Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edilmesi.

İsa'nın çölde sınanması.İsa ve öğrencileri: Yakup ve Yuhanna'nın,▼ Yuhanna ve Andreas'ın din yoluna girmesi. ▶

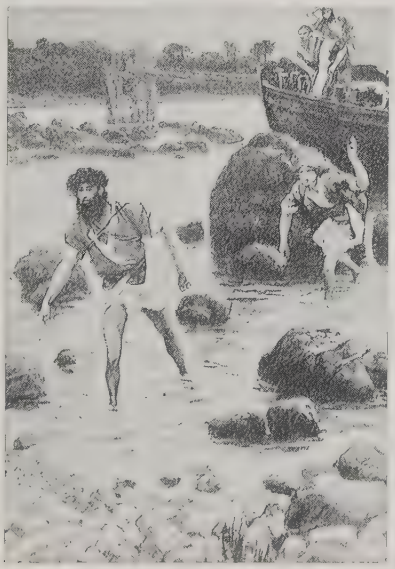

İsa'nın [illegible] Savu sataba dönüştürdüğü Kana düğünü; bir hastayı iyi etmesi.

Havariler insanları vaftiz ediyor

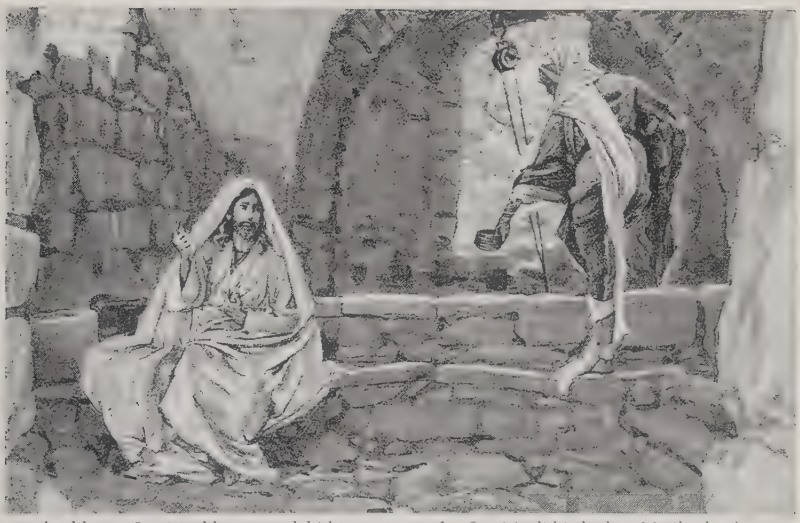

Yahudiler ve Samiriyeliler arasındaki kine rağmen, İsa Samiriyeli bir kadına Mesih olarak görünüyor.

İsa, Taberiye Gölü'nde fırtınayı dindiriyor

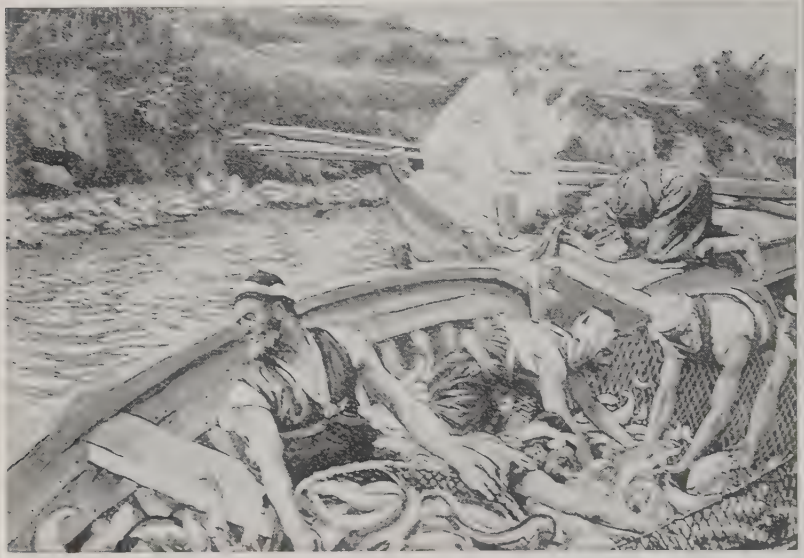

Mucizevi balık avı

Dört bir yandan herkes İsa'yı dinlemeye, görmeye, ona dokunmaya geliyor.

İsa, "Birinci olmak isteyen, en sonuncu olsun" diyor

İsa, "Sezar'ın hakkı Sezar'a, Tanrı'nın hakkı Tanrıya" diyor

İsa yemeğini öğrencileri [illegible] yıkamak.

Yahuda'nın opucuğu. ▲ [illegible] ▶

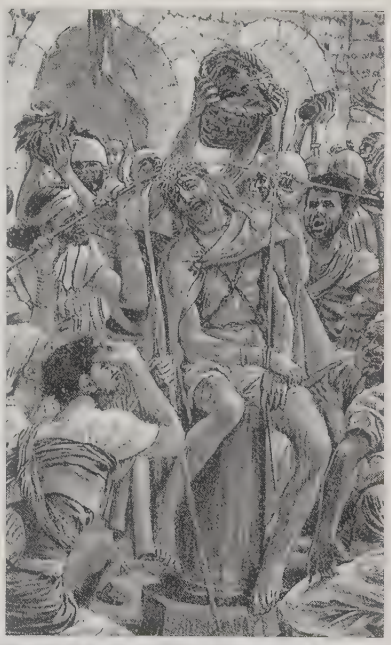

İsa, Pilatus'un karşısında.▲ Romalı vali ellerini yıkayıp İsa'yı çarmıh işkencesine teslim ediyor. Dikenli tacın giydirilmesi.▶ Haç yolu: İsa ilk defa yere düşüyor.▼

İsa çarmıha çivileniyor. ▲ Çarmıhın yukarı kaldırılışı. ▲ *Mater dolorosa:* Bakire'nin çarmıh dibindeki acısı. ▶

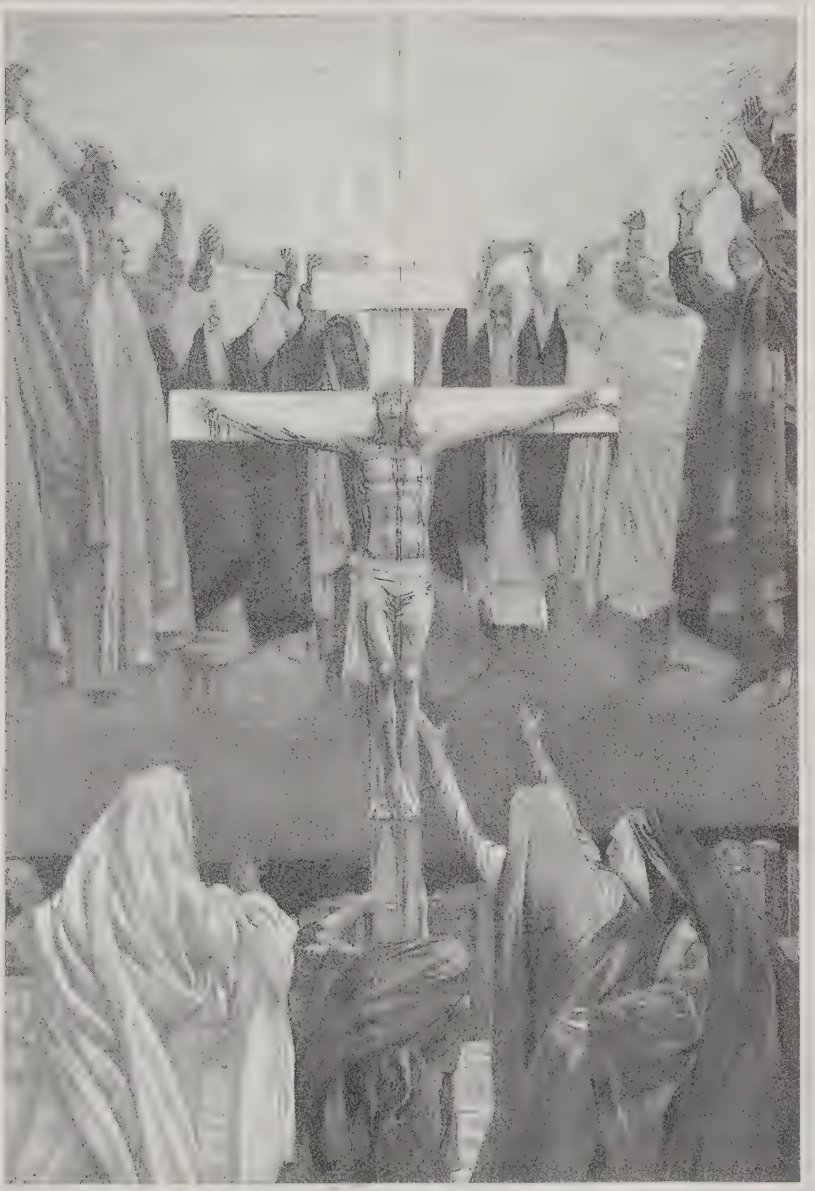

BİBLİYOGRAFYA

Yeni Ahit çevirileri

Le Nouveau Testament, Kudüs İncili'nin Fransızcaya çevirisi, Cerf.
Le Nouveau Testament, Fransızcaya resmi kurul çevirisi (traduction oecuménique), gözden geçirilmiş baskı, 1988, Cerf
Le Nouveau Testament, Collection Sagesse, Points, Fransızcaya çeviren: Osty-Trinquet.

Sözlükler

W. Corswant, *Dictionnaire d'archéologie biblique (İncil Arkeolojisi Sözlüğü)*, Delachaux et Niestlé.
X. Léon-Dufour, *Dictionnaire du Nouveau Testament (Yeni Ahit Sözlüğü)*, Le Seuil.
Dictionnaire culturel de la Bible (Kültürel İncil Sözlüğü), Cerf-Nathan
Petit Dictionnaire encyclopédique de la Bible (Küçük Ansiklopedik İncil Sözlüğü), Brépols

İnciller üzerine araştırmalar

P. Frederiksen, *De Jésus aux Christs (Isa'dan Mesih'lere)*, Cerf
P. Grelot, "Les Evangiles, origine, date et historicité" (İnciller, Kökenleri, Dönemleri ve Tarihsellikleri), *Cahier Evangile*, n°45, 1983, Cerf.
C. Perrot, "Les Récits de l'enfance de Jésus" (Isa'nın Çocukluğuyla İlgili Hikâyeler), *Cahier Evangile*, n°18, Cerf
F. Quéré, *Les Evangiles apocryphes (Apokrif İnciller)*, Le Seuil
F. Quéré, *Les ennemis de Jésus (Isa'nın Düşmanları)*, Le Seuil.
M. Quesnell, *L'Histoire des Evangiles (İnciller'in Tarihi)*, Cerf-Fides
I. Vaganay ve C.B. Amphoux, *Initiation à la critique textuelle du Nouveau Testament (Yeni Ahit'in Metin Eleştirisine Giriş)*, Cerf
"Les Evangiles, naissance, transmisson" (İnciller'in Ortaya Çıkışı ve Aktarımı), *Le Monde de la Bible*, n° 47, 1987, Bayard-Presse

Siyasal, toplumsal ve dinsel ortam

J. Jeremias, *Jérusalem au temps de Jésus (Isa'nın Zamanında Kudüs)*, Cerf
E. Lohse, *Le Milieu du Nouveau Testament (Yeni Ahit'in Ortamı)*, Cerf.
"La Palestine au temps de Jésus" (Isa'nın Zamanında Filistin), *Cahier Evangile*, n°27, Cerf.
E. Morin, *L'Evénement Jésus (Isa Olayı)*, Cerf.
"Jésus, un peuple et sa terre" (Isa, Bir Halk ve Toprakları), *Le Monde de la Bible*, n°50, Bayard-Presse.
A. Paul, *Le Monde des Juifs à l'heure de Jésus - histoire politique (Isa'nın Döneminde Yahudi DünyasI – Siyasi Tarih)*, Desclée
A. Paul, "Inter testament" (İki Ahit Arası), *Cahier Evangile*, n°14, Cerf.
"Le Temple de Jérusalem" (Kudüs Tapınağı), *Le Monde de la Bible*, n°13, Bayard-Presse.
"Jérusalem au temps de Jésus" (Isa'nın Zamanında Kudüs), *Le Monde de la Bible*, n°60, Bayard-Presse
"Jésus et le lac" (Isa ve Göl), *Le Monde de la Bible*, n°38, Bayard-Presse.
M. Simon ve A. Benoit, *Le Judaïsme et le Christianisme antique (Antik Çağ Museviliği ve HIristiyanlığı)*, P.U.F.

İsa üzerine eserler

P.M. Beaude, *Jésus de Nazareth (NasIralI Isa)*, Desclée.
R. Bultmann, *Jésus (Isa)*, Le Seuil.
C. Bornkamm, *Qui est Jésus de Nazareth? (NasIralI Isa Kimdir?)*, Le Seuil.
Dodd, *Le Fondateur du christianisme (HIristiyanlığın Kurucusu)*, Le Seuil.
D. Flusser, *Jésus (Isa)*, Le Seuil
C. Perrot, *Jésus et l'histoire (Isa ve Tarih)*, Desclée.
M. Goguel, *La Vie de Jésus (Isa'nın HayatI)*, Payot.
M. Machovec, *Jésus pour les athées (TanrItanımazlar için Isa)*, Desclée.
D. Marguerat, *L'Homme qui venait de Nazareth (NasIra'dan Gelen Adam)*, Moulin Yayınları, Aubonne, İsviçre
F. Quéré, *Les Femmes de l'Evangile (İncil'in KadInlarI)*, Le Seuil
E. Renan, *Vie de Jésus (Isa'nın HayatI)*, Folio.
J.-F. Six, *Jésus (Isa)*, Le Seuil.
Theissen, *Le Christianisme de Jésus (Isa'nın HIristiyanlığı)*, Desclée.
Theissen, *L'Ombre du Galiléen (Galileli'nin Gölgesi)*, Cerf.
E. Trocmé, *Jésus de Nazareth vu par les témoins de sa vie (HayatInın TanIklarInın Gözünden NasIralI Isa)*, Delachaux et Niestlé
G. Vermès, *Jésus le juif (Yahudi Isa)*, Desclée.

RESİMLERİN LİSTESİ

KAPAK

On Kapak: Antonio Ciseri (1821-1891), *Ecce Homo*, yağlıboya tablo. Floransa, Modern Sanat Galerisi.
Kitap Sırtı: William Blake (1757-1827), *İsa'nın Günaha Uçüncü Kez Çağrılması*, detay, suluboya tablo. Londra, Victoria Albert Müzesi.
Arka Kapak: Giotto, *Yahuda'nın Öpücüğü*, fresk, 1303-1305. Padova, Cappella degli Scrovegni.

GİRİŞ

1/9: Bruno Piglhein, Karl Frosch, Josef Krieger, *Isa'nın Çarmıha Gerildiği Gün Kudüs'ten Manzaralar*, yağlıboya tablo, Münih, 1886, XIX. yy. helyogravür baskı. R. Bornecque Koleksiyonu.
11: Raffaello (1483-1520), *Mucizevi Balık Avı*, yağlıboya tablo. Londra, Victoria Albert Müzesi.

BÖLÜM I

12: Jean-Léon Gérôme (1824-1904), *Golgota*, yağlıboya tablo. Paris, Orsay Müzesi.
13: Francisco Zurbaran, *İsa Çarmıhta*, yağlıboya tablo, 1627. Şikago, Sanat Enstitüsü.
14: Kudüs'ün planı, mozaik Filistin haritasından detay, VI. yy. Urdün, Madaba Yunan Ortodoks Kilisesi.
14/15: *İsa'nın Kudüs'e Girişi*, ikona, XVI. yy. Rusya, Slonski Manastırı.
15: Golgota Şapeli. Kudüs, Kutsal Mezar Kilisesi.
16/17: *Kudüs Tapınağı'nda Tören*, detay, Peter Persoy'un gravürü, XVIII. yy. Paris, Milli Kütüphane.
16: Alessandro Fei (1543-1592), *İsa'nın Tüccarları Tapınaktan Kovması*, yağlıboya tablo. Nantes, Güzel Sanatlar Müzesi.
18 (solda): Ayin sunağı, *Nürnberg Kronikleri*'nden detay, 1493, M. Schedel'in eseri. Paris, Mazarine Kütüphanesi.
18: İbrani başrahip, *Nürnberg Kronikleri*'nden detay, 1493, M. Schedel'in eseri. Paris, Mazarine Kütüphanesi.
18/19: *Din amaçlı hayvan kurbanı*, XV. yy. elyazması, Vatikan, Biblioteca Apostolica Vaticana.
19 (üstte): Kurban Sunağı, *Nürnberg Kronikleri*'nden detay, 1493, M. Schedel'in eseri. Paris, Mazarine Kütüphanesi.
20 (üstte): *Zeytin Dağı*, bir Kudüs gezi hikâyesinden gravür, XVI. yy.
20 (altta): İsa'nın tutuklanmasını resmeden adı bilinmeyen üstad, *Yahuda'nın öpücüğü*, detay. Assisi, Aziz Francesco bazilikasından fresk.
20/21: Andrea Mantegna, *Zeytin Bahçesinde Acı*, yağlıboya tablo. Tours, Güzel Sanatlar Müzesi.
22: Sanedrin, gravür.
23 (solda): Jörg Breu (Yaşlı), *Dikenli Tacın Giydirilmesi*, yağlıboya tablo, İsa'nın Çilesi panosundan, 1502 Avusturya, Melk Manastırı.
23 (sağda): LCZ Üstad (Strache Panosunun Üstadı), *Kırbaçlama*, yağlıboya tablo, XV. yy. sonu. Paris, Louvre müzesi.
24: Kumran'da bulunan peygamber İşaya'nın rulosu, 1. yy.
24/25: Felemenk veya Alman ekolü, *İsa Sanedrin Mahkemesi Önünde*, yağlıboya tablo, XV. yy. Nantes, Thomas Dobrée Müzesi, Paul Eudel'in bağışı.
25 (üstte): İncilci Yuhanna'ya göre İsa'nın Çilesi'ni nakleden papirus parçası, İS. 130. Manchester John Rylands Kütüphanesi.
26: Hans Holbein (Yaşlı), *Pilatus'un Ellerini Yıkaması*, yağlıboya tablo, bir triptiğin sol kanadı, 1496. Donaueschingen, Fürstenberg Sammlungen.
27: *İsa ve Barabbas, Pilatus'un önünde*, VI. yy. Rossano, Katedral Hazinesi, Purpureus Kodeksi, folyo 8v°.
28/29: Gustave Doré (1832-1883), *Mahkemeden Çıkan İsa*. Nantes, Güzel Sanatlar Müzesi.
30 (üstte solda): C. Doussault, çile yolunun ilk durağı, taşbaskı, 1854. Paris, Milli Kütüphane.
30 (sağda): Biagio d'Antonio, *Haç Taşıma*, XV. yy. sonu, yağlıboya tablo. Paris, Louvre Müzesi.
31: C. Doussault, çile yolunun dördüncü ve altıncı durakları, taş baskılar, 1854. Paris, Milli Kütüphane.

BÖLÜM II

32: *İsa'nın Vaftizi*, Ravenna'da Ortodoks Vaftizhanesi'nde kubbenin merkez madalyonundaki mozaik, V. yy. ortaları.
33: Paolo di Giovanni Fei (1369-1411), *Vaftizci Yuhya*, yağlıboya tablo. Avignon, Petit Palais Müzesi.
34/35: Şeria Irmağı ve Lut Gölü, mozaik Filistin haritasından detay, VI. yy. Urdün, Madaba Yunan Ortodoks Kilisesi.
34 (altta): Ayin Taşı, *Kudüs Tapınağı'nda Tören*'den detay, Peter Persoy'un gravürü, XVIII. yy. Paris, Milli Kütüphane.
35 (üstte): *Şeria Irmağı'ndan geçiş*, Roma'daki Sta. Maria Maggiore Bazilikası'nın sahını (avlu) üzerindeki mozaik, V. yy.
36/37: Herri Met de Bles, *İsa'nın Vaftizi ve Aziz Yahya'nın Vaazı*, yağlıboya tablo, XVI. yüzyılın ilk yarısı. Viyana, Sanat Tarihi Müzesi.
38 (üstte): Bir rahibin sade giysisi; süslemeleri ile baş rahibin giysisi, gravür.
38 (ortada): Baş rahibin büyük adak töreni için giydiği beyaz giysi, gravür.
39 (solda): Kumran'da, Lut Gölü rulolarının içinde bulunduğu küp.
39: Yahudiye Çölü'nde Kumran mağaralarının görünümü.
40 (solda): Yahudilerin ayin için yıkandıkları yer, Roma dönemi. Eriha, İsrail.
40 (sağda): *Vaftizci Yahya, takipçilerine İsa'yı işaret ediyor*, detay. Kıpti elyazması 13, folyo 222, XII. yy. Paris, Millî Kütüphane.
41: *Vaftizci Yahya, takipçilerine İsa'yı işaret ediyor*, Floransa Vaftizhanesi'nin kubbesinden mozaik, XIII. yy.
42/43: *Herodes'in Şöleni*, Floransa Vaftizhanesi'nden mozaik, XIII. yy.
43: Yahudiye Çölü.
44/45: Ivan Kramskoy (1837-1887), *İsa Çölde*, yağlıboya tablo. Moskova, Tretiyakov Galerisi.

BÖLÜM III

46: Fra Angelico, *Aziz Petros ve Aziz Andreas'a Tanrı çağrısı*, süslemeli dua kitabı, 1429-1430'a doğru. Floransa, San Marco Müzesi, elyazması 558, folyo 13 v°.
47: Fra Angelico, *Mistik Çark*, yağlıboya tablo, İsa'nın hayatından birinci pano, adak dolabı kapısı. Floransa, San Marco Müzesi.
48 (üstte): Yahudiye Çölü'nde bulunmuş tütsü kürekleri. Kudüs, İsrail Müzesi, Kitap Bölümü, Gottesman İncil Elyazmaları Merkezi.
48 (ortada): Masada'da bulunmuş mutfak aletleri, I. yy.
48 (altta): "Ökumuşlar Mağarası"nda bulunmuş tunç objeler. Kudüs, İsrail Müzesi, Kitap Bölümü, Gottesman İncil Elyazmaları Merkezi.
49 (üstte): Abraham Reb Jacob, İsraillilerin çölde izledikleri yolu ve ülkenin on iki kabile arasında bölünüşünü gösteren İsrail haritası, XVII. yy. Kudüs, İsrail Müzesi.
49 (ortada): Kudüs'te bir evde bulunan küpler.
50: *Harp çalan Davud*. Paris, Milli Kütüphane, Yunanca elyazması 139, folyo 1v°.
50/51: *Hezekiel'in gönül gözüyle gördüğü şey*, Dura-Europos Havrası'nda fresk, Suriye, III. yy.
52: Kumran'da bulunmuş Tapınak rulosu, İÖ. I. yy. Kudüs, İsrail Müzesi, Kitap Bölümü, Gottesman İncil Elyazmaları Merkezi.
53 (üstte): Büyük Yahudi bayramlarını gösteren ve bir Yahudi evinin batı duvarına asılmış rulo, Güney Almanya, XVIII. yy. Kudüs, İsrail Müzesi.
53 (ortada): Rahipler, Dura Europos'dan gelmiş bir fresk detayı. Şam, Milli Müze.
54 (üstte): İnciller toplamı ve dört İncilcinin simgeleri, Soisson'lu Saint-Médard'ın İncil'i, Paris, Milli Kütüphane, Latince elyazması 8850, folyo 7v°.
54/55: Dört İncilci, kodeks no.3'ün kapak süslemesi detayı, XII. yüzyılın ilk yarısı. İstanbul, Rum Patrikhanesi.
55 (üstte): *İsa Havrada*, XII. yy. Paris, Milli Kütüphane, Kıptî elyazması 13, folyo 147 v°.
56 (üstte): Rembrandt (1606-1669), *Vaaz veren İsa*, gravür. Paris, Milli Kütüphane.
56 (altta): *İsa ve Kör Adam*, XII. yy Bizans İncil'i, Atina, Milli Kütüphane, elyazması 93, folyo 74.
57 (üstte): Rembrandt, *Hastaları iyileştiren İsa*, "Yüz Florinlik Parça" diye de bilinir, gravür. Paris, Milli Kütüphane.
57 (altta): *İsa ve Cüzamlı*, XII. yy. Bizans İncil'i. Atina, Milli Kütüphane, elyazması 93, folyo 97.
58: *Quirinius huzurunda nüfus sayımı*, XIV. yy. İstanbul, Kariye Camii, dış sahında tonoz mozaiği.
59: Başrahip Harun ve bağışlardan sorumlu rahipler Tapınakta, Suriye'deki Dura-Europos Havrası'ndan fresk, III. yy.
60/61: *Yan çizen davetliler meseli*, Echternacher İncil'i. Nürnberg, Alman Milli Müzesi, folyo 77 v°.
60 (altta): *Ferisi* (sağda) *ve Vergi Tahsildarı* (solda) *Meseli*, XII. yy. Bizans İncili. Atina, Milli Kütüphane, elyazması 93, folyo 127.
61 (altta): *İsa kanamalı kadını iyi ediyor*, detay, mozaik, VI. yy. Ravenna, Sant'Apollinare in Classe.
62 (üstte): *Dağda Vaaz*, Keşiş Laurent'ın *Kralın Yükü* eserinden alınmış minyatür, 1295. Paris, Mazarine Kütüphanesi, elyazması 870.
62/63: Joseph Nicolas Robert-Fleury, *Bırakın, çocuklar bana gelsin*, detay, yağlıboya tablo, 1837. Nantes, Güzel Sanatlar Müzesi.
64/65: Pierre Subleyras (1699-1749), *Simon'un evinde yemek*, detay, yağlıboya tablo. Paris, Louvre Müzesi.
65 (üstte): Pieter Bruegel (Yaşlı), *Körler Meseli*, detay, yağlıboya tablo, 1568. Napoli, Capodimonte Müzesi.
66 (üstte): *Bilge Bakireler ve Sağduyusuz Bakireler Meseli*, detay, Purpureus Kodeksi, VI. yy. Rossano, Katedral Hazinesi.
66/67: Rembrandt, *Hayırsız Oğulun Dönüşü*, detay, gravür. Paris, Milli Kütüphane.
67: Rembrandt, *Hayırsız Oğulun Dönüşü*, yağlıboya tablo. St. Petersburg, Hermitaj.

BÖLÜM IV

68: Nicolas Poussin, *Erihalı Körler*, "Körleri İyileştiren İsa" adıyla da bilinir, detay, yağlıboya tablo. Paris, Louvre Müzesi.
69: *İyileştirilmeyi Bekleyen İnmeliler*, detay, mozaik, XIV. yy. İstanbul, Kariye Camii.
70/71: Kefernahum Havrası'nın girişi.
71 (üstte): *Cin Çarpmış Adam*. Paris, Milli Kütüphane, Yunanca elyazması 74, folyo 125.
71 (ortada): *İsa, Yayire'nin kızını hayata döndürüyor*, mozaik, XIV. yy. İstanbul, Kariye Camii.
72 (üstte): *Kefernahumlu İnmelinin İyileşmesi*, XII. yy. Bizans İncili. Atina, Milli Kütüphane, elyazması 93, folyo 97.
73 (üstte): *İsa sağır bir adamı iyi ediyor*, detay, mozaik, XIV. yy. İstanbul, Kariye Camii.
72/73: Soldan sağa: Aziz Markos, Aziz Yuhanna ve Aziz Matta İncilleri, Bizans İncili, XI. yy. sonu. Atina, Milli Kütüphane, elyazması 57.

74: *İsa bir körü iyi ediyor*, mozaik, VI. yy. Ravenna, Sant'Apollinare in Classe.
75: Quentin Varin (1570-1634), *İsa Kana'da Düğünde*, yağlıboya tablo. Rennes, Güzel Sanatlar Müzesi.
76 (üstte): Asklepios ve Hygieia, fildişi hekim çantası, Roma sanatı, IV. yy. Sion, musée cantonal d'archéologie du Valais.
76/77: *Lazar'ın Dirilişi*, detay, XII. yy. Bizans dua kitabı. King's Lynn (Norfolk), Holkham Sarayı, elyazması 3, folyo 88r°.
77 (üstte): *Asklepios bir genci tedavi ediyor*, Yunan kabartması. Pire, Arkeoloji Müzesi.
78: *Kızıldeniz'den geçiş*, X.yy. başından kalma Bizans mezmur kitabı. Paris, Milli Kütüphane.
79: Michael Wolgemut, *Ekmeklerin Çoğalması*, detay, ahşap oyma, Nürnberg, 1491.
80/81: Jules-Joseph Meynier (1768-1832), *Kayığında Uyuyan İsa*, yağlıboya tablo. Cambrai, Belediye Müzesi.
82: *Dalgaları Yatıştıran İsa*, Başrahibe Hitoa'nın İncili, XIII. yy. Darmstadt, Hessische Landes ve lise kütüphanesi.
83: *Balinanın Yunus'u Yutması*, Joseph Assarfati tarafından tezhip edilen İbranice İncil. Cervera (İspanya), 1299. Lizbon, Milli Kütüphane.

BÖLÜM V

84: Jacob Jordaens (1593-1678), *Nikodimos'u eğiten İsa*, detay, yağlıboya tablo. Tournai, Güzel Sanatlar Müzesi
85: Tevrat rulosu ve muhafazası, Osmanlı sanatı, 1860. Paris, musée national du Moyen Age.
86 (üstte): *Tevrat'ın Yayılması*, Regensberg elyazması, 1300'e doğru. Kudüs, İsrail Müzesi.
86 (altta): Ahit Sandığı ile süslenmiş kiriş, Kefernahum Havrası.
87 (üstte): Davud'un Yıldızı, Kefernahum Havrası'nda bir sütun başlığı detayı.
86/87: Eski Tevrat destesi.
88: *Havrada dua eden İsrail halkı*, IX. yy. İncili. Perugia, San Giuliano Kütüphanesi.
89: *Tevrat'ın Yayılması* (haggada*), Güney Almanya, XV. yy. Kudüs, İsrail Müzesi.
90: Rembrandt, *İyi Kalpli Samiriyeli*, gravür. Paris, Milli Kütüphane.
91 (üstte): Kudas ayini ekmeklerinin konduğu kâseler ve yedi kollu şamdanlar, İbrani Kutsal Kitabı "Lyranus in Pentateuchem", XV. yy. Arras, Belediye Kütüphanesi.
91 (altta): İkinci Tapınak döneminin sonlarında, Kudus'ün Yahudi mahallesinden gelen taş masa ve mutfak eşyası. Kudüs, İsrail Müzesi.
92/93: Tintoretto, *İsa ve Zina Yapan Kadın*, yağlıboya tablo. Roma, Antik Çağ Müzesi.
93: *Tanrı'nın sözünü dinlemek istemeyen sapkınlar ve Yahudiler*, detay, Raban Mauro'nun "De Universo" kodeksi, 1203. İtalya, Monte Cassino Benedikten tarikatı manastırının arşivleri.
94 (solda): Bernardo Strozzi (1581-1644), *Zakkay'ın Hıristiyan olması*, detay, yağlıboya tablo. Nantes, Güzel Sanatlar Müzesi.
94 (sağda): Alonso Cano, *İsa ve Samiriyeli Kadın*, detay, yağlıboya tablo. Madrid, özel koleksiyon.
95 Jean-Germain Drouais (1763-1788), *İsa ve Kenanlı Kadın*, detay, yağlıboya tablo. Paris, Louvre Müzesi.

BÖLÜM VI

96: François Verdier (1651-1730), *Son Yemek*, detay, yağlıboya tablo. Caen, Güzel Sanatlar Müzesi.
97: Dirk Bouts (1448-1491), *Son Yemek*, yağlıboya tablo. Louvain, St. Pierre Kilisesi.
98/99: Bruno Piglhein, Karl Frosch, Josef Krieger, *İsa'nın Çarmıha Gerildiği Gün Kudüs'ten Manzaralar*, detay, yağlıboya tablo. Münih, 1886, XIX. yy. helyogravür baskısı. R. Bornecque koleksiyonu.
* Kutsal metin yorumu
98 (altta): *Paskalya'yı "seder"* (haggada Pascatis) *ayini ile kutlayan iki rabbi*. İbranice elyazması, XV. yy. Parma, Palatina Kütüphanesi.
99 (altta): *Kutsal metinleri okuyarak Paskalya'yı kutlayan* (haggada Pascatis) *İbrani ailesi*. İbranice elyazması, XV. yy. Parma, Palatina Kütüphanesi.
100 (üstte): *İbrani halkı Sina Dağı'nda*, Tours Pentateukhos'u (Eski Ahit'in ilk beş kitabı), VII. yy. Paris, Milli Kütüphane, İbranice elyazması 2334.
100 (altta): Giovanni Bellini, *Suret Değişimi*, detay, yağlıboya tablo, 1485'e doğru. Napoli, Capodimonte Müzesi.
101: Giovanni Bellini, *Suret Değişimi*, yağlıboya tablo, 1455-1460. Venedik, Correr Müzesi.
102 (üstte): Juan de Flandes (1465-1519), *İsa ve Samiriyeli Kadın*, yağlıboya tablo. Paris, Louvre Müzesi.
102/103: Rembrandt, *İsa, Marta ve Meryem'in evinde*, gravür. Paris, Milli Kütüphane.
103 (üstte): Velázquez, *İsa, Marta ve Meryem'in evinde*, yağlıboya tablo. Londra, National Gallery.
104: Rembrandt, *Sezar'ın Dinarı*, gravür. Paris, Milli Kütüphane.
104/105: Dinar: ön yüzünde Tiberius; arkasında Livius oturmuş halde; gümüş Roma parası.

İS. 15. Thomas koleksiyonu.
105: Ayin usulü kitabı. Fransa, 1260-1280'e doğru. Paris, Milli Kütüphane, İbranice elyazması 637, folyo 130v°-131.
106/107: Fransız Ekolü, *Son Yemek*, yağlıboya tablo, XVII. yy. Lille, Güzel Sanatlar Müzesi.
108/109: *Habil ve Melkisedek'in ekmek ve şaraplı kutsama ayini*, VI. yy. mozaiği. Ravenna, San Vitale Kilisesi.
109 (üstte): *Son Yemek*. Erivan (Ermenistan), Milli Kütüphane, Ermenice elyazması.

BÖLÜM VII

110: Pierre-Paul Rubens, *Çarmıhtan İndiriliş*, yağlıboya tablo, 1611-1615. Anvers, katedral.
111: *Mistik kuzu ve dört İncilcinin simgeleri*, IX. yy. Valenciennes, Belediye Kütüphanesi, Karolenj elyazması, folyo 138v°.
112: İsa'nın gömüldüğü mezar tipi, Nasıra.
113: J. James Tissot, *Hinnon vadısındeki mezarlar*, J.-J. Tissot'nun *Rabbimiz İsa-Mesih'in Hayatı* kitabından alınma gravür, Maison Mame. 1897.
113 (altta): Charles Lebrun (1619-1690), *Bakire'nin kucağında ölen İsa*, detay, yağlıboya tablo. Paris, Louvre Müzesi.
114: Piero della Francesca (1416'ya doğru-1492), *İsa'nın Dirilişi*, yağlıboya tablo. Sansepolcro, Pinacoteca comunale.
115: Mattias Grünewald (1450-1528), *İsa'nın Dirilişi*, yağlıboya tablo. Colmar, Unterlinden Muzesi.
116/117: Pierre-Paul Rubens (1577-1640), *İsa'nın Dirilişi*, yağlıboya tablo. Marsilya, Güzel Sanatlar Müzesi.
118/119: Eugène Burnand (1850-1921), *Havariler Petros've Yuhanna mezara koşarken*, yağlıboya tablo. Paris, Orsay Müzesi.
119 (üstte): Ekmekler ve balıklar mozaiği, Tabha Bizans kilisesi.
120 (üstte): *Hezekiel kuru kemikler vadısında*, Suriye'de Dura-Europos Havrası'ndaki fresk, III. yy.
120 (altta): Rogier van der Weyden, Kıyamet Günü Politığı, *Ölülerin Dirilişi*, detay, yağlıboya tablo, 1445-1450. Beaune, Hôtel-Dieu Müzesi.
121: Henry Ossawa Taner, *Emmaos Hacıları*, detay, yağlıboya tablo, 1905. Paris, Orsay Müzesi.
122: Giotto, *İsa'nın Göğe Yükselişi*, fresk, 1303-1305. Padova, Cappella degli Scrovegni.
123: Greco (1541-1614), *Hamsin Yortusu*, yağlıboya tablo. Madrid, Prado Müzesi.
124 (üstte): Albrecht Dürer, *Aziz Yuhanna ve Aziz Petros*, yağlıboya tablo, 1526. Münih, Alte Pinakothek.
124 (altta): Katalan ekolü, *Mandorlada Kadiri Mutlak*, XII. yy. Saint-Clément-de-Tahull freski. Barselona, Katalan Sanatı Müzesi.
125 (üstte solda): İngiliz ekolü, XV. yy. *Teslis, Oğlunu çarmıhta tutan Tanrı*, heykel. Cluny, Orta Çağ Müzesi.
125 (üstte sağda): Albrecht Dürer, *Aziz Markos ve Aziz Pavlos*, yağlıboya tablo, 1526. Münih, Alte Pinakothek.
126/127: Philippe de Champaigne (1602-1674), *Kefeni üstünde ölü yatan İsa*, yağlıboya tablo. Paris, Louvre Müzesi.
127 (üstte): İbranicede İsa anlamına gelen yazı, I. yüzyıldan kalma lahit. Özel koleksiyon.
128: Tiziano, *Noli me tangere*, yağlıboya tablo, yaklaşık 1511-1512. Londra, National Gallery.

TANIKLIKLAR VE BELGELER

130 (altta): Aziz Luka İncili, Bizans İncili, XI. yy. sonu. Atina, Milli Kütüphane, elyazması 57.
130/131: Yuhanna İncilinin üçte ikisini aktaran Bodmer II papirüsü, 200 yılına doğru. Cenevre, Halk ve Üniversite Kütüphanesi.
132/133: Soldan sağa doğru: Aziz Yuhanna, Aziz Markos, Aziz Luka, Aziz Matta, Ebbon İncilleri'nden. Hautvillers Manastırı'nda bulunan Karolenj el yazmaları, 820-830 civarı. Epernay, Belediye Kütüphanesi.
135: William Holman Hunt, *İsa'nın akrabaları tarafından Tapınakta bulunması*, 1854-1860, gravür. Birmingham, City Art Gallery.
138: Roma parası.
140: Lut Gölü'nün batısında, Herodes'in Masada Kalesi.
142: Giotto, *Düğün Alayı*, detay, fresk, 1303-1305. Padova, Cappella degli Scrovegni.
143 (solda): Giotto, *Meryem'in Doğumu*, detay, *a.g.y.*
143 (sağda): Giotto, *Meryem'in Nikahı*, detay, *a.g.y.*
144: Giotto, *Haberci melek Cebrail*, *a.g.y*
145: Giotto, *Müjdeyi alan Bakire*, *a.g.y.*
147: Giotto, *İsa'nın Doğumu*, *a.g.y.*
148: *Baal ve İlyas'ın Kurban Adakları*. Bir din dersi kitabından alınmış Raffaello gravürü, XIX. yy.
151: *Kudus Tapınağı*, haggada. Amsterdam, 1695. Kudüs, İsrail Müzesi.
152: *İsa, Pilatus'un karşısında*, bir lahitten detay, IV. yy. Arles, Hıristiyan Yazıt Sanatı Müzesi.
154/155: Jean-Baptiste Vanmour (1671-1737), *Kudüs'ün genel görünümü*, yağlıboya tablo. Özel koleksiyon.
156: Fernando Yanez de la Almedina (1459-1536), *Teslis*, yağlıboya tablo. Nîmes, Güzel Sanatlar Müzesi.
159: Flaman ekolü, anonim, *Teslis*, yağlıboya tablo, 1500'e doğru. New York, Shickman Galerisi.

160: Christian Wilhem Ernst Dietrich, *İsa ve Zina Yapan Kadın*, detay, yağlıboya tablo, 1753. Paris, Louvre Muzesi

162/163: Hendrich van Steenwyck (Genç olan) (1580-1649), *İsa, Marta ve Meryem'in evinde*, yağlıboya tablo. Paris, Louvre Muzesi.

164: Uzerinde bir haçla birlikte "Bu dünyada hiç kimse ölümsüz değildir" ibaresi bulunan Kıptî mezar taşı. Torino, Mısır Muzesi.

165: Vézelay'deki, Madeleine Kilisesi'nin giriş bolumundeki orta cumle kapısı

166/167: Charles Gleyre, *İncil'i anlatmak için yola düşen havariler*, yağlıboya tablo. 1845. Montargis, Girodet Muzesi.

168: *Melekler İsa'yı götürüyor*, İran minyaturu.

170 (üstte): J. James Tissot, *Bakire'nin gençliği*, J.J. Tissot'nun *Rabbimiz İsa Mesih'in Hayatı* kıtabından alınmış gravür, Maison Mame. 1897

170 (altta): J. James Tissot, *Cebrail'in Meryem'e müjdeyi vermesi*, a.g.y.

171 (üstte): J. James Tissot, *İsa'nın Doğumu*, a.g.y.

171 (altta solda): J. James Tissot, *İsa din bilginleri arasında*, a.g.y.

171 (altta sağda): J. James Tissot, *İsa'nın çocukluğu*, a.g.y.

172: J. James Tissot, *İsa'nın vaftiz edilmesi*, a.g.y

173 (üstte): J. James Tissot, *İsa'nın çöldeki sınanması*, a.g.y

173 (altta solda): J. James Tissot, *Yakup ve Yuhanna'nın din yoluna girmesi*, a.g.y.

173 (altta sağda): J. James Tissot, *Yuhanna ve Andreas'in din yoluna girmesi*, a.g.y

174 (üstte): J. James Tissot, *Kana'da düğun*, a.g.y

174 (altta): J. James Tissot, *Bir hastanın iyi edilmesi*, a.g.y.

174 (sağda): J. James Tissot, *Havarileri insanları vaftiz ediyor*, a.g.y.

175 (üstte): J. James Tissot, *İsa ve Samiriyeli kadın*, a.g.y.

175 (altta): J. James Tissot, *İsa Taberiye Gölü'nde fırtınayı dindiriyor*, a.g.y

176 (üstte): J. James Tissot, *Mucizevi balık avı*, a.g.y

176 (altta solda): J. James Tissot, *İsa hastaları iyi ediyor*, a.g.y

176 (altta sağda): J. James Tissot, *İsa vaaz veriyor*, a.g.y

177 (üstte): J. James Tissot, *"Birinci olmak isteyen, en sonuncu olsun"*, a.g.y.

177 (altta): J. James Tissot, *Sezar'ın dinarı*, a.g.y.

178 (üstte): J. James Tissot, *Son Yemek*, a.g.y.

178 (altta solda): J. James Tissot, *Yahuda'nın öpücüğü*, a.g.y.

178 (altta sağda): J. James Tissot, *İsa zindanda*, a.g.y

179 (üstte solda): J James Tissot, *İsa, Pilatus'un karşısında*, a.g.y.

179 (üstte sağda): J. James Tissot, *İsa'ya dikenli tacın giydirilmesi*, a.g.y.

179 (altta): J. James Tissot, *Haç yolu*, a.g.y

180 (üstte): J. James Tissot, *İsa çarmıha çivileniyor*, a.g.y.

180 (altta solda): J. James Tissot, *Çarmıhın yukarı kaldırılışı*, a.g.y

180 (altta sağda): J James Tissot, *Mater dolorosa (Acılı Ana)*, a.g.y.

181: J. James Tissot, *Çarmıha germe*, a.g.y

DİZİN

A

Abba" (Baba) 104, 125.
Af 65, 92-95.
Ahit Sandığı 86.
"Alın, bedenimdir bu ... bu benim kanım" 97, 108-109.
Amos 18, 53.
Andreas 47.
Antiokhos Epiphanes 121.
Aptes ayinleri 34-43, 34, 38, 40, 41, 65.
Arius, Ariusçuluk 125.
Arkhelaos 27.
Asklepios 76.

B

Babil'e göç 43, 51, 88.
Babilliler 18, 50.
Barabbas 26.
Başrahip 16, 17, 18, 19, 19, 21, 22, 24, 25, 25, 27, 58, 59, 98, 104.
Beslenme yasakları 34, 91.
Bethanialı Meryem (Marta) 103.
Beytlehem 59.
"Buğday tanesi toprağa düşüp ölmedikçe..." 95, 111.
Buyruklar 91.
Büyük Göç 75, 78-79, 78, 82, 108.
Büyük Yahudi Konseyi Bkz. Sanedrin

C

Cin kovma Bkz. mucizeler
Cüzamlı 57, 69, 76.
Çarmıha gerilme 13, 14, 15, 31.
-İsa'nın çarmıha gerilişi 13, 13, 14, 15, 16,19, 31.
Çocuklar 63, 103, 104.
"Çocukları bırakın bana gelsinler" 63.
Çocuklara şükran 63.
Çöl 43, 43, 52.

D

Dağda vaaz 62.
Daniel 24, 121, 124.
Davud 14, 15, 50, 50, 58.
-Davud'un yıldızı 87.
Din bilginleri, hahamlar 22, 31, 62, 65, 72, 77, 85, 90, 91, 93.
Dinsel tören buyrukları 20, 90-92, 91.
Dua 105.

E

Edom 27.
Ekmek-şarap âyini 108-109, 108, 109, 121.
Elişa 34.
Emmaus 121.
Emmaus hacıları 121.
Eriha 79, 94.
Essenliler 18, 38, 39-40, 40, 42, 51-52, 52, 73, 87, 92.
Ethnarkos 27.

F

Fahişeler 64, 102.
Ferisiler 22, 31, 38, 42, 52, 61, 64-66, 64, 64, 65, 85, 87-88, 92, 93, 95, 98, 120.

G

Galile 14, 47, 48, 70, 98, 125.
Getsemani Bkz. Zeytin Bahçesi
Golgota 14, 15.
Gümüş dinar 104.
Günahların bağışlanması 69, 72, 72.

H

Habil 108.
Haç yolu 28-29, 30, 30.
Hakaretler 22, 23, 27, 30.
Hanna, baş rahip 22.
Harun 59.
Hastalar, sakatlar, hastalıklar 57, 57-59, 74, 76.
Havariler Bkz. öğrenciler
Havra 38, 42, 43, 54, 56, 59, 86, 88, 89, 91.
Hanok 124.
"Her şeyin başlangıcından önce Tanrısal Söz vardı" 124-125.
Herodes 19.
-Agrippa 15.
-Antipas 42, 43.
Herodias 42.
Hezekiel 51.
Hippokrates 75.
Hoşea 38, 120.

İ-J

İbrahim 38, 108.
İlyas 34, 43, 100, 101.
İnciller 21, 53-54, 54.
-elyazması İnciller 24.
-sinoptik İnciller 54, 55.
"İnsanoğlu" 24, 89, 123-124.
İsa gezgin vaiz 48, 48, 98.
İsa Kudüs'te 13-31, 97-109
İsa Marta ve Meryem'in evinde 103.
İsa'nın Çilesi 22-23, 24, 30, 119.
İsa'nın dirilişi 112-113, 114-115, 116-117.
-ölülerin dirilişi 120-123, 120.
İsa'nın Kudüs'e girişi 14-15, 15.
İsa'nın mahkûmiyeti 13, 19, 26, 27-30.
İsa'nın mezarı 15, 112, 117, 121.
İsa'nın ölümü 20, 111, 112, 113, 119, 122.
İsa'nın tanrısallığı 125.
İsa'nın tutuklanması 20-21, 20, 113.
İsa'nın yargılanması 20-30, 25, 31, 104.
İsrail'in on iki kabilesi 50, 108, 119.
İşaya 24, 25, 43, 55, 118, 120.
İyileştirmeler Bkz. Mucizeler

K

Kadınlar 95, 102, 102, 103, 112, 112, 113.
Kadiri Mutlak Mesih 124.
Kana'da düğün 75.
Kayafa 22.
Kefernahum 48, 70, 70, 72, 87.
Kehanetler 49, 50, 112.
Kenan 34, 48.
Kenanlılar 101.
Kızıldeniz 78.
Kızıldeniz'in aşılması 78-79, 78.
Kidron 20, 99.
"Kimdir benim yakınım?" 90.
Epimenides, Knossoslu 74.
Komşulara beslenen sevgi 90-91.
Konstantinos, İmparator 14, 15.
Konsil
-Khalkedon Konsili 125.
-İznik Konsili 125.
Kudüs 14, 14, 15, 15, 20, 27, 34, 38, 38, 39, 42, 48, 79, 99.
Kudüs Tapınağı 16-17, 16, 17, 18, 19, 24, 25, 27, 30, 30, 34, 35, 38, 40, 52, 56, 59, 59, 88, 88, 91, 99, 99, 102, 104, 122, 126.
Kumran (Kirbet) 18, 24, 38, 38, 40, 49.
Kurbanlar 17, 19, 38, 38, 53.
Kuyu başındaki Samiriyeli kadın 102.
Kyrillos 125.

L

Lazar 76, 77, 103.
Levi kabilesi 53.

Levi rahipleri 19, 38, 53.
Lut Gölü 24, 38.
Lut Gölü ruloları 24, 38, 52.

M

Maria Magdelana 112, 127.
Marta 103.
Masada 49.
Melkisedek 108, 109.
Meryem, İsa'nın annesi 58, 112.
Meryem-Salome 112.
Meseller 63, 64, 67, 67.
-körler 65.
-kaybolduktan sonra bulunan koyun 67, 127.
-iyi kalpli Samiriyeli 90.
-hayırsız oğul 67, 122.
-yan çizen davetliler 61.
-vergi tahsildarı ve Ferisi 60.
-alacaklı ve iki borçlu 64.
-yetenekler 67.
-bilge bakireler ve sağduyusuz bakireler 66.
-katil bağcılar 66.
Mesih 24, 123-124, 127.
Mezbuhiler 41.
Mısır'da kölelik 48, 78.
Mucizeler 57, 69-83.
-İnciller'de 73-74, 78.
-Antikçağ'da 74-75.
-Şeytan kovmalar 69, 70, 71, 73, 76-77.
-Şifa vermeler 57, 58.
-körleri iyileştirmeler 74.
-Simon'un kayınvalidesini iyi etmesi 71.
-Kenanlı kadının kızını iyi etmesi 95.
-kanamalı bir kadını iyi etmesi 61.
-bir deri-bir kemik kalmış adamı iyi etmesi 89.
-cüzamlıyı iyi etmesi 57, 76.
-Kefernahumlu inmeliyi iyi etmesi 72, 72.
-ekmek ve balıkların çoğaltılması 78, 119.
-Yairos'un kızını hayata döndürmesi 71.
-Lazar'ı hayata döndürmesi 77.
-suyun şaraba dönüştürülmesi (Kana'da düğün) 75.
-Taberiye gölünde fırtına 78, 80-81, 83.
Murdar, murdarlık 30. 34-43, 61, 61, 65, 65, 91.
Musa 20, 31, 38, 58. 78, 86, 92, 100, 100, 101, 121.
Mutluluklar 62.

N

Nasıra 14, 54, 58.
Nasıralılar 41.
Nestonos 125.
Nikodimos 31.
"Noli me tangere" 127.

O-Ö

On Emir 100.
Öğrenciler, Havariler 21, 60, 102, 108, 109, 111, 112, 113, 113, 118, 118.
"Öldürmeyeceksin" 91.

P

Paskalya (Pesah) 15, 19, 27, 98, 108.
Pentateukhos 86.
Petros'un inkârı 22, 112, 113.
Pilatus 13, 26, 27 .
Pythagoras 74.

Q-R

"Rab" (Kyrios, Efendi) 123-124.
Rabbin lütuf yılı 58.
Rahipler Bkz. Ruhban sınıfı
Ricoeur, Paul 67.
Ruhban sınıfı 17, 18, 19, 38, 39.
Rulolar, Kitaplar 87.

S

Sadukiler 31, 38, 42, 52, 73, 87, 88, 120.
Saf, Saflık 30, 33-43, 34, 38, 40, 64, 65, 102, 105.
Salome 42.
Samiriye 14, 27, 48.
Samiriyeliler 27, 90, 102.
Sanedrin 19, 21.
Sayda 95.
Sebalılar 41.
Sebt 64, 88-89, 88.
"Sebt günü insan için oldu..." 89.
Sedesias 50.
"Sevgili Oğlum budur..." 100.
Sezar'ın dinarı 104.
"Sezar'ın hakkını..." 105.
Simon 47.
Simon'un evinde yemek 64-66, 64.
Sina 100.
Son Yemek 106-107, 108-109, 109.
St. Sépulcre bazilikası 14, 15.
Sur 95.
Suret değişimi 100, 101.

Ş

Şeria (Urdün) 14, 34, 34, 48, 70, 79.
Şeriatçılar Bkz. din bilginleri

T

Taberiye gölü 14, 70, 78, 101.
Tabor Dağı 101.
"Tanrı'nın Oğlu" 123-125.
Tanrı'nın Saltanatı 15, 18, 31, 47-67, 76, 77, 95, 102, 103.
Tapınak satıcılarının kovulması 16-17, 16, 30.
Theudas 79.
Tiberius, İmparator 27, 34, 104.
Tora (Tevrat) Bkz. Yasa
Tyanalı Apollonios 74.

U-Ü

Uruç 123.
Üfürükçüler ve cin kovucuları 69, 73, 74-75.

V

Vaadedilmiş Topraklar, Bkz. Kenan
Vaftiz 33-43, 34.
-İsa'nın vaftizi 33, 33, 37, 47.
Vaftizci Yahya 18, 33-43, 33, 34, 40, 41, 42, 47, 53, 56, 57.
Vaftizci Yahya'nın başının vurulması 42.
Vaftizciler 33-43, 92.
Vali 27.
Vergi tahsildarları 59-60, .60, 64, 94
Vergiler 104.

Y

Yahuda 20, 21, 109, 109.
-öpücüğü 20.
Yahudi bayramları 18, 19, 52, 53.
Yahudi dini 17, 19.
Yahudilerin Kralı 13, 19, 27, 31, 52.
Yahudiye 27.
Yasa 20, 22, 27, 28, 30, 31, 38, 38, 43, 52, 52, 56, 57, 60, 67, 72, 85-95.
Yedi kollu şamdan 91.
Yeremya 38, 119.
"Yetmiş yedi kere yedi defa affetmek" 92-95.
"Yıkın bu tapınağı..." 16-18, 25.
Yuda kabilesi 53.
Yunus 83, 83.
"Yusuf'un Oğlu", "Marangozun Oğlu" 34, 58, 59.

Z

Zakkay 94.
Zeytin bahçesi 20, 20, 21, 79, 99, 109.
Zina 92, 92.

FOTOĞRAF VERENLER

Alinari/Giraudon, Paris arka kapak, 65 üst, 122, 142, 143, 144, 145, 147. Artephot, Paris/Babey 54/55 alt. Millî Kütüphane 54 üst sol, 71 üst. Fabbri 108/109 alt. Faillet 82. Held 67, 76 üst, 76 alt. Nimatallah 35 üst sol, 77 üst. Percheron 56 alt, 57 alt, 72 üst, 109 üst, 120 üst. Trela 60 alt, 72/73 orta, 130 alt. ASAP, Kudüs/IT 24 alt. Alisa Auerbach 43. Mike Ganor 15 üst sağ. David Harris 39 sol. Beth Hatefutsoth 51, 59. Garo Nalbandian 40 sol, 86 alt, 87, 112, 119 üst, 138. Zev Radovan 48 orta, 49 orta. Nitsan Shorer 39 sağ. Millî Kütüphane, Paris 30 üst, 31, 40 sağ, 50, 55 üst, 56 üst, 57 üst, 66 alt, 90, 102/103, 104 sol, 105. Bridgeman/Giraudon, Paris 11, 135, 159. J.-L. Charmet, Paris 16/17, 18, 19 üst, 20 üst, 34 alt, 62, 79, 148. Dagli Orti, Paris 53, 70, 83, 88, 91 üst, 93, 98 alt, 99 alt, 100 üst, 111, 115, 132/133, 164. D.R. 1/9, 22, 25 üst, 38, 66 üst, 98/99, 113, 130/131, 170/181. Edimédia, Paris 18 alt, 154/155. Alman Millî Müzesi, Nürnberg 60/61. Giraudon, Paris 16 alt, 28/29, 63, 75, 80/81, 84, 94 sol, 96, 120 alt, 124 alt, 156. Ch. Hémon/Dobrée Müzesi, Nantes 24/25. Hans Hinz, Allschwill 58. Jacques Houzel/La Vie, Paris 10. İsrail Müzesi, Kudüs 48 üst, 48 alt, 49 üst, 52, 86 üst, 89, 91 alt, 151. Hubert Josse, Paris 13, 14/15, 21, 78, 85, 94 sağ, 123, 125 üst sol. Lauros-Giraudon, Paris 26, 106/107, 116/117, 162/163, 165, 166/167. Erich Lessing/Magnum, Paris sırttaki fotoğraf, 14 üst, 23 sol, 34/35, 36/37, 41, 42, 61 alt, 69, 71 orta, 73 üst, 74, 97, 103 üst, 110, 127 üst, 152. National Gallery, Londra 128. Orsi Battaglini/Giraudon, Paris 46, 47. Ulusal Müzeler Birliği, Paris 12, 23 sağ, 30 sağ, 33, 64/65 alt, 68, 95, 102 üst, 113 alt, 118/119, 121, 126/127, 160. Roger-Viollet, Paris 104 alt, 105 alt. Roland ve Sabrina Michaud, Paris 168. Scala, Antella (Floransa) ön kapak, 20 alt, 27, 32, 44/45, 92/93, 100 alt, 101, 114, 124 üst, 125 üst. Zefa (İngiltere) 140.

TEŞEKKÜR

Yazar, bu eser yazılırken kendisine bilgileriyle ve dostluklarıyla yardımcı oldukları için Pierre-Marie Beaude'a, Ladan Boroumand'a, Hélène ve Michel Raud'ya, Christine Jacquemart de Gemeaux'ya, Hyacinthe Vulliez'ye, Anne-Laure ve Bertrand Fournier Le Roy'ya, Elizabeth ve Bertrand Gibert'e, Jeanne Lagarrigue'e, Marie ve Michel Gruyer'ye, Jeannette Bourrières ve Gabrielle Chevassus'ye gönülden teşekkür eder.

DIŞARIDAN KATKIDA BULUNANLAR

Jacqueline Vallon, projenin geliştirilmesine katkıda bulundu. Nathalie Palma metinde gerekli düzeltmeleri yaptı. Vincent Lever genel olarak kitabın, Dominique Guillaumin de Tanıklıklar ve Belgeler bölümünün tasarımını gerçekleştirdi. Béatrice Petit de, görsel malzemeyle ilgili araştırmayı tamamladı.

İçindekiler

I ORTADAKİ ÇARMIHA GERİLMİŞ ADAM

14 Davud oğluna Osanna!
18 Rahiplerin kudreti
20 Bahçede ihanet
22 İsa hakaretlere göğüs geriyor
24 Herkese karşı tek başına
26 Pilatus ellerini yıkıyor
28 "Ve O'nu çarmıha gerilmek üzere askerlere teslim etti"
30 Uzun haç yolu

II ŞERİA (ÜRDÜN) IRMAĞI VAFTİZCİLERİ ARASINDA

34 Arınma suyu
36 Yeni bir yaşama doğuş
38 Kökenlerin anısı
40 "Benden sonra daha üstün biri geliyor"
42 Vaftizci Yahya'nın başının vurulması
44 İsa çölde

III TANRI GELİYOR... HEMEN BUGÜN, ŞİMDİ

48 Kelimeler ve şeyler
50 Hezekiel'in gönül gözüyle gördüğü şey
52 Yasa adına
54 "Müjde"
56 Havra, ibadet ve buluşma yeri
58 İsrail'in ortak belleği
60 Ve ışık oldu
62 Dağda vaaz
64 Simon'un evinde yemek
66 İç deneyim

IV NİÇİN MUCİZELER?

70 Meydanda cin kovma
72 Sözle iyileştirmek
74 Kana'da düğün
76 İyileştiriciler geleneği
78 Bir misyonun anlamı
80 "O ise teknenin kıçındaydı, başını bir yastığa yaslamış uyuyordu..."
82 Yoksullara ve zayıflara yardım etmek

V YASA SEVGİSİNDEN SEVGİ YASASINA

86 Her yerde hazır ve nazır Yasa
88 Sebt öğütleri
90 Komşuluk
92 Zina yapan kadın
94 Yüce gönüllülüğün gücü

VI KUDÜS, PEYGAMBERLERİ ÖLDÜREN ŞEHİR

98 Son yolculuk
100 Suret değişimi
102 Saf ve murdar olanın ötesi
104 Sezar'ın dinarı
106 Son yemek
108 "Yahuda dışarı çıktı... Gece olmuştu"

VII UZUN BİR HİKÂYENİN BAŞLANGICI

112 Bağışlama zamanı
118 Dirildi!
120 "Uyanın... Terennüm edin!"
122 Uruç ve Hamsin
124 "Ya siz, ne dersiniz? Sizce ben kimim?"
126 İnsanoğlu

TANIKLIKLAR VE BELGELER

130 İsa'yla ilgili tarihsel bilgi kaynakları
142 İsa'nın doğumu
148 Dinsel çerçeve
152 İsa ve siyasal yaşam
156 İsa bir "Tanrı" insan mı?
160 İsa ve kadınlar
164 İsa ve Kilise
168 İslam'ın İsa'sı
170 İsa'nın yaşamı
182 Ekler

4 339501 003096 44 27 26 012

YKY

YAPI KREDİ YAYINLARI

GENEL KÜLTÜR DİZİSİ

ISBN 975-08-0134-2

Bizans'ın Altınları

Michel Kaplan

Venedik'ten Kudüs'e, Kiev'den Kahire'ye uzanan bir imparatorluğun kalbinde Bizans, on bir yüzyıl boyunca varlığını sürdürürken bir yandan Yunan kültürünü yaşattı, bir yandan da Orta ve Doğu Avrupa Ortodoksluğuna beşik oldu. Devlet yapısından sanatına, mimarisinden siyasi ufuklarına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok yönünü Bizans'tan devraldığı da düşünülecek olursa, bu altınlı erguvanili uygarlığın dünya tarihindeki ayrıcalıklı yeri kendiliğinden ortaya çıkar.

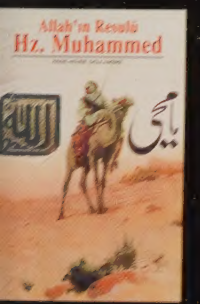

ISBN 975-08-0135-0

Allah'ın Resulü Hz. Muhammed

Anne-Marie Delcambre

On beş yüzyıl önce Arabistan çöllerinden yükselen ışık, dünyanın dört bir yanındaki insanları aydınlatmayı sürdürüyor. Son büyük tektanrılı dinin kurucusu Hz. Muhammed'in kökenleri, içinde doğduğu toplumun gelenekleri ve kuralları, ilk vahyi alışı, büyük mücadeleleri ve savaşları, getirdiği yeni yaşam biçimi ve kendisinden sonraki yorumlar, İslam araştırmacısı Anne-Marie Delcambre'in "Batılı bakış açısıyla" aktarılıyor. Dünya tarihinin efsanevi eksen değişikliklerinden birinin öyküsü.

ISBN 975-08-0137-7

Mayaların Kayıp Şehirleri

Claude Baudez / Sydney Picasso

Orta Amerika'ya gelen ilk misyonerler, "balta girmemiş" ormanların kendilerine rastlantı eseri sunmuş olduğu, şaşkınlık verici ve görkemli mimarinin hangi eller tarafından inşa edildiğini uzun süre anlamadılar. Tam üç yüzyıl boyunca orman, barındırdığı yeni yıkıntıları gün ışığına çıkarmayı sürdürdü. Mayaların gizemi her geçen gün daha da yoğunlaştı. 20. yüzyılda araştırmalar hız kazandı: fotoğraflar, kalıplar, kazılar... ve *Kayıp Şehirler*'in sakinlerini gizleyen perde yavaş yavaş aralandı: Ormanların ortasında müthiş bir uygarlık gizliydi: modern bir düşgücü, zekâ ve inancın görkemli birlikteliği.
Bu kitap, müthiş bir uygarlığı saran gizemli perdenin aralanış öyküsünü, uygarlığı da kucaklayarak anlatıyor.

"Orada O'nu ve iki kişiyi daha çarmıha g
Biri bir yanda, öbürü öbür yanda, İsa ise
Pilatus bir yafta yazıp onu haç üzerine k
Yazılan şuydu: NASIRALI İSA, YAHUDİ
Çarmıha gerilenlerin gökyüzündeki yıld
lduğu karanlık bir çağda, sadece bu isim, yaşamı boyunca aydınlattığı yüreklerle, ilerici görüşleriyle ve umutlarını yitirmiş toplulukların ruhlarına getirdiği ışıkla hatırlanacaktı. Yaydığı ışık yüzyılları aydınlatacak, günümüzde de geçerliğini koruyacaktı. Gérard Bessière, sadece kesin bilgilere dayanan bu biyografide, İsa hakkındaki doğruluğu kanıtlanmış öykülere yer veriyor. İsa Peygamber'in yaşamı üzerine yanıtsız kalmış, şüphe içeren sorulardan da kaçmıyor. Onun bize tanıttığı İsa Peygamber, bugün hâlâ özgünlüğün ve insancıllığın tükenmez kaynağı olmaya devam ediyor.

491-AAI-122
491-AAI-122

TEMA
TÜRKİYE ÇÖL OLMASIN!
(0212) 281 10 27
ISBN 975-08-0136-9
9 789750 801365

80000007